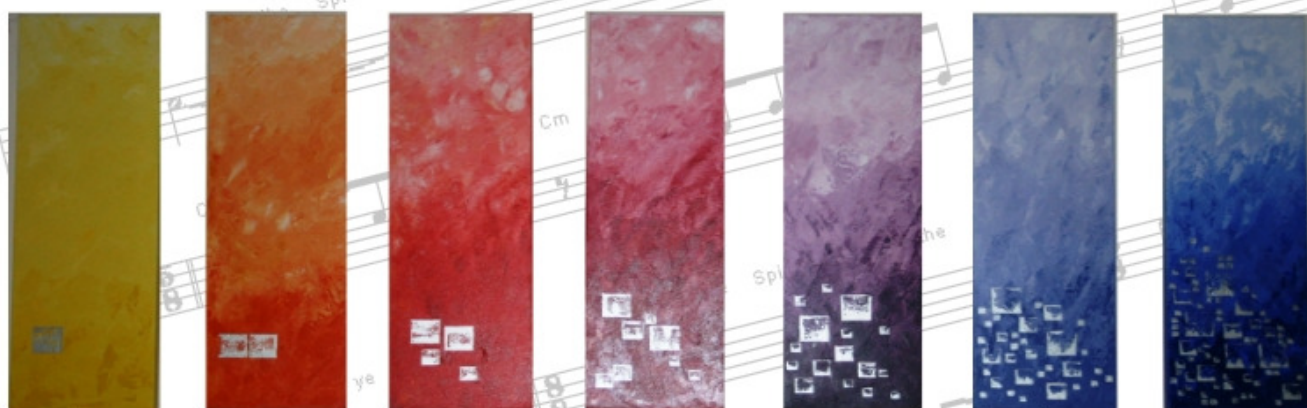

Grote gemeenten in een klein land

Een onderzoek naar de groei van grote evangelische kerken en megakerken in Nederland

Opleiding: GPW-Theologie

Student: Marc Volgers

Afstudeercoach: Teus van de Lagemaat

Meelezer: Wim van Velzen

Afstudeerscriptie voor de opleiding GPW, afstudeerrichting Theologie
© 2010 Marc Volgers, 's-Hertogenbosch

Voorblad: Bladmuziek: Neal Morse, *The Glory of The Lord* ©2005 Big Hatter Music. Eigen transcriptie, gebruikt met toestemming.

Kunstwerk: Paula de Rooij, gebruikt met toestemming. Dit hangt ook in het gebouw van de EGP 's-Hertogenbosch.

Het kunstwerk drukt de groei uit, de tekst de invloed van God: Zijn Geest zal het huis vullen.

Inhoud

Voorwoord	2
1 Inleiding.....	3
1.1 Aanleiding van het onderzoek	3
1.2 De opdrachtgever	3
1.3 Onderzoeksvragen	3
1.4 Methodiek van het onderzoek	4
1.5 Relevantie van het onderzoek	6
1.6 Begrippen	6
1.7 Procesverloop onderzoek	7
2 Wat is een megakerk?	8
2.1 Inleiding	8
2.2 “Gemeente” in de Bijbel	8
2.3 Ecclesiologische aspecten.....	9
2.4 “Megakerk” volgens de literatuur	10
2.5 Geschiedenis van de megakerken	12
2.6 Megakerken wereldwijd	17
2.7 Megakerken in Nederland	18
2.8 Kritiek.....	20
2.9 Megakerken in de toekomst.....	22
3 Inleiding gemeenten	24
3.1 Rafael Evangelisch Centrum Amersfoort	25
3.2 Vrije Baptisten Gemeente Bethel Drachten	26
3.3 Nederlandse Gereformeerde Kerk De Lichtboog Houten	26
3.4 Evangelische kerk De Pijler Lelystad.....	27
3.5 Vrije Evangelische Gemeente Oldebroek	27
3.6 Unie Baptisten Gemeente de Rank Utrecht	28
3.7 Evangeliegemeente De Regenboog Veenendaal.....	28
3.8 Kerk van de Nazarener Vlaardingen	29
3.9 Volle Evangelie Gemeente Nehemia Zwijndrecht	30
3.10 Christelijk Gereformeerde Kerk Zwolle	30
4 Statistische gegevens.....	32
4.1 Over uzelf en de gemeente	32
4.2 Leden/Bezoekers	33
4.3 Personeel	39
4.4 Diensten, kringen en programma’s	40
4.5 Huisvesting en financiën.....	42
5 Groei.....	43
5.1 God	43
5.2 Mensen	43
5.3 Evangelisatie	44
5.4 Middelen.....	44
5.5 Presentatie	45

5.6	Aanbod	46
5.7	Invloeden	46
5.8	Ethiek.....	47
5.9	Groeifase	47
5.10	Groei en andere gemeenten	47
5.11	Aandachtspunten	48
6	Gemeenschap	49
6.1	Dienst.....	49
6.2	Kringen.....	49
6.3	Bedieningen	50
6.4	Mensen en zorg	50
6.5	Anonimiteit en intimiteit	51
6.6	Algemeen.....	51
7	Toekomst	52
7.1	Toekomst gemeente.....	52
7.2	Toekomst grote- en megakerken in Nederland.....	53
8	Context Zuid-Nederland	54
8.1	Veranderde samenleving.....	54
8.2	Ontwikkeling Katholieke bevolking	54
8.3	Geloofsbeleving onder katholieken.....	55
8.4	Andere ontwikkelingen in Rooms-katholieke kerk.....	56
8.5	Evangelischen onder de katholieken	57
9	Conclusies.....	59
9.1	Beantwoording van de onderzoeksvragen	59
9.2	Theologische reflectie.....	61
9.3	Aanbevelingen	63
9.4	Vervolgonderzoek.....	66
	Literatuur.....	67
	Bijlage I. Grote gemeenten	71
	Bijlage II. Kwantitatieve vragenlijst.....	74
	Bijlage III. Kwalitatieve vragenlijst	79
	Bijlage IV. Groeicijfers en grafieken.....	80
	Bijlage V. Afkortingen	89

Voorwoord

In 2002 ben ik begonnen met de deeltijdopleiding Godsdienst Pastoraal Werk. Met dit afstudeerproject sluit ik een lange periode af waarin ik bijzonder veel geleerd heb. De opleiding van de CHE in samenwerking met de ETF is een rijke en veelzijdige opleiding met enthousiaste docenten die hun vak goed over weten te brengen. De laatste colleges zijn al weer bijna twee jaar geleden, en nog mis ik de colleges wel eens.

Dit rapport is een samenbundeling van veel kennis en vaardigheden die ik in de afgelopen jaren heb opgedaan. Ik vind het onderwerp gemeente, zowel vanuit theologisch als praktisch oogpunt, bijzonder interessant. Ik ben erg blij dat ik de gelegenheid heb gehad me er op deze manier verder in te verdiepen. De gemeente speelt een belangrijke rol in de wereld, en is nog niet uitgespeeld. De geïnterviewde gemeenten zijn hiervan het bewijs. Ik hoop met dit onderzoek dat andere gemeenten iets kunnen proeven en leren van deze gemeenten, en daar ook iets mee kunnen binnen hun eigen gemeentepraktijk.

Het resultaat van dit onderzoek heeft niet tot stand kunnen komen zonder de bijdragen van veel mensen. Daar wil ik hen dan ook voor danken.

Ik wil René Millenaar, voorganger van de EGP 's-Hertogenbosch, bedanken voor de suggestie voor het onderwerp en mogelijkheid om dit onderzoek in opdracht van de gemeente te kunnen uitvoeren en de verdere ondersteuning daarbij.

De afstudeercoach Teus van de Lagemaat heeft mij met belangrijke kritische vragen en opmerkingen door het hele proces geloodst. Dit heeft me scherp gehouden en ik ben dan ook dankbaar voor zijn aandeel hierin.

Het project heeft niet kunnen bestaan zonder de medewerking van de verschillende gemeenten en de beschikbaar gestelde mensen. Ik wil dan ook bedanken voor hun medewerking (op volgorde van plaats): Paul Westerlaken (voorganger Rafael Amersfoort), Nelleke Bottenbley (vrouw voorganger en medewerker PR Vrije Baptistengemeente Bethel Drachten), Kornelis Blok, Rob Geuverink en Dick Westerkamp (respectievelijk voorzitter kerkenraad, scribe en voorganger NGK De Lichtboog Houten), Hendrik Heida (oudste en kerkelijk werker De Pijler Lelystad), Evert Grolleman en Tonny van Wijck (oudste en diaken VEG Oldebroek), Carolien Winters en Peter Kos (office manager en voorganger Unie van Baptistengemeente De Rank Utrecht), Marco Schuurmans (voorganger De Regenboog Veenendaal), Ed Meenderink (voorganger Kerk van de Nazarener Vlaardingen), Jan van Langevelde (voorganger CGK Zwolle) en Danny Dane (voorganger Nehemia Zwijndrecht). Een aantal andere mensen zijn ook betrokken geweest bij het onderzoek, die ik wil bedanken. Stefan Paas heeft in de beginfase (waarin de mogelijkheid werd overwogen om samen te werken met het lectoraat van de CHE), net als Nico Belo (mijn toenmalige stagedocent), een aantal relevante opmerkingen geplaatst bij mijn eerste ideeën. Ze hebben mij daarmee verder op weg geholpen.

Mijn broer Raymond Volgers, afgestudeerd aan de ETF in Leuven, heeft veel stukken gelezen en van relevant commentaar voorzien. Zijn commentaar en dat van de afstudeercoach hebben er voor gezorgd dat de meezeer weinig opmerkingen had. Uiteraard wil ik de meezeer Wim van Velzen bedanken voor zijn bemoedigende opmerkingen die op enkele punten een belangrijke aanvulling zijn geweest voor het eindresultaat.

Hoewel misschien op de laatste plaats genoemd, noem ik hier niet bepaald de minst belangrijke persoon. Mijn vrouw Marijke heeft me in soms drukke perioden de ruimte gegeven om te kunnen werken aan mijn onderzoek. Ze heeft ook als klankbord gediend voor nieuw opgedane inzichten en gegevens. Daar ben ik haar dan ook zeer dankbaar voor.

Uiteindelijk is er maar één die ik werkelijk kan danken: God. Dat klinkt natuurlijk vroom, toch wil ik dat graag doen. Dit project is een langdurig project geweest met soms moeilijke momenten. Soms was er de gedachte: waar doe ik het voor, brengt dit mij dicht bij God? Regelmatig waren er dan weer bemoedigingen, door de interviews, reacties op mijn werk en onverwachte voorspoed. Ik heb dat als knipogen van God ervaren. Ik heb een glimp mogen zien van de breedte van Zijn Gemeente. Ik hoop dat ik iets van de gemeente van God kan laten zien in dit onderzoek.

's-Hertogenbosch, 9 juni 2010,
Marc Volgers

1 Inleiding

1.1 Aanleiding van het onderzoek

In een tijd waarin de kerken aan invloed dreigen te verliezen is het misschien vreemd om onderzoek te doen naar grote kerken en megakerken in Nederland. Dit besef drong tot mij door toen ik een aantal collega's vertelde over mijn onderzoek. Volgens hen is de kerk allang niet meer relevant. Ze waren verbaasd dat er überhaupt kerken zijn met hoge bezoekersaantallen. Waarom dan dit onderzoek? En voor wie?

De concrete aanleiding voor dit onderzoek is ontstaan vanuit een aantal vragen van de Evangelische Gemeente Parousia in 's-Hertogenbosch (EGP), waar ik zelf ook lid van ben. De gemeente wil graag laten onderzoeken of groei naar een megakerk een goed alternatief is voor splitsing van de gemeente of stichting van een gemeente in een naburige plaats.

Gemeenten zoals de EGP kiezen meestal voor de laatste twee mogelijkheden.

De voorganger van de EGP is geïnteresseerd in onder andere de volgende punten:

- Heeft een grote gemeente meer invloed op lokaal en regionaal niveau?
- Heeft een grote gemeente meer aantrekkingskracht voor buitenstaanders?
- Welke rol spelen beschikbare middelen daarin, zoals een groot gebouw en het aantal medewerkers?

Naast de aanleiding van de opdrachtgever, zie ik zelf ook redenen voor dit onderzoek. Ten eerste zijn er andere gemeenten die geïnteresseerd kunnen zijn in de resultaten van dit onderzoek. Dit geldt in het bijzonder voor evangelische gemeenten in Zuid-Nederland. Ten tweede is relatief weinig bekend over megakerken en grote kerken in Nederland. Dit onderzoek kan hierin een goede aanvulling zijn.

1.2 De opdrachtgever

De EGP is de eerste CAMA gemeente in Nederland, gesticht in 1975.¹ CAMA is in Nederland in 2005 opgegaan in de ABC gemeenten.²

De gemeente is een evangelische gemeente. Dit uit zich onder andere daarin dat er een orthodoxe prediking is, aandacht voor zending en het gebruik van moderne evangelische liederen (Opwekking) onder begeleiding van een band. De visie en missie van de gemeente wordt samengevat als "Gaan voor Jezus".

De gemeente heeft op dit moment ongeveer 150 leden en 100 vaste bezoekers. De meeste leden wonen in 's-Hertogenbosch, daarnaast in omliggende plaatsen als Boxtel, Drunen, Vught, Waalwijk, en Zaltbommel.

Het aantal leden groeit licht. Dit ondanks de overstap van een groep leden naar een nieuwe evangelische gemeente in Zaltbommel.³ Daar was voorheen geen evangelische gemeente. In het verleden is een dochtergemeente in Oss gesticht, deze bestaat in 2010 25 jaar.⁴

Vanwege een gewijzigd bestemmingsplan voor de locatie van het huidige pand is de EGP op zoek naar een ander gebouw.⁵

1.3 Onderzoeksvragen

De opdrachtgever heeft een brede vraagstelling. De essentie is dat men mensen zo effectief mogelijk wil bereiken met het evangelie, overeenkomend met het devies "gaan voor Jezus". De vraag leeft of de vorm van een grote kerk of megakerk hiervoor geschikt is. Vanuit de essentie en de brede vraagstelling is nagedacht hoe dit het beste geformuleerd kan worden in een meetbare, heldere onderzoeksvraag.

Belangrijke elementen uit de vraagstelling zijn *groei* (door mensen te bereiken) en *aantrekkelijkheid* (meer mensen bereiken). De groeifactoren zijn een belangrijk element in de vraagstelling. Daarnaast is het belangrijk om te kijken naar de herkomst van de groei. Groeien grote kerken door onkerkelijken of komen er ook mensen vanuit andere kerken bij? De vraag wat megakerken zijn is voor theoretische basis van het onderzoek relevant.

¹ CAMA (Christian and Missionary Alliance) is een internationale organisatie die zich vooral met zending bezighoudt. Gemeenten zijn ook vaak aangesloten in landelijke CAMA kerkverbanden. De activiteiten zijn gescheiden, maar werken wel nauw samen. Voor de Nederlandse zendingsorganisatie zie www.camazending.nl, de Internationale site is hier te vinden: <http://www.cmalliance.org>.

² De ABC gemeenten (Alliantie van Baptisten en CAMA gemeenten) is ontstaan vanuit de CAMA gemeenten en het Broederschap van Baptisten gemeenten, waartoe onder andere enkele vrije baptisten gemeenten behoren. Zie <http://www.abcgemeenten.nl>.

³ Evangelische Gemeente Bommelerwaard, www.kerkmetpassie.nl

⁴ Evangelische Gemeente Oss, www.kerkinoss.nl

⁵ De wijk waarin het kerkgebouw staat wordt ingrijpend gerenoveerd, waarbij aanvankelijk geen ruimte was voor een kerkgebouw. De huidige situatie is dat het gebouw toch kan blijven staan, maar zonder enige uitbreidingsmogelijkheid en met beperkte parkeergelegenheden. Momenteel is er een serieuze mogelijkheid voor een ander pand.

Tot slot is het nodig om de resultaten van het onderzoek te plaatsen in de Zuid-Nederlandse context van de opdrachtgever.

De doelgroep van het onderzoek richt zich op grote kerken of megakerken binnen de evangelische breedte, waartoe ook de opdrachtgever behoort.

De onderzoeksvraag bestaat uit de volgende elementen:

- Groeifactoren van grote kerken en megakerken
- De doelgroep evangelisch
- De vertaling naar de Zuid-Nederlandse context
- Het doel om tot een advies te komen

De algemene onderzoeksvraag, waarin bovenstaande elementen voorkomen, wordt nader uitgewerkt in vijf subvragen waarin de verschillende elementen specifiek worden geformuleerd. De onderzoeksvraag luidt:

Welke factoren hebben invloed op de groei van een evangelische gemeente richting een grote gemeente of een megakerk en welke mogelijkheden biedt dit de leiding van een middelgrote evangelische gemeente in Zuid-Nederland, zoals de EGP Den Bosch, om de toekomstvisie te bepalen op verdere groei van de gemeente.

Hieruit volgen de volgende vragen:

- *Wat is een megakerk, met name in de Nederlandse context?*
- *Wat is de huidige situatie van grote evangelische gemeenten in Nederland, zowel kwantitatief (zoals grootte, groei) als kwalitatief (zoals de identiteit van een gemeente, theologische bronnen, groeifase)?*
- *Welke factoren zijn van belang voor groei van grote evangelische gemeenten in Nederland (zoals personeel, huisvesting, programma aanbod, financiën)?*
- *Waaruit bestaat de groei van grote evangelische gemeenten in Nederland, is er sprake van vooral "circulation of saints", zoals soms het verwijt klinkt, of is er ook sprake van nieuwe bekeerlingen?*
- *Hoe zijn de onderzoeksresultaten te vertalen naar de context van een evangelische gemeente in Zuid-Nederland en welke kansen biedt dit een dergelijke gemeente om verder te kunnen groeien en daar een toekomstvisie voor te bepalen?*

De opzet van het onderzoek volgt grotendeels de lijnen van onderzoeksvraag en de subvragen:

- Literatuuronderzoek naar megakerken (gerelateerd aan de eerste subvraag)
- Kwalitatief en kwantitatief onderzoek naar grote kerken in Nederland (gerelateerd aan de tweede, derde en vierde subvraag)
- Verkennend literatuuronderzoek naar de Zuid-Nederlandse context (gerelateerd aan de laatste subvraag).

In de volgende paragrafen wordt beschreven hoe dit methodisch is aangepakt.

1.4 Methodiek van het onderzoek

Het onderzoek is op verschillende manieren uitgevoerd en bestaat uit een aantal subonderdelen. Een deel van het onderzoek bestaat uit literatuuronderzoek en een deel bestaat uit een combinatie van kwantitatief en kwalitatief onderzoek.

1.4.1 Literatuuronderzoek naar megakerken wereldwijd

Dit deel van het onderzoek beoogt een beter beeld te krijgen van het begrip *megakerk*. Dit biedt een uitgangssituatie voor de rest van het onderzoek. Er is een lijst opgesteld van (mogelijk) relevante literatuur. Daarbij ligt de focus vooral op de Amerikaanse situatie vanwege het literatuuraanbod. De resultaten van dit onderzoek zijn verwerkt in hoofdstuk 2.

1.4.2 Kwalitatief en kwantitatief onderzoek

1.4.2.1 Doelgroep

De volgende twee criteria zijn gesteld voor de selectie van gemeenten:

- De gemeente heeft een evangelisch karakter. Daarbij kan het gaan om een zogenaamde "vrije" gemeenten als wel om een gemeente verbonden aan een gereformeerd kerkverband met een evangelisch karakter.

- De gemeente is voor Nederlandse begrippen van bovengemiddelde grootte. Hierbij geldt de ondergrens die wordt gebruikt door Schaller voor *very large churches* en Kerksynergie.⁶ Dat is 800 bezoekers tijdens de diensten in het weekend.⁷

In hoofdstuk 3 en in bijlage I zijn de aangeschreven en deelnemende gemeenten te vinden. In enkele gevallen is hiervan afgeweken of is nadere uitleg nodig. Dit wordt daar toegelicht in een voetnoot.

1.4.2.2 Statistische gegevens

Dit deel van het onderzoek kijkt naar meetbare gegevens van de deelnemende gemeenten, zoals het aantal leden, bezoekers en kringen. De vragen “wat is de huidige (kwantitatieve) situatie van grote evangelische gemeenten in Nederland?” en “waaruit bestaat de groei van grote evangelische gemeenten in Nederland?” worden hiermee beantwoord.

Er is een gestructureerde vragenlijst opgesteld. De vragen zijn concreet geformuleerd en bestaan alleen uit feitenvragen.⁸ De vragen zijn gericht op diverse aantallen die de huidige situatie betreffen. Voor de groeicijfers wordt gevraagd naar gegevens vanaf 1980. Indien niet alle gegevens ter beschikking staan volstaat een schatting.

De respondenten zijn voorgangers of oudsten. De vragen veronderstellen daarom een zekere bekendheid met technische termen, waar nodig is er nadere toelichting.

De vragenlijst is verdeeld in de volgende categorieën:

- Algemene vragen
- Leden en bezoekers
- Medewerkers en vrijwilligers
- Diensten, programma's en kringen
- Huisvesting en financiën

De complete vragenlijst zoals deze is voorgelegd aan de gemeenten is te vinden in Bijlage II. De vragenlijsten zijn ingevuld via een online enquête.

De gegevens zijn uitgebreid geanalyseerd en vergeleken met behulp van onder andere database- en spreadsheetsoftware. De resultaten zijn verwerkt in hoofdstuk 4.

1.4.2.3 Diepte-interviews

Het doel van de diepte-interviews is het verzamelen van achtergrondinformatie over de gemeente. Hierbij gaat vooral om groei, maar ook de identiteit van de gemeente en gemeenschap. Dit deel van het onderzoek beantwoordt de vragen “Wat is de huidige situatie van grote evangelische gemeenten in Nederland?”, “Welke factoren zijn van belang voor groei van grote evangelische gemeenten in Nederland?” en “Waaruit bestaat de groei van grote evangelische gemeenten in Nederland?”

De diepte-interviews zijn opgezet als open interview, meer specifiek een half-gestructureerd interview.⁹ Het interview bestaat uit een aantal open vragen. De respondent krijgt hierdoor de ruimte om zijn verhaal te vertellen zonder te veel sturing. De vragen zijn wel zodanig geformuleerd dat de benodigde gegevens kunnen worden verzameld. Het interview is opgebouwd uit de volgende onderdelen:

- Identiteit.** De identiteit wordt bepaald door verschillende factoren: kerkelijke achtergrond, denominatie, theologische en andere bronnen die invloed hebben op de gemeenten, omgang met de cultuur en de presentatie van de gemeente.
- Groei.** Hier gaat het over de factoren die een belangrijke of belemmerende rol gespeeld hebben bij de groei van de gemeente en hieraan gerelateerde zaken zoals de groeifase en de herkomst van groei (circulation of saints).
- Gemeenschap.** Het is relevant om inzicht te krijgen in de wijze waarop grote gemeenten gemeenschap vorm geven en de spanning tussen anonimiteit en intimiteit.
- Toekomst.** Het laatst deel vraagt naar de visie van de gemeenten op de eigen toekomst en de visie op de toekomst van grote en megakerk in Nederland.

⁶ Schaller, L.E., *The Very Large Church* (Nashville: Abingdon Press, 2000) p. 28. Kerksynergie is een overleg orgaan tussen een aantal grote gemeenten in Nederland op initiatief van O. Bottenbley (Vrije Baptistengemeente Bethel).

⁷ De term *very large (church)* wordt in dit onderzoek als technische term gebruikt voor kerken met 800-2000 bezoekers.

⁸ Migchelbrink, F., *Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn* (Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2022) p. 143, 146.

⁹ Migchelbrink, *Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn*, p. 167. Er is niet gekozen voor een ongestructureerd interview of een gestructureerd open interview. Het eerste is niet gekozen omdat op meerdere punten moet worden bevraagd en daarin een zekere structuur moet worden aangebracht. De laatste optie is niet gekozen om het gesprek niet te veel te sturen en ruimte te laten voor het verhaal van de respondent.

De complete opzet van het interview is te vinden in Bijlage III. De resultaten van dit onderzoek zijn te vinden in de hoofdstukken 3, 5, 6 en 7.

1.4.3 Verkennend literatuuronderzoek naar de Zuid-Nederlandse context.

Het laatste deel van het onderzoek is een verkennend literatuuronderzoek naar de Zuid-Nederlandse context, met een focus op de katholieke achtergrond van Noord-Brabant en Limburg. Het resultaat van dit onderzoek is te vinden in hoofdstuk 8. Dit beantwoordt de vraag “Hoe zijn de onderzoeksresultaten te vertalen naar de context van een evangelische gemeente in Zuid-Nederland?”.

1.5 Relevantie van het onderzoek

De resultaten van dit onderzoek zijn in eerste instantie relevant voor de opdrachtgever. Inzichten die vanuit dit onderzoek worden opgedaan kunnen invloed hebben op de visie op groei voor de toekomst van de EGP. Daarnaast zijn de resultaten ook relevant voor andere evangelische gemeenten in Nederland, vooral gemeenten in Zuid-Nederland.

Het is onderzoek is ook relevant om dat er relatief weinig is geschreven over megakerken in Nederland. Dit onderzoek wil de kennis hierover verbreden.

1.6 Begrippen

In dit rapport worden een aantal begrippen gebruikt die verduidelijking nodig hebben. Deze begrippen worden zoveel mogelijk eenduidig gebruikt zodat mogelijke verwarringen worden voorkomen. Termen die minder regelmatig voorkomen en om duidelijkheid vragen zullen de eerste keer dat ze voorkomen in de tekst kort worden toegelicht. De gebruikte afkortingen worden toegelicht in bijlage V.

1.6.1 Gemeente, kerk, kerkverband en stroming

De termen *gemeente* of *kerk* worden in dit onderzoek meestal gebruikt voor een lokale geloofsgemeenschap. Om verwarring te voorkomen met de gemeente als bestuursorgaan over een of meer plaatsen wordt daarvoor het begrip burgerlijke gemeente gebruikt, tenzij dit uit de context blijkt.

Met het begrip *kerkverband* wordt een verband van kerken bedoeld die op enigerlei wijze georganiseerd zijn.¹⁰ In de meeste gevallen wordt niet de term kerkgenootschap of denominatie gebruikt.¹¹ Als gesproken wordt over een gemeente die niet is aangesloten bij een kerkverband wordt de term *denominatieloos* gebruikt.

Als breder wordt gekeken dan een kerkverband, naar een groep gemeenten en/of kerkverbanden die bepaalde overeenkomsten hebben en/of nauw betrokken zijn op elkaar, dan wordt gesproken over een *kerkelijke stroming*.

De termen *megakerk* en *very large church* worden in hoofdstuk 2 besproken.

1.6.2 Evangelisch

Het begrip *evangelisch* wordt in brede zin gebruikt. Daarmee wordt de hele evangelische beweging bedoeld. Deze beweging is ontstaan vanuit de reformatie en is sterk verwant aan het piëtisme, de nadere reformatie en de opwekkingsbewegingen. Belangrijke theologische punten zijn: de autoriteit van de Schrift, het verzoenend offer van Christus, de noodzaak van persoonlijke bekering en evangelisatie.

Het is een beweging of stroming die door alle kerkverbanden heen loopt. Zij zijn zowel te vinden onder vrije kerken, in kerken van ‘traditionele’ kerkverbanden en parakerkelijke organisaties.¹²

1.6.3 Gereformeerd

Het gaat hierbij om de kerken die ontstaan zijn vanuit de calvinistische stroming van de reformatie. In dit onderzoek is het niet nodig om hier verder onderscheid in te maken. Er is soms sprake van overlap met andere

¹⁰ De mate van organisatie is hierin voor ons niet relevant. Sommige kerkverbanden hebben een sterke organisatie, met bijvoorbeeld synodes met een bepaald gezag. Andere kerkverbanden hebben een meer faciliterende rol en hebben weinig of geen gezag.

¹¹ De term kerkgenootschap levert wat problemen op: feitelijk is deze alleen van toepassing op de Nederlands Hervormde Kerk, de Protestantse Kerk in Nederland en de Rooms-Katholieke kerkprovincie Nederland. Bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (synodaal en vrijgemaakt) zijn de lokale gemeenten een kerkgenootschap.

Zie <http://www.kerkrecht.nl/main.asp?pagetype=onderdeel&item=52&subitem=1634&page=> (m.n 1.2 en voetnoot 2).

¹² McGrath, A.E. (red.), *The Blackwell Encyclopedia of Modern Christian Thought* (Oxford: Blackwell Publishers, 1993) p. 183; Stoffels, H.C., *Wandelen in het licht. Waarden, geloofsovertuigingen en sociale posities van Nederlandse evangelischen* (Kampen: Kok, 1990) pp. 40-41.

stromingen. Aan dit onderzoek doen twee gereformeerde kerken mee die ook binnen de evangelische beweging gerekend kunnen worden.

Voor de rechterflank van de gereformeerde kerken wordt de term bevindelijk gereformeerd gebruikt.¹³

1.6.4 Leden en bezoekers

Niet alle gemeenten gebruiken dezelfde termen voor leden. Een aantal gemeenten maakt onderscheid tussen *doopleden* en *belijdende leden*. Andere gemeenten hebben alleen lidmaatschap als iemand op geloof is gedoopt en hebben daarnaast *vaste bezoekers* of *vrienden*.¹⁴ Soms tellen kinderen mee (als dooplid). Soms ook niet. In het hoofdstuk met statistische gegevens wordt waar nodig aangegeven wat is bedoeld.

Het aantal *bezoekers* (niet te verwarren met *vaste bezoekers*) is het gemiddelde aantal bezoekers per weekend, inclusief kinderen.

1.7 Procesverloop onderzoek

René Millenaar gaf in 2007 aan geïnteresseerd te zijn in het onderwerp megakerk. De eerste aanzet voor het project is in 2008 genomen. Het daadwerkelijke onderzoek is begin 2009 gestart. Het projectplan is opgesteld, en de opzet van het onderzoek is vastgesteld. De uiteindelijke onderzoeksvragen zijn hier vastgesteld en hebben de basis gelegd voor het uiteindelijke onderzoek.

Al in de periode dat het ontwerp nog niet definitief was, is begonnen met de voorbereidingen voor het onderzoek. Dit bestond uit het opstellen van literatuurlijsten en het bepalen van de beste onderzoeksmethoden voor het veldonderzoek. Daarnaast zijn verschillende gemeenten benaderd en zijn de vragenlijsten opgesteld.

De uitvoering van het onderzoek is begonnen met de literatuurstudie en het verwerken van deze resultaten in een hoofdstuk. Vanaf augustus tot november 2009 en in maart 2010 zijn de formulieren van de deelnemende gemeenten ontvangen en zijn interviews gehouden met voorgangers of andere betrokken bij de gemeenten. Deze gegevens zijn daarna uitgebreid geanalyseerd, vergeleken en gecategoriseerd en verwerkt in een aantal hoofdstukken. Daarnaast is een verkennende literatuurstudie naar de Zuid-Nederlandse context gedaan en verwerkt in een hoofdstuk.

In april 2010 zijn de conclusies geschreven en is de eerste conceptversie door de afstudeercoach van commentaar voorzien. De hierop aangepaste versie is in mei door de meelezer becommentarieerd. In juni is de definitieve versie voltooid.

¹³ De term reformatoisch is ook gangbaar, maar wordt niet consequent gebruikt.

¹⁴ Vaste bezoekers worden administratief bijgehouden en maken in die zin deel uit van de gemeente. Zij hebben soms beperkte rechten en meestal geen stemrecht bij vergaderingen. Vaak wordt dit gezien als opstap naar volledig lidmaatschap.

2 Wat is een megakerk?

2.1 Inleiding

Hoewel de term *megakerk* aardig de lading dekt, is het nuttig om uiteen te zetten wat met deze term wordt bedoeld. Het eerste deel, *mega*, levert weinig discussie op. Het geeft aan dat het gaat om iets dat heel groot is. Het woord kerk heeft in ons dagelijks taalgebruik meerdere betekenissen: kerkgebouw, gemeenschap van alle christenen, kerkgenootschap, gezagdragend orgaan van een kerkgenootschap en kerkdienst.¹⁵ Geen van deze betekenissen past op zichzelf goed bij de term megakerk. Het gaat daarbij namelijk om een lokale kerk, in feite de som van een gebouw, gemeenschap en dienst, en soms zelfs een op zichzelf staand genootschap.

2.2 “Gemeente” in de Bijbel

De term *kerk* komt in de Bijbel niet voor in de hedendaagse betekenis. In het kerkelijk taalgebruik is dit woord synoniem met de term *gemeente*. Het woord kerk is een verbastering van de Griekse term *kuriakee* of *kuriakos*, wat zoveel betekent als “wat van de Heer is”.¹⁶ Het woord gemeente is een letterlijke vertaling van het Griekse woord *ekklesia* dat regelmatig in het Nieuwe Testament voorkomt. Letterlijk betekent dit “geroepen van uit”¹⁷ en de seculiere betekenis is “een vergadering (van gekozen burgers op een publieke plek)”.¹⁸ Dit woord wordt in de Septuaginta gebruikt als vertaling voor het Hebreeuwse woord *qahal*, vergadering (van Israël). Het Nieuwe Testament voor de christelijke gemeente drie betekenissen: een lokale gemeente, de totaliteit van alle gemeenten op aarde of in een regio en de “universele” of “onzichtbare” gemeente.¹⁹ Voor dit onderzoek is het woord gemeente in de betekenis van een lokale gemeente relevant. De gemeente heeft meerdere functies:²⁰

1. De gemeente heeft de taak het evangelie te verkondigen (vgl. Mt 28:19)
2. Het evangelie moet onderwezen worden (vgl. Mt 28:19; Ef 4:12)
3. Aanbidding van God (vgl. Hb 10:25; 1 Ko 14:15-17)
4. Sociale betrokkenheid (vgl. Jk 1:27).

De gemeente is geen doel op zich, maar is zelf een middel: “the church is not the priority of witness, but its means”.²¹

In de Bijbel zijn geen directe aanknopingspunten voor een verantwoording van de term megakerk. Enkele inzichten zijn relevant om te noemen. Gijs van den Brink geeft aan dat in het NT voornamelijk sprake is van huisgemeenten.²² De eerste gemeente in Jeruzalem bestond uit zeker 5000 gelovigen, die in groepen van 10 tot 40 mensen in huisgemeenten samenkwamen. Deze situatie is niet te vergelijken met de hedendaagse megakerken. Er was geen sprake van een megakerk, maar feitelijk een verzameling huisgemeenten die

¹⁵ Sterkenburg, P.G.J. van, Verburg, M.E., *Van Dale Handwoordenboek van Hedendaags Nederlands* (Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie, 1996) p. 477. Hier wordt specifiek gekeken naar het dagelijks taalgebruik. Later wordt ingegaan op bijbels/theologische aspecten van dit woord.

¹⁶ Fausset, A.R., *Fausset Bible Dictionary* (1888), lemma “Church”; Morris, S., *The International Standard Bible Dictionary* (: IBT, 1997), lemma “Church”. Beide geraadpleegd via Bibleworks 6.

¹⁷ Thayer, J.H., *Thayer’s Greek-English Lexicon of the New Testament* (Peabody: Hendrickson’s Publishers, Inc., 2003) pp. 195-196.

¹⁸ Thayer, Thayer’s Greek-English Lexicon of the New Testament, pp. 195-196; Liddel, H.G., Scott, R., *The Abridged Liddell-Scott Greek-English Lexicon* (Oxford: Oxford University Press, 1843), lemma “ἐκκλησία”; Friberg, T., Friberg, B., *Analytical Lexicon to the Greek New Testament*, lemma “ἐκκλησία”. Beide geraadpleegd via Bibleworks 6.

¹⁹ De lokale gemeente: Hd 8:1; 11:22; 13:1; meestal bij Paulus; Openbaring. Vgl. Friberg, Analytical Lexicon to the Greek New Testament; Liddel, The Abridged Liddell-Scott Greek-English Lexicon; Thayer, Thayer’s Greek-English Lexicon of the New Testament, pp. 195-196.

De totaliteit van alle gemeenten op aarde of in een regio: Hd 9:31; 12:5; 15:41. Vgl. Friberg, Analytical Lexicon to the Greek New Testament (de vierde betekenis); Liddel, The Abridged Liddell-Scott Greek-English Lexicon; Thayer, Thayer’s Greek-English Lexicon of the New Testament, pp. 195-196.

De universele gemeente: Ef 5; Kol 1:18, 24. Vgl. Friberg, *ibid.*; Liddel-Scott, *ibid.*; Thayer, *ibid.*

²⁰ Erickson, M.J., *Christian Theology. Second Edition* (Grand Rapids, Bakerbooks: 2003), p. 1061.

²¹ Guder, D.L., *The Continuing Conversion of the Church* (Grand Rapids, Eerdmans: 2000), p. 67.

²² Brink, G. van den, ‘De ‘gemeente aan huis’ in het Nieuwe Testament’, *Soteria* 15/3 (1998) pp. 2-7.

daarnaast in de tempel samenkwamen. Carl F. George spreekt van een metagemeente en trekt lijnen door naar een aantal kerken met 30.000 of meer leden.²³ De situatie van de 1^e eeuw is anders dan de 21^e eeuw en kan niet zomaar op ons huidige beeld van (mega- of meta-) kerken toegepast worden. Wel is er een parallel te trekken tussen de nieuwtestamentische huisgemeenten en de kringen in huidige gemeenten.

2.3 Ecclesiologische aspecten

In de loop van de kerkgeschiedenis is de situatie zoals deze was in het Nieuwe Testament grondig veranderd. Tegenover de eenheid van toen is er nu een keur aan kerken. Toch is het fenomeen megakerk een relatief nieuw gegeven. Enkele ecclesiologische lijnen die relevant zijn voor dit onderzoek worden benoemd.

Veli-Matti Kärkkäinen geeft een indeling in zeven ecclesiologische tradities: oosters orthodox kerken, Rooms-katholieke kerk, lutherse kerken, gereformeerde kerken, vrije kerken, pinkster- en charismatische kerken en de oecumenische beweging.²⁴ Megakerken bevinden zich binnen de protestante stromingen.²⁵

In de gereformeerde theologie is de verbondsleer belangrijk. Belangrijke kenmerken voor de kerk en haar leden zijn volgens Calvijn “confession by faith, [...] example of life, and by partaking of the sacraments”.²⁶ Ook zag Calvijn duidelijke Schriftuurlijke richtlijnen voor het kerkbestuur. De kerk is zowel een zichtbare als onzichtbare gemeenschap, één maar wel te onderscheiden.²⁷ Kärkkäinen vat de doorwerking van het verbond in de kerk als volgt samen: “Christ as the source and mediator of the covenant becomes one with us and so, in the church, there is a union between the human and the divine.”²⁸

Binnen de vrije kerken is er een ander kerkbeeld. Het is vooral een kerk van gelovigen. Er is toegang tot God zonder tussenkomst van een geestelijke. Belangrijke kenmerken zijn dat de gemeente van Christus is, en niet van gelovigen zelf. Lidmaatschap is vrijwillig, meestal wordt er dan ook gedoopt op geloof. Gelovigen zijn vreemdelingen in de wereld. Er is nadruk op zending en getuigen, net als persoonlijke discipline. Er is een onderscheid tussen kerk en seculiere organisaties.²⁹

Een van de jongste kerkmodellen is die van pinkster- en charismatische gemeenten. In deze gemeente ligt de nadruk op de Heilige Geest en de gaven die de gelovigen in de Heilige Geest hebben. Het volle evangelie wordt gezien als bestaande uit rechtvaardig door geloof in Christus, heiliging als tweede genadewerk, lichamelijke genezing voor iedereen die verzoend is, de terugkeer van Christus vóór het duizendjarig rijk en doop in de Heilige Geest met als bewijs spreken in tongen. De stroming is grofweg te verdelen in de vrije pinkstergemeenten en de charismatische beweging die voornamelijk binnen bestaande kerken functioneert.³⁰

A. Noordegraaf geeft in het boek *Vijf Broden en Twee Vissen* een indeling van drie kerkmodellen: de Christusbelijdende volkskerk, de dienende kerk voor anderen en de kerk als getuigende gemeenschap.³¹

Relevant voor dit onderzoek is het laatste model, dat grotendeels overeen komt met de vrije kerken en pinkster- en charismatische gemeenten volgens de indeling van Kärkkäinen en de evangelicale stroming. Dit is een lastig te omschrijven beweging omdat er geen uniforme kerkleer is. Verschillende lagen spelen een rol in deze beweging: de reformatie, het Puritanisme/Piëtisme/Nadere Reformatie en de opwekkingsbeweging. Ook

²³ Winston, N., 'Bereid je kerk voor op de toekomst!', *Soteria* 15/3 (1998) pp. 42-45. Dit artikel is een recensie van George, C.F., *Prepare Your Church for the Future*. (Grand Rapids, Revell: 1991).

²⁴ Kärkkäinen, V., *An Introduction to Ecclesiology. Ecumenical, Historical & Global Perspectives* (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 2002) pp. 15-91.

²⁵ Database of Megachurches in the U.S., <http://hrr.hartsem.edu/megachurch/database.html>. De meeste gemeenten hebben een evangelische signatuur, al dan niet aangesloten bij een kerkverband. Verder is er een kleinere groep gereformeerde gemeenten en zijn er een aantal lutherse gemeenten.

Dat deze kerken zich bevinden in protestante stromingen is feite natuurlijk een cirkelredenering, zoals later duidelijk wordt. Megakerken worden namelijk onder andere gedefinieerd als protestante kerken waarbij bijvoorbeeld Rooms-katholieke kerken buiten beschouwing worden gelaten.

²⁶ Kärkkäinen, *An Introduction to Ecclesiology*, p. 50. Hij citeert hier de instituties van Calvijn 4.1.8.

²⁷ Kärkkäinen, *An Introduction to Ecclesiology*, pp. 50-52.

²⁸ Kärkkäinen, *An Introduction to Ecclesiology*, p. 54.

²⁹ Kärkkäinen, *An Introduction to Ecclesiology*, p. 63-65.

³⁰ Kärkkäinen, *An Introduction to Ecclesiology*, pp. 70, 71, 76-77.

³¹ Noordegraaf, A., *Vijf broden en twee vissen. Missionair gemeentezijn in een (post)moderne samenleving* (Zoetermeer: Boekencentrum, 1998) p. 96.

de fundamentalistische stroming en de pinksterbeweging spelen een belangrijke rol.³² Belangrijke kenmerken zijn:³³

1. De Bijbel is onfeilbaar en gezaghebbend voor ons leven
2. De noodzaak van persoonlijk geloof in Christus en een relatie met Hem door de Heilige Geest
3. Nadruk op zending zowel individueel als gemeentebreed vanuit de eschatologische verwachting.

Er is “grote nadruk op de geestelijke eenheid van alle ware gelovigen”.³⁴ Soms is er ook sprake van afzetten tegen de volkskerk. Evangelisatie is erg belangrijk, niet alleen verticaal (beking), maar ook horizontaal (sociale gerechtigheid). Evangelischen leggen zich niet neer bij de ontkerkelijking. Het is gezond als een gemeente zowel kwalitatief als kwantitatief groeit. De Church Growth Movement (zie 2.5) heeft hier een grote invloed op gehad.³⁵

2.4 “Megakerk” volgens de literatuur

Een megakerk is in een lokale gemeente met specifieke kenmerken.³⁶ Een belangrijk kenmerk is het bezoekersaantal. Dit wordt betrouwbaarder geacht dan het ledenaantal.³⁷ De ondergrens is 2000 bezoekers per weekend.³⁸ Een specifiek indeling geeft Lyle E. Schaller. Hij maakt onderscheid tussen vijf soorten kerken naar grootte:³⁹

- klein (tot 100)
- middelgroot (101-350)
- groot (351-750)
- zeer groot (751-1800)
- megakerk (1801 en groter).

Een andere indeling geeft Carl F. George. Hij deelt kerken in volgens zeven groeifasen van gemeenten:⁴⁰

- 5-35
- 50-100
- 200-1000
- 1000-3000
- 3000-30.000
- 30.000 of meer

Gemeenten met 30.000 of meer leden noemt hij *metagemeenten*, als overtreffende trap van megakerken. Huiskringen maken een belangrijk deel uit van de structuur van dergelijke gemeenten. Door deze opzet kan een kerk blijven groeien zonder in te boeten aan kwaliteit of zorg.⁴¹ De term *meta* in *metagemeente* benadert George als verandering. “The prefix *meta* [...] emphasizes a change in order or pattern in how the members of

³² Noordegraaf, Vijf broden en twee vissen, p. 127.

³³ Noordegraaf, Vijf broden en twee vissen, pp. 137-138.

³⁴ Noordegraaf, Vijf broden en twee vissen, p. 138.

³⁵ Noordegraaf, Vijf broden en twee vissen, pp. 138, 140-141, 143

³⁶ Thumma, S., Travis, D., *Beyond Megachurch Myths* (San Francisco: John Wileys & Sons, Inc., 2007) p. xviii.

³⁷ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, p. xix.

³⁸ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, p. xviii.; Karnes, K., e.a., 'Mighty Fortresses. Explaining the Spatial Distribution of American Megachurches', *Journal for the Scientific Study of Religion* 46/2 (2007) p. 262; Chaves, M., 'All Creatures Great and Small. Megachurches in Context', *Review of Religious Research* 47/4 (2006) p. 329.; Megachurch Definition, <http://hrr.hartsem.edu/megachurch/definition.html>; Ellingson, S., 'New Research on Megachurches. Non-denominationalism and Sectarianism' in Turner, B.S., *The new Blackwell companion to the Sociology of Religion* (Oxford: Blackwell, 2010) p. 247.

³⁹ Schaller, *The Very Large Church*, p. 28.

⁴⁰ Overgenomen vanuit Winston, 'Bereid je kerk voor op de toekomst!', p. 43.

⁴¹ George, C.F., *How to Break Growth Barriers. Capturing Overlooked Opportunities for Church Growth*. (Grand Rapids: Baker Books, 1993), p. 189.

the family of God relate to one another.” Dit houdt ook een verandering van leiderschap in: “developing shepherders” en “change in organizational priorities and structures.”⁴²

Thumma en Travis stellen expliciet dat het om protestante kerken gaat.⁴³ Andere schrijvers, zoals Schaller en George, benoemen dit niet altijd expliciet maar impliceren dit wel door hun nadruk op protestante of evangelische gemeenten. Zeer grote katholieke kerken worden in de regel niet als megakerken gezien, ook al voldoen zij aan het bezoekerscriterium. Argumenten die hiervoor gegeven worden zijn onder andere de typisch katholieke liturgie, andere leiderschapsstructuur, het ontbreken van een groot programma aanbod en geen gebruik van moderne middelen.⁴⁴

Megakerken hebben in de meeste gevallen een groot kerkgebouw. Er zijn ook megakerken die meerdere locaties hebben: multi-site churches.⁴⁵ Belangrijk is dat de gemeente permanent gehuisvest is.⁴⁶

Regelmatig worden megakerken beschreven als kerken in buitenwijken die marktgericht zijn en goed weten in te spelen op de markt. Ze leveren maatwerk door een ruim programma aanbod, aangepast aan de doelgroep.⁴⁷

De grootte maakt het makkelijker voor bezoekers om anoniem te blijven, terwijl er door de diverse cursussen en kringen ook de mogelijkheid is tot persoonlijk contact. Daarmee wordt voorzien in de behoeften naar binnen en de behoeften naar buiten toe (door sociale activiteiten).⁴⁸

Vaak wordt ook genoemd dat megakerken niet verbonden zijn aan een kerkverband of in de praktijk functioneren alsof ze denominatieloos zijn.⁴⁹ Dit geldt niet voor alle megakerken. Vooral oudere megakerken zijn aangesloten bij een kerkverband.⁵⁰ Megakerken die gericht zijn op “zoekers” zijn eerder geneigd weinig nadruk op het kerkverband te leggen als ze daaraan verbonden zijn.⁵¹

Voorgangers en andere leiders hebben vaak een belangrijke rol binnen de megakerken. E.J. Ouweneel schrijft: “Vaak staat een charismatisch leider [...] aan zowel de basis als de top van de gemeenschap, zodat een megakerk vaak de visie en persoonlijkheid van deze leider reflecteert.”⁵² Sommige bekende megakerken worden in een adem genoemd met hun leider. Voorbeelden hiervan zijn Willow Creek en Bill Hybels, de Crystal Cathedral en Robert Schuller en in Nederland de Vrije Baptistengemeente Bethel en Orlando Bottenbley. De leider is veelal een prominent figuur en fungeert als katalysator. Maar dat betekent niet altijd dat ze “larger than life” zijn en zich als sterren gedragen.⁵³ Sommige voorgangers, zoals Bill Hybels en Rick Warren, kiezen er bewust voor om geen televisiepersoonlijkheid te worden.⁵⁴ Niettemin krijgen ze op andere manieren publiciteit, zoals Rick Warren die een gebed uitsprak bij de inauguratie van de Amerikaanse president Barack Obama. Uit het onderzoek van Thumma en Travis blijkt dat bij ongeveer een kwart van de megakerken de voorganger een bepalende rol speelt.⁵⁵ Er is een zeker verband tussen de voorganger en de sterke groei.⁵⁶

Thumma en Travis maken op basis van hun onderzoek in de VS onderscheid tussen grofweg vier typen megakerken:⁵⁷

⁴² George, *How to Break Growth Barriers*, p. 188.

⁴³ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, p. xviii.; Chaves, 'All Creatures Great and Small', p. 329.

⁴⁴ *Megachurch Definition*.

⁴⁵ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, p. xxi.

⁴⁶ Karnes, 'Mighty Fortresses', p. 262.

⁴⁷ Pritchard, G.A., *Willow Creek. Een eerlijke evaluatie* (Heerenveen: Barnabas, 1997) pp. 48-49.

⁴⁸ Bruinsma, R., *Geloven in Amerika* (Zoetermeer: Boekencentrum, 1998) pp. 120-121.; Ouweneel, E.J. (z.j.), *De stadskerk als wenkend perspectief*, http://www.eo.nl/werkindekerk/gemeenteopbouw/page/De_stadskerk_als_wenkend_perspectief_-articles/article.esp?article=9189217; Ouweneel, E.J., 'Het industriële succes van megakerken in een post-industriële samenleving', *Soteria*

25/4 (2008) pp. 48-56; Karnes, 'Mighty Fortresses', p. 262.

⁴⁹ Karnes, 'Mighty Fortresses', p. 261.; Ouweneel, E.J., *De stadskerk als wenkend perspectief*.

⁵⁰ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, p. 36.

⁵¹ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, p. 39.

⁵² Ouweneel, E.J., *De stadskerk als wenkend perspectief*.

⁵³ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, pp. 56-57.

⁵⁴ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, p. 58.

⁵⁵ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, p. 37.

⁵⁶ *Megachurch Definition*: “Megachurches tend to grow to their great size within a very short period of time, usually in less than ten years, and under the tenure of a single senior pastor. [...] Few megachurches have been exceptionally large for longer than the tenure of their current minister.”

⁵⁷ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, pp. 30-41.

- *Old line/program-based*: Deze oudere megakerken maken voor ongeveer 30% deel uit van de megakerken in de Verenigde Staten. Zij bevinden zich over het algemeen in de oude stadswijken. Deze kerken bestaan uit mensen met dezelfde culturele en raciale achtergrond en hebben een meer traditionele stijl. De voorgangers zijn theologisch goed opgeleid. Ook zijn er sterke banden met het kerkverband.
- *Seeker*: Ongeveer een derde van de Amerikaanse megakerken zijn zoekgericht. De tegenstellingen met de *old line* kerken zijn groot. Ze bevinden zich in buitenwijken, bestaan uit Angelsaksische babyboomers en huidige jongere generaties en hebben een hedendaagse en laagdrempelige invulling van de dienst. Hoewel ze vaak tot een bepaald kerkverband behoren leggen ze hier weinig nadruk op.
- *Charismatic/pastor-focused*: Ongeveer een kwart van de Amerikaanse megakerken vallen onder deze noemer. Ze bevinden zich vaak in de buitenwijken en soms in de oudere stadsdelen. Een groot verschil met de hierboven genoemde typen is dat deze gemeenten vaak multiraciaal zijn. De diensten zijn uitbundig, met lange preken die de bezoekers energie geven. Vaak, maar niet altijd, speelt de voorganger een belangrijke rol in deze gemeenten. Deze gemeenten zijn minder vaak aangesloten bij een kerkverband, maar ze stichten vaak wel dochtergemeenten.
- *New wave/re-envisioned*: Ongeveer een achtste deel bestaat uit *new wave* of *re-envisioned* gemeenten, opgekomen vanaf ongeveer 1990. Er is een sterke vertegenwoordiging van jongeren en jonge gezinnen. Deze kerken zijn vaak multiraciaal. Ze keren zich af van de *seeker* kerken en grijpen terug naar meer traditionele inhoud en symboliek in een eigentijdse vormgeving met gebruik van moderne middelen. Deze gemeenten zijn vaak denominatieloos of er is een losse band met een kerkverband.

Uit recent onderzoek van Thumma en Warren Bird blijkt dat er sprake is van veranderingen in de Amerikaanse megakerken. Enerzijds blijven ze groeien. Ze hebben een voortrekkersrol als de “most multi-ethnic class of church”. Hedendaagse aanbidding blijft de belangrijkste vorm. Ze blijven slechts zijdelings betrokken bij de politiek. Anderzijds zijn er veranderingen te zien. Er worden meer diensten aangeboden en wordt uitgebreid naar meerdere locaties. De kerken spelen een steeds belangrijkere rol in maatschappelijke dienstverlening. Het gebruik van radio en televisie neemt af. Er wordt een steeds grotere nadruk gelegd op kringen.⁵⁸

Ook in Azië is het aantal megakerken de afgelopen decennia gegroeid, vooral in Zuid-Korea. Hong maakt onderscheid tussen drie soorten megakerken in Zuid-Korea:⁵⁹

- *Traditionele kerken*: Deze groep megakerken bestaat uit twee Presbyteriaanse kerken, ontstaan na de bevrijding van Japan in 1945. De kerken zijn behoudend en benadrukken de orthodoxe leer, piëtisme en conservatief geloof.
- *Middenklasse kerken*: Eind jaren 1970 zijn de zogenaamde middenklasse megakerken ontstaan, mede door de economische groei in de regio van Seoul. De leden zijn doorgaans hoog opgeleid. De prediking is zowel intellectueel en geestelijk met nadruk op het Woord van God.
- *Charismatische kerken*: De laatste groep bestaat uit pinkster- en charismatische kerken, met nadruk op het werk van de Heilige Geest en ervaring. Leiders hebben grote autoriteit in deze kerken.

In Zuidoost Azië, vooral in Singapore, zijn vooral charismatische megakerken te vinden.⁶⁰

2.5 Geschiedenis van de megakerken

Megakerken zijn een relatief nieuw verschijnsel. Er is geen parallel in het Nieuwe Testament. Tot de vierde eeuw was de kerk een vervolgte minderheid die vaak vervolgd werd. Vanaf de vierde eeuw werd de kerk een staatskerk. Zelfs al zouden deze gemeenten 2000 of meer bezoekers hebben, de aard van deze gemeenten was anders.

⁵⁸ Thumma, S., Bird, W., ‘Changes in American Megachurches: Tracing Eight Years of Growth and Innovation in the Nation’s Largest-Attendance Congregations’ (2008), p. 1. Zie:

<http://hrr.hartsem.edu/megachurch/Changes%20in%20American%20Megachurches%20Sept%202012%202008.pdf>.

⁵⁹ Hong, Young-Gi, ‘The Backgrounds and Characteristics of the Charismatic Mega-Churches in Korea’, *Asian Journal of Pentecostal Studies* 3/1 (2000), pp. 102-103

⁶⁰ Ellingson, ‘New Research on Megachurches’, p. 252.

Met de komst van het protestantisme komt er verandering, maar in veel landen blijft er toch zoets als een staatskerk bestaan. In de 19^e en vroege 20^e eeuw komen in de Verenigde Staten de eerste megakerken op. H. Paul Douglas noemt een aantal voorbeelden van deze kerken.⁶¹ Deze gemeenten kunnen de voorlopers genoemd worden van de moderne megakerken.⁶² Vooral de Verenigde Staten, waar geen staatskerk is, lijkt een goede voedingsbodem te zijn voor megakerken. Hiervoor zijn verschillende factoren te noemen:

- Op kerkelijk gebied zijn er allerlei verschuivingen. Traditionele kerken, zowel protestants als katholiek, leveren een flink marktaandeel in ten koste van niet-christelijke religies.⁶³
- Grote veranderingen treden op van de jaren 1980 in de marktwerking. Mensen gaan voor hun boodschappen niet meer naar aparte winkels, maar naar één grote winkel.⁶⁴
- De media heeft een grote invloed, en heeft daarin voor een deel de rol van de ouders overgenomen.⁶⁵
- Traditionele kerken creëerden een vacuüm door vanaf de jaren 1960 minder nieuwe gemeenten te stichten.⁶⁶
- Een andere belangrijke trend is de schaalvergroting van supermarkten, banken en andere instituties.⁶⁷
- Familiestructuren zijn veranderd, door onder andere echtscheiding en andere arbeidsomstandigheden.⁶⁸
- Een grote verandering in de Amerikaanse samenleving is het consumentisme en de daarmee verband houdende vraag naar entertainment en kwaliteit.⁶⁹

Donald McGavran wordt genoemd als een belangrijke katalysator voor megakerken. Hij is de vader van de Church Growth Movement. Op basis van zijn ervaringen in de zending heeft hij onderzocht welke methoden wel en niet werken om een kerk te laten groeien. Een belangrijk aspect van zijn theorie is het principe van een homogene eenheid (Homogenous Unit Principle): een groep mensen met een gelijke achtergrond.⁷⁰ Dit is te zien bij Willow Creek, die zich richt op de “onkerkelijke Jan”.⁷¹ McGavran legt er de nadruk op dat kerken moeten weten waarom ze wel of niet groeien, door dit regelmatig te onderzoeken.⁷² Vanaf de jaren 1970 groeit het aantal megakerken in Verenigde Staten sterk.⁷³ Tussen 1900 en 1970 is sprake van enige groei, van 10 naar 50 megakerken. Tussen 1980 en 2000 verdubbelt het aantal elke tien jaar. Tussen 2000 en 2005 verdubbelt het aantal ook.⁷⁴ In 2005 zijn er 1200 megakerken in de Verenigde Staten.⁷⁵ In Zuid-Korea is het aantal megakerken ook sterk gegroeid, terwijl het protestantisme hier relatief jong. De groei van het protestantisme heeft mede te maken met de rol van protestanten tijdens de Japanse bezetting.⁷⁶ Het christelijk geloof speelde een belangrijke rol in de modernisering van Zuid-Korea, “which in the meantime has become rooted in the mind of Korean and religious culture, as a dynamic religion going beyond Buddhism and Confucianism.”⁷⁷ Het aantal protestanten is dan ook gegroeid van ruim 300.000 in 1920, verdubbeld in

⁶¹ Chaves, 'All Creatures Great and Small', p. 340: "Consider also the many examples of very large churches from the 19th and early 20th centuries. Charles Grandison Finney's Broadway Tabernacle was built in 1836 to accommodate 4,000 people. De Witt Talamage's third tabernacle for his Central Brooklyn Presbyterian Church in Brooklyn was built in 1891 to accommodate 4,000 people. Aimee Semple McPherson's Angelus Temple was built in 1923 to accommodate 7,500 people. Henry Ward Beecher's Plymouth Church, also in Brooklyn, was built in 1850 to seat 2,000. Chicago's Moody Memorial Church was built in 1925 to seat 4,000. Within the African American tradition, the Mason Temple in Memphis was completed in 1945 to seat 7,500."

⁶² Chaves, 'All Creatures Great and Small', p. 340.

⁶³ Schaller, *The Very Large Church*, pp. 53-54.

⁶⁴ Schaller, *The Very Large Church*, p. 58.

⁶⁵ Schaller, *The Very Large Church*, pp. 59-60.

⁶⁶ Schaller, *The Very Large Church*, p. 61.

⁶⁷ Schaller, *The Very Large Church*, p. 62.

⁶⁸ Schaller, *The Very Large Church*, p. 65.

⁶⁹ Schaller, *The Very Large Church*, pp. 76-106.

⁷⁰ McGavran, D., *Understanding Church Growth* (Grand Rapids, Michigan: W.B. Eerdmans, 1980) pp. 223-229.

⁷¹ Pritchard, Willow Creek, p. 44.

⁷² McGavran, *Understanding Church Growth*, pp. 123-185.

⁷³ *Megachurch Definition*; Chaves, 'All Creatures Great and Small', pp. 334-335.

⁷⁴ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, p. 7. Namelijk in 1900 10, in 1970 50 megakerken, in 1980 150 megakerken, in 1990 310 megakerken, in 2000 600 megakerken en 2005 1210 megakerken. De gegevens van voor 1990 zijn bij benadering.

⁷⁵ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, p. 7.

⁷⁶ Kim, Y.H., 'Christianity and Korean Culture: The Reasons for the Success of Christianity in Korea', *Exchange* 33/2 (2004), p. 136.

⁷⁷ Kim, 'Christianity and Korean Culture', p. 147.

1960 en in 1995 bijna negen miljoen. In 1999 waren er vijftien megakerken met meer dan 10.000 leden en 400 kerken met 1000 of meer leden.⁷⁸ Sinds 2000 is er wel sprake van stagnatie.⁷⁹

2.5.1 Willow Creek Community Church

Willow Creek Community Church is ontstaan vanuit de jeugdgroep Son City. Bill Hybels begon in 1972 een jeugdgroep bestaande uit 30 gelovige jongeren. In korte tijd groeide deze groep naar 75 leden en de wens kwam om niet-gelovige vrienden mee te nemen. De jongeren hadden wel bezwaren en men heeft de omgeving, muziek en boodschap aangepast zodat ze hun vrienden mee konden nemen. De groep groeide in twee jaar tijd uit naar 1000 jongeren. Vanuit Son City is in 1975 Willow Creek opgericht, geleid door Hybels (onderwijs en praktijk) en Dave Holmbo (muziek, drama en programmering).⁸⁰

In 1978 werd Hybels senior pastor. In de periode erna ontstonden problemen vanwege zonde van Dave Holmbo, die de gemeente moest verlaten. Dit liep uit op 'de treinramp van 1979'. Er werden wijzigingen doorgevoerd en de gemeente kon de crisis te boven komen.⁸¹

Twee mensen hebben grote invloed gehad op Hybels. De theoloog Bilezekian leerde Hybels dat de kerk een gemeenschap moet zijn met intimiteit en authenticiteit. Hybels groeide op in de Nederlandse subcultuur van Christian Reformed Church.⁸² De etnische trots, de rationele houding en de naar binnen gerichtheid en nadruk op continuïteit stonden hem tegen. Hij leerde dat het de opdracht van de kerk is om naar buiten gericht te zijn.⁸³

De boeken van Robert Schuller, voorganger van de Crystal Cathedral, hielpen Hybels zijn nieuwe inzichten in de praktijk brengen. Schuller sprak onkerkelijken aan door aan te haken bij hun behoeften en een positieve boodschap. Hybels deed in navolging hiervan onderzoek naar de doelgroep, onkerkelijke Jan. Hij gebruikte marketingtechnieken en preekte een positieve boodschap. Later brak Hybels hiermee door een genuanceerde prediking waar bijvoorbeeld wel ruimte was voor het woord zonde. Hij behield wel de psychologische invloeden van Schuller.⁸⁴

Theologisch heeft Willow Creek onlangs weer een verandering ondergaan. Hybels is tot het inzicht gekomen dat men te weinig geloofsverdieping te weeg bracht en wil de diensten inhoudelijk meer volwassen maken.⁸⁵

Willow Creek is uitgegroeid tot een gemeente die bezocht wordt door 23.000 mensen.⁸⁶

Zeventien jaar geleden is de Willow Creek Association ontstaan, die "exists to maximize the life-transformation effectiveness of local churches".⁸⁷ Het is geen kerkverband, maar wil gemeenten helpen die een "heilig ongenoegen" hebben om mensen te bereiken. Er zijn 11.000 gemeenten uit 35 landen aangesloten.⁸⁸

2.5.2 Saddleback Church

In 1980 is de Saddleback Church opgericht door Rick Warren. Saddleback is aangesloten bij de Southern Baptist Convention.

Warren ervoer al op middelbare school een roeping. Daar was hij actief als jeugdevangelist. Een belangrijke invloed was W.A. Criswell, die hem heeft beïnvloed door de manier waarop hij mensen tot geloof bracht.⁸⁹

⁷⁸ Hong, Young-Gi, 'Revisiting Church Growth in Korean Protestantism. A Theological Reflection', International Review of Mission 89/353 (2000) p. 190.

⁷⁹ Kim, 'Christianity and Korean Culture', p. 151.; Hong, 'Revisiting Church Growth in Korean Protestantism', pp. 190-191

⁸⁰ Pritchard, Willow Creek, pp. 20-26.

⁸¹ Pritchard, Willow Creek, pp. 27-29.

⁸² Pritchard illustreert dit door een bumpersticker te citeren: "If you're not Dutch, you're not much", zie Pritchard, Willow Creek, p. 35.

⁸³ Pritchard, Willow Creek, p. 35.

⁸⁴ Pritchard, Willow Creek, pp. 36-44.

⁸⁵ Branaugh, M., 'Willow Creeks's 'Huge Shift'. Influential Megachurch moves away from seeker-sensitive services', Christianity Today 52/6 (2008); Geluk, A. (2007), 'Willow Creek: lage drempels versus geloofsverdieping', <http://www.nd.nl/artikelen/2007/november/09/lage-drempels-versus-geloofsverdieping>

⁸⁶ Willow Creek Community Church, http://en.wikipedia.org/wiki/Willow_Creek_Community_Church

⁸⁷ Willow Creek Community Church: Who We Are, <http://www.willowcreek.com/about>

⁸⁸ Willow Creek Community Church: Who We Are.

⁸⁹ W.A. Criswell was een voorganger binnen de Southern Baptist Church (1909-2002). Hij speelde een belangrijke rol heeft in dit kerkverband. Hij was een populaire prediker en bracht de Southern Baptist Church terug naar haar bijbelse wortels.

Zie <http://www.wacriswell.com/index.cfm/FuseAction/About.Home.cfm>.

Liefde voor de onbekeerde speelt hierin een belangrijke rol. McGavran is een belangrijke invloed voor zijn visie op gemeentegroei, deze inspireerde hem om zelf een kerk te planten.

Warren is op zoek gegaan naar een geschikte locatie voor een nieuwe gemeente en kwam terecht in een van de meest onkerkelijke staten van de VS, Californië. De kerk moest zijn “a place where the hurting, the depressed, the confused can find love, acceptance, help, hope, forgiveness and encouragement.”⁹⁰ Ten zuiden van Los Angeles, in Laguna Hills en later Lake Forest, is de gemeente gesticht. Er is niet direct een gebouw gebouwd, maar talloze gebouwen zijn gehuurd en vervolgens een grote tent (met 2300 zitplaatsen). Pas toen de gemeente 10.000 leden had is een gebouw gebouwd. De gemeente wordt nu bezocht door 20.000 mensen per weekend.⁹¹

Warren heeft in 1995 zijn ervaringen en principes verwoord in *Purpose Driven Church*. Uitgangspunt is dat de gemeente vijf doelen heeft:⁹²

- Aanbidding (worship): “Love the Lord with all your heart”
- Bediening (ministry): “Love your neighbor as yourself”
- Evangelisatie: “Go and make disciples”
- Gemeenschap: “Baptizing them”
- Discipelschap: “Teaching them to obey”

Vanuit deze vijf punten werkt Warren zijn visie uit, maar waarschuwt verschillende malen voor kopiëren van methoden. Er moet rekening gehouden worden met de eigen context. Wat werkt in Saddleback werkt niet overal op dezelfde manier.⁹³

De boeken van Warren hebben veel invloed.⁹⁴ Saddleback heeft dan ook, net als Willow Creek, een faciliterende rol en veel gemeenten nemen programma's van de gemeente over. Zo zijn er 200.000 leiders getraind in de gemeentefilosofie.⁹⁵ Enkele jaren geleden werd het 40 Doelgerichte Dagen programma in veel gemeenten toegepast, in Nederland alleen al 150.⁹⁶

2.5.3 Redeemer Presbyterian Church

De Redeemer Presbyterian Church heeft een andere insteek dan bovenstaande gemeenten. Zij is opgezet volgens het *inside-out* model. Daarbij wordt de stad van binnenuit – het centrum – bereikt. Willow Creek en Saddleback volgen het *outside-in* model, en werken vanuit de buitenwijken.

De gemeente is gestart door Tim Keller, hoogleraar praktische theologie, op verzoek van de Presbyterian Church in America. Aanvankelijk wilde hij alleen aan de zijlijn betrokken zijn, maar is toch de senior pastor geworden.⁹⁷

Ook deze gemeente heeft zich verdiept in de doelgroep. Men is begonnen met een kleine gebedsgroep en bezinning op het profiel van de doelgroep: welgestelde yuppen in Manhattan. De conclusie was dat:

die kerk moet gegrond zijn op historische wortels en moet tegelijkertijd midden in deze tijd staan; de prediking moet intelligent zijn; tijdens alle diensten moet er van worden uitgegaan dat er ook niet-christenen in de kerk zijn a.g.v. uitnodigingen van vrienden; die kerk moet een positieve i.p.v. een negatieve blik hebben op de stad.⁹⁸

⁹⁰ Saddleback: History, <http://www.saddleback.com/aboutsaddleback/history/index.html>

⁹¹ Warren, R., *The Purpose Driven Church. Growth Without Compromising Your Message & Mission* (Grand Rapids, Michigan: Zondervan, 1995) pp. 25-46.; Saddleback: Our Pastor, <http://www.saddleback.com/aboutsaddleback/ourpastor>

⁹² Warren, *The Purpose Driven Church*, pp. 103-106.

⁹³ Warren, *The Purpose Driven Church*, pp. 27-29. Warren zegt hierover onder andere: “The truth is, we’ve tried more things that *didn’t* work at Saddleback than did. We’ve never been afraid of failure; we just call everything an “experiment”. I could fill another book with of our failures and call it *1000 Ways to NOT Grow a Church!*” (schuingedrukt Warren), 29.

⁹⁴ Survey Reveals The Books and Authors That Have Most Influenced Pastors, <http://www.barna.org/barna-update/article/5-barna-update/178-survey-reveals-the-books-and-authors-that-have-most-influenced-pastors?q=purpose+driven+church>

⁹⁵ *Saddleback: History*.

⁹⁶ Doelgericht: Dat is de nadruk leggen op kwantitatieve en geestelijke groei van een plaatselijke kerk, http://www.doelgericht.net/?page_id=70

⁹⁷ Wierda, S., *Naar binnen en naar buiten. Beschrijving en analyse van de Redeemer Presbyterian Church in New York City* (Groningen: Eigen beheer, 2000) p. 21.

⁹⁸ Wierda, *Naar binnen en naar buiten*, p. 22.

Op basis van deze conclusie is men begonnen met diensten en eind 1990 werden de diensten al bezocht door 500 mensen. Twee jaar later kwam de gemeente in een dip. Men verhuisde naar een groter en duurder gebouw. Tim Keller was niet in staat voldoende leiding te geven aan de groeiende staf. Dick Kaufman werd aangetrokken en herstructureerde de organisatie. Ook werden kleine groepen opgezet. Hierna groeide de gemeente weer. Ondertussen worden de diensten bezocht door ongeveer 4.500 bezoekers.⁹⁹

De gemeente heeft er voor gekozen om niet nog groter te worden, maar door te groeien als multi-site gemeente. Het doel hiervan is “to have smaller, more community-based congregations that serve the local neighborhood and are welcoming to those exploring the truth of the Gospel.”¹⁰⁰

De invloed van Redeemer is kleiner van die van Willow Creek en Saddleback. Niettemin heeft deze gemeente bijgedragen aan de stichting van 100 kleinere gemeenten in New York en omgeving.¹⁰¹ Ook in Nederland is de invloed van Redeemer merkbaar in vooral gereformeerde kringen. Het opinieblad CV Koers besteedt aandacht aan deze gemeente en in elk nummer wordt een preek van Tim Keller gepubliceerd.¹⁰² Concreet krijgt deze invloed ook vorm door gemeentestichtingsprojecten vanuit orthodox-gereformeerde kerken in Amsterdam, door “training, kennis en geld”.¹⁰³ Een van deze projecten die zich heeft laten inspireren en begeleiden door Redeemer is Via Nova, uitgaande van de CGK Amsterdam.¹⁰⁴

2.5.4 Yoido Full Gospel Church

In Seoul bevindt zich de grootste kerk ter wereld, de Yoido Full Gospel Church. Deze kerk is in 1958 opgericht door David Yonggi Cho. De kerk behoort tot de Assemblies of God, in 1953 vanuit Amerika in Zuid-Korea opgezet. Deze kerk heeft een belangrijke rol gespeeld in de groei van de pinkster- en charismatische gemeenten in Zuid-Korea. De groei van de Yoido Full Gospel Church is enorm. In 1962 had de kerk 800 leden, in 1973 18.000, in 1981 200.000 en in 1998 720.000.¹⁰⁵ Dit aantal is in 2007 zelfs opgelopen tot 830.000.¹⁰⁶ Het aantal bezoekers aan de diensten ligt een stuk lager, maar is nog steeds enorm. In 2000 is dat 230.000,¹⁰⁷ in 2004 is dat 253.000.¹⁰⁸

De Yoido Full Gospel Church is duidelijk herkenbaar als pinkstergemeente. Er is een sterke nadruk op de Heilige Geest, de drievoudige zegening (geest, ziel en lichaam) en de geestelijke strijd.¹⁰⁹

David Yonggi Cho is opgevoed met de traditionele Koreaanse religies. Later is hij tot bekering gekomen en heeft een roeping van God ervaren om theologie te gaan studeren. Na zijn studie heeft hij de kerk opgericht, waarin hij nadruk legde op de “Three-fold Blessing: the well-being of the spirit, body, and circumstance”. In de kerk vonden veel wonderen plaats. Halverwege de jaren 1960 raakte Yonggi Cho overwerkt en heeft de leiding over de kerk met inmiddels 3000 leden gedelegeerd. Ook zijn celgroepen opgezet voor gemeenschap en aanbidding door de week. Door de groei was een nieuw gebouw nodig. Ondanks onvoldoende middelen en verschillende tegenslagen bleef de voorganger geloof houden en is in 1973 het gebouw voltooid.¹¹⁰

⁹⁹ Wierda, Naar binnen en naar buiten, pp. 22-23.; Redeemer: Redeemer's History, http://www.redeemer.com/about_us/vision_and_values/history.html

¹⁰⁰ Redeemer: Redeemer's History.

¹⁰¹ Redeemer Presbyterian Church (New York City), [http://en.wikipedia.org/wiki/Redeemer_Presbyterian_Church_\(New_York_City\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Redeemer_Presbyterian_Church_(New_York_City))

¹⁰² Ter gelegenheid van het 40 jarig bestaan van CV Koers in 2010 organiseert het blad een studiereis naar Redeemer en Willow Creek.

'Studiereis Redeemer en Willow Creek', CV Koers 4 (2010) p. 69.

¹⁰³ Geluk, A. (2007), Opnieuw beginnen in Amsterdam, <http://www.nd.nl/artikelen/2007/oktober/12/opnieuw-beginnen-in-amsterdam>.

¹⁰⁴ Noort, G., e.a., *Als een kerk opnieuw begint. Handboek voor missionaire gemeenschapsvorming* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2008) pp. 136-146.

¹⁰⁵ Hong, 'The Backgrounds and Characteristics of the Charismatic Mega-Churches in Korea', p. 104-105

¹⁰⁶ Yoido Full Gospel Church, http://en.wikipedia.org/wiki/Yoido_Full_Gospel_Church, verwijzend naar een artikel in de economist: 'O come all ye faithful', http://www.economist.com/specialreports/displaystory.cfm?story_id=10015239&-CFID=25385374 (niet geheel te raadplegen)

¹⁰⁷ Hong, 'The Backgrounds and Characteristics of the Charismatic Mega-Churches in Korea', p. 101.

¹⁰⁸ 'The World's largest churches' (2004), <http://www.jesus.org.uk/dawn/2004/dawn36.html>; Simpson, W., 'Who are The Worlds Largest Churches?', <http://www.dci.org.uk/main/largestchurch.htm>

¹⁰⁹ 'Yoido Full Gospel Church story', <http://english.fgtv.com/yfgc.pdf>

¹¹⁰ 'Rev. David Yonggi Cho | Profile', <http://english.fgtv.com/drcho/Profile.htm>

Een van de voorgangers, Young-Gi Hong, signaleert de stagnatie van evangelisatie in Zuid-Korea en benadrukt de rol hiervan in gemeentegroei. Hij heeft op basis van sociologisch onderzoek het Diamond Evangelistic System opgezet om evangelisatie te stimuleren.¹¹¹

2.6 Megakerken wereldwijd

Megakerken bevinden zich vooral in de Verenigde Staten, Zuid-Korea en Zuidoost Azië.¹¹² De Aziatische megakerken zijn sterk beïnvloed door de Amerikaanse kerken:

Worship services are held in large theaterlike spaces and rely on similar kinds of audio-visual technologies. [...] And like Willow Creek [...] many Asian Megachurches try to present the gospel in ways that resonate with the lifeworld experiences and cultural tastes of their middle and lower middle-class attendees so that religion becomes a resource to construct a resilient self or identity in a rapidly changing social world.¹¹³

Hoewel de meeste megakerken zich in de Verenigde Staten bevinden, heeft slechts 4% van deze ruim 1200 megakerken 10.000 of meer bezoekers.¹¹⁴ De grootste kerken bevinden zich in andere werelddelen.

We moeten hierbij opmerken dat de bronnen en aard van de cijfers uiteenlopend zijn. Soms wordt gesproken over leden, dan weer over bezoekers. Sommige cijfers zijn wat ouder, sommige iets recenter. De cijfers worden dan ook met enige terughoudendheid genoemd. Er zal sprake zijn van enige afwijking. Niettemin mag er vanuit gegaan worden dat het om erg grote gemeenten gaat en is het hier niet te doen om exacte aantallen.

De grootste megakerk ter wereld is de hierboven besproken Yoido Full Gospel Church (ruim 800.000 leden en 250.000 bezoekers). In 2000 waren in Zuid-Korea veertien gemeenten met meer dan 10.000 bezoekers.¹¹⁵

Wereldwijd waren er in 2004 zeventien kerken met 30.000 of meer bezoekers. Geen van deze kerken is te vinden in Noord Amerika, maar in Azië, Zuid-Amerika en Afrika. Acht kerken hebben zelfs meer dan 100.000 bezoekers.¹¹⁶

- Yoido Full Gospel Church (Seoul, Zuid-Korea): 253.000
- Works and Mission Baptists Church (Abidjan, Ivoorkust): 150.000
- Yotabeche Methodist P. Church (Santiago, Chili): 150.000
- Mision Carismatica Internacional (Bogotá, Colombia): 150.000
- Deeper Life Bible Church (Lagos, Nigeria): 120.000
- Elim Church (San Salvador, El Salvador): 117.000
- Nambu Full Gospel (Seoul, Zuid-Korea): 110.000
- AOG Grace and Truth (Kyanggi-do, Zuid-Korea): 105.000
- Kum Ran Methodist (Seoul, Zuid-Korea): 80.000
- Vision de Futuro (Santa Fe, Argentina): 70.000
- Ondas del Luz (Buenos Aires, Argentina): 70.000
- Young Nak Presbyterian Church (Zuid-Korea): 60.000
- Winners Chapel (Ota, Nigeria): 50.000
- Yesu Darbar (Allahabad Agricultural Institute, India): 40.000-80.000
- Soong Eui Methodist (Inchon, Zuid-Korea): 47.000
- Ministeria La Cosecha (San Pedro Sula, Honduras): 35.000
- Chattisgarh/Madhya Pradesh House Church Network (India): 30.000

In Zuidoost Azië bevindt zich de New Creation Church onder leiding van pastor Joseph Prince. Deze kerk in Singapore heeft 19.000 leden en heeft enige bekendheid in Nederland.¹¹⁷

¹¹¹ Hong, Young-Gi, 'Evangelism and Church Growth: the Model of the Diamond Evangelistic System', Transformation 24/3 (2007), pp. 221-247

¹¹² Ellingson, 'New Research on Megachurches', p. 247

¹¹³ Ellingson, 'New Research on Megachurches', p. 252

¹¹⁴ Thumma, Beyond Megachurch Myths, p. 8. Een recente lijst met de grootste Amerikaanse kerken is hier te vinden: <http://churchrelevance.com/100-largest-churches-in-america-for-2009/>

¹¹⁵ Hong, 'The Backgrounds and Characteristics of the Charismatic Mega-Churches in Korea', p. 101.

¹¹⁶ 'The World's largest churches'; Simpson, 'Who are The Worlds Largest Churches?'

¹¹⁷ New Creation: History. From Small Beginnings. <http://www.newcreation.org.sg/about-us/history>. Zie bijvoorbeeld <http://www.oneway.nl/n/warm-onthaal-voor-pastor-joseph-prince-op-eurospirit/25688/index.html>.

Grote kerken in Australië zijn de Paradise Community Church (Adelaide)¹¹⁸ en de Hillsong Church (Sydney) met beide ongeveer 25.000 bezoekers.¹¹⁹ Hillsong is vooral bekend vanwege de liederen, die ook in de Opwekkingsbundel worden overgenomen. Deze gemeente heeft verschillende dochtergemeenten gesticht in andere delen van de wereld, onder andere Kaapstad, Londen en Kiev.¹²⁰

In Europa zijn relatief weinig megakerken. De schaal is kleiner. Hier gaat het over enkele duizenden leden en bezoekers, in plaats van tienduizenden. Ook is het aantal megakerken kleiner.¹²¹

- België: La Nouvelle Jerusalem (Brussel).¹²²
- Duitsland: BGG International (Stuttgart), Gemeinde auf dem Weg (Berlijn) en Gospel Life Center (Feldkirchen).¹²³
- Finland: Saalem (Helsinki).¹²⁴
- Frankrijk: Charisma Eglise Chrétienne (Parijs).¹²⁵
- Hongarije: Hit Gyülekezete (Budapest).¹²⁶
- Italië: Parelo della Grazia (Palermo).¹²⁷
- Oekraïne: Embassy of the Blessed Kingdom of God for All Nations (Kiev) en Hillsong Church Kiev (Kiev).¹²⁸
- Portugal: Igreja Mana (Lissabon).¹²⁹
- Noord-Ierland: Whitewell Tabernacle (Belfast).¹³⁰
- Engeland: Abundant Life Ministries (Bradford), Hillsong Church London (Londen), Kensington Temple (Londen), Kingsway International Christian centre (Londen) en Renewal (Birmingham).¹³¹

Een aantal zaken vallen op. Bijna al deze kerken zijn pinkster- of charismatische kerken. De meeste kerken zijn te vinden in het Verenigd Koninkrijk. De aanwezigheid van megakerken in de voormalige Sovjetrepubliek Oekraïne is opvallend. Hier is de grootste megakerk van Europa, de Embassy of the Blessed Kingdom of God for All Nations. Deze gemeente onder leiding van een Afrikaanse Pastor heeft 20.000 leden.¹³²

2.7 Megakerken in Nederland

Er is geen volledige lijst te vinden van megakerken in Nederland. Niet alle gemeenten vermelden op hun website het aantal leden of bezoekers en er zijn weinig volledige of recente lijsten met de grootste gemeenten in Nederland.¹³³

¹¹⁸ <http://infao5501.ag5.mpi-sb.mpg.de:8080/topx/archive?link=Wikipedia-Lip6-2/1575605.xml&style> (inmiddels niet meer bereikbaar); Paradise Community Church, http://en.wikipedia.org/wiki/Paradise_Community_Church.

¹¹⁹ Zinchini, C., 'Taking Revival of the World', Christianity Today 51/10 (2007) pp. 34-35.

¹²⁰ Zinchini, 'Taking Revival of the World', pp. 34-35.; <http://www2.hillsong.com/capetown/home.asp>;

<http://www.hillsongmychurch.co.uk/>; http://en.wikipedia.org/wiki/Hillsong_Church_Kiev; <http://hillsong.com.ua/>

¹²¹ Een aantal gemeenten op deze lijst zijn genoemd door Øyvind Kleiveland in het artikel 'Oppbyggelig storbyferie', verkregen via Nelleke Bottenbley 7/10/2009.

¹²² La Nouvelle Jerusalem, www.lanouvellejerusalem.be

¹²³ Schmidt, W. (2009), Evangelikale Mega-Church in Deutschland, <http://brightsblog.wordpress.com/2009/01/12/evangelikale-mega-church-in-deutschland/>;

<http://www.sueddeutsche.de/politik/10/398794/text/>; Drobinski, M. (2006), 'Die erste deutsche Mega-Church', <http://www.bgg-stuttgart.de/>; Gospel Life Center, <http://www.gospellifecenter.de/>; Gemeinde auf dem Weg, <http://www.gadw.org/>

¹²⁴ Saalem, www.saalem.fi

¹²⁵ Charisma Eglise Chrétienne, <http://www.charisma.fr/>

¹²⁶ Hit Gyülekezete, www.hit.hu

¹²⁷ Parelo della Grazia, <http://www.paroladellagrazia.it/main/>

¹²⁸ Hillsong, http://en.wikipedia.org/wiki/Hillsong_Church_Kiev; <http://hillsong.com.ua/>; The Embassy of the Blessed Kingdom of God for All Nations: New Name, <http://www.godembassy.org/en/embassy.php>

¹²⁹ Igreja Mana, http://www.igrejamana.com/index_eng.html

¹³⁰ Whitewell Tabernacle, www.whitewell.com

¹³¹ Church criticised over gun video, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/england/west_yorkshire/3197605.stm;

Abundant Life Ministries, <http://www.alm.org.uk/>; Renewal, http://www.renewalcc.com/about_us.html;

<http://infao5501.ag5.mpi-sb.mpg.de:8080/topx/archive?link=Wikipedia-Lip6-2/2831061.xml&style> (niet meer bereikbaar); Kensington Temple: Story of KT, <http://www.kt.org/storyofkt/>; Hillsong Mychurch, <http://www.hillsongmychurch.co.uk/>; Kingsway International Christian centre, <http://www.kicc.org.uk>.

¹³² The Embassy of the Blessed Kingdom of God for All Nations: New Name, <http://www.godembassy.org/en/embassy.php>.

¹³³ Op de website van Joelnews is een wat oudere lijst te vinden: <http://www.joelnews.org/news-nl/nl174.htm>. Deze lijst is inmiddels ook niet meer te bereiken in de cache van Google: <http://66.102.9.132/search?q=cache:A4XDWWVYzQJ:www.joelnews.org/news-nl/nl174.htm+joelnews+maranatha&cd=4&hl=nl&ct=clnk&gl=nl>.

Vanaf 1990 tot begin 21^e eeuw verscheen het blad Bulletin voor Gemeentegroei. In dezelfde periode was de organisatie DAWN (voorheen VisNed) actief. Beide organisaties deden onderzoek naar gemeenteopbouw onder evangelische gemeenten en hadden daarin ook een faciliterende rol. DAWN had ook een katern in het Bulletin voor Gemeentegroei. Daarin publiceerden zij lijsten van grote evangelische gemeenten in Nederland. Daarbij werd gekeken naar het aantal “zielen”, dit wordt omschreven als “het aantal leden met gezinsleden + vaste bezoekers”.¹³⁴ Volgens het onderzoek uit 2000 waren er destijds twee gemeenten met 2000 of meer zielen en negen gemeenten met 800 zielen (daarnaast zeventien gemeenten met 500-800 zielen).¹³⁵

- Maranatha Amsterdam (2735)
- VEG Oldebroek/Elburg (2000).
- Vrije Baptistengemeente Bethel Drachten (1900)
- Vrije Evangelisatie Zwolle (1200)
- Pinkstergemeente De Levende Steen in Hoogvliet (1100)
- Evangelisch Centrum De Kandelaar in Rotterdam (1000)¹³⁶
- De Regenboog Veenendaal (950)
- De Ark Lelystad (950)¹³⁷
- Pinkstergemeente Almelo (900)
- Nehemia in Zwijndrecht (825)
- Evangelie Gemeente Berea in Haarlem (800)

Van deze gemeenten zijn op dit moment de Maranatha gemeente en de Vrije Baptistengemeente Bethel en de Kerk van de Nazarener Vlaardingen (destijds 725 zielen) megakerken. Ook de CGK Zwolle voldoet aan deze definitie.

Van de gemeenten die in 2000 al 800 of meer leden hadden en die mee hebben gewerkt aan dit onderzoek (De Pijler, Nehemia en De Regenboog) is bekend dat zij nog steeds *very large churches* zijn. De VEG Oldebroek/Elburg bestaat ondertussen uit twee gemeenten, de locatie Elburg is nu een zelfstandige gemeente. Van de andere gemeenten zijn geen recente cijfers bekend. Andere gemeenten die op dit moment zeker aan deze classificatie voldoen zijn De Doorbrekers in Barneveld, Jozua in Dordrecht, VBG Groningen, De Meerkerk in Hoofddorp (in het onderzoek uit 2000 nog 700 zielen), De Rank in Utrecht en Vrije Evangelisatie Zwolle. In bijlage I is een uitgebreid overzicht te vinden van de huidige situatie volgens dit onderzoek.

Er is in Nederland ook een aanzienlijk aantal bevindelijk gereformeerde gemeenten met grote ledenaantallen. Van de Gereformeerden Gemeenten waren er in 2008 tien met meer dan 2000 leden en in de Gereformeerde Gemeenten in Nederland twee.¹³⁸ Dit onderzoek beperkt zich tot evangelische gemeenten in brede zin, waartoe wel sommige evangelische getinte gereformeerde kerken gerekend worden. Een lijst met de grootste bevindelijke gemeenten hebben is te vinden in bijlage I.

In Nederland is er een informeel overlegorgaan van grote kerken, Kerksynergie. Het initiatief hiertoe is genomen door Orlando Bottenbley, voorganger van de Vrije Baptistengemeente Bethel. Hierin participeren negen grote gemeenten. De nadruk ligt op praktische zaken zoals huisvesting en betaalde krachten.¹³⁹ Als ondergrens wordt 800 bezoekers per weekend gehanteerd. De ondergrens komt overeen met de *very large churches* in de onderverdeling van Schaller.¹⁴⁰ Dit onderzoek neemt dezelfde ondergrens over en kijkt naar megakerken en *very large churches*.

2.7.1 Amerikaanse megakerken vertegenwoordigd in Nederland

Een aantal Amerikaanse megakerken is ook in Nederland vertegenwoordigd. De bekendste organisatie is Willow Creek Nederland. Vanuit de gemeente in Chicago is een organisatie ontstaan die andere kerken wil ondersteunen.¹⁴¹ De Nederlandse organisatie is al 1995 opgericht met een faciliterende rol “zodat leiders [...] elkaar kunnen adviseren en bemoedigen op het terrein van gemeenteopbouw, leiderschap, programma’s en

¹³⁴ Radder, J., 'Groeit van de 'reuzen' gaat ten koste van kleine gemeenten', Bulletin voor Gemeentegroei 11/3 (2001) p. 5.

¹³⁵ Radder, 'Groeit van de 'reuzen' gaat ten koste van kleine gemeenten', p. 5. Deze gegevens zijn ons pas aan het eind van dit onderzoek bekend geworden. Een aantal van de hier genoemde gemeenten zijn daarom ook niet betrokken bij dit onderzoek: Evangelisch Centrum Europoort in Rotterdam, Berea Haarlem en de Pinkstergemeente Almelo.

¹³⁶ Deze gemeente heet tegenwoordig Evangelisch Centrum Europoort.

¹³⁷ Deze gemeente heet tegenwoordig De Pijler.

¹³⁸ http://www.vant-zelfde.nl/nieuwe_pagina_8.htm (deze pagina is niet meer beschikbaar); Barneveld bouwt twee megakerken naast elkaar, <http://www.ikonrtv.nl/kerknieuws/nieuws.asp?old=12686> (geraadpleegd 13 juni 2009); Gillissen, D. (2008), <http://www.nd.nl/artikelen/2008/februari/28/4000-zitplaatsen-aan-rand-nieuwbouwwijk>.

¹³⁹ E-mail contact met Nelleke Bottenbley 2 april 2009, 8 april 2009 en 13 juli 2009.

¹⁴⁰ Schaller, The Very Large Church, p. 28.

¹⁴¹ Willow Creek Nederland: Achtergrond, <http://www.willowcreek.nl/achtergrond>.

activiteiten. Willow Creek Nederland heeft veel materialen en know-how om hierin een ondersteunende rol te vervullen.¹⁴² Concrete uitingen van de activiteiten van Willow Creek Nederland zijn Promiseland (kinderwerk), de Netwerkcursus (gavencursus) en de Global Leadership Summits. Willow Creek vindt breed ingang in Nederland. Zowel evangelische gemeenten als kerken met een gereformeerde achtergrond maken gebruik van methoden van Willow Creek.¹⁴³

Saddleback wordt vertegenwoordigd door het Purpose Driven Network. De doelstellingen van deze organisatie zijn vrijwel gelijk aan die van Willow Creek Nederland: het ondersteunen van gemeenten in gemeenteopbouw. Ook hier is een aanbod van concrete programma's op diverse gebieden, zoals kinderwerk, genezing (Celebrate Recovery) en conferenties. Gemeenten kunnen geholpen worden met standaard programma's zowel als met maatwerk.¹⁴⁴ Een belangrijk voorbeeld is het project 40 Doelgerichte Dagen, waar veel gemeenten aan deel hebben genomen. Uit recent onderzoek blijkt dat bij volledige toepassing het aantal bezoekers, leden en kringleden gegroeid is.¹⁴⁵

2.8 Kritiek

Hoge bomen vangen veel wind, megakerken krijgen dan ook veel kritiek. Vooral de bekendste megakerken en hun voorgangers staan onder kritiek: Willow Creek (Bill Hybels) en Saddleback (Rick Warren). Veel kritiek op megakerken is vooral kritiek op zoekergerichte kerken.¹⁴⁶ Anderen zijn naukeuriger. Gilley maakt onderscheid tussen "megakerken" en "nieuwe paradigma kerken", marktgerichte kerken zoals Willow Creek en Saddleback.¹⁴⁷

2.8.1 Negatieve kritiek

Niet alle kritiek kan hier behandeld worden. Het is niet de bedoeling om uitgebreid in discussie te gaan met de critici. Het gaat er hier vooral om een overzicht te geven van de meest gehoorde kritische geluiden. Waar hier gesproken wordt over megakerken, gaat het meestal over zoekergerichte megakerken.

- Volgens de critici heeft de marktgerichtheid van megakerken een negatieve invloed op de boodschap van het evangelie.¹⁴⁸ Dit wordt aangepast naar de behoeften van de mensen.¹⁴⁹ Het marktdenken kijkt naar de behoeften van het individu, het evangelie is er in eerste instantie niet om in individuele behoeften te voorzien.¹⁵⁰ Nadruk op individualiteit mag niet ten koste gaan van gemeenschap.¹⁵¹
- Kleine gemeenten lijden onder de komst van megakerken. Dit wordt vaak vergeleken met de grote supermark Wal-Mart, die kleine winkels wegconcurrereert.¹⁵² Volgens Gilley is ondanks de groei van het aantal megakerken het aantal kerkgangers gelijk gebleven tussen 1937 (41%) en 1988 (42%). De nadruk mag niet op numerieke groei liggen:

¹⁴² Willow Creek Nederland: Willow in beweging, http://www.willowcreek.nl/visie_missie.

¹⁴³ Evangelische voorbeelden zijn: De Pijler (zie Krol, A.J., *Warm werk. Evangelische vernieuwing in gemeenten* (Heerenveen: Barnabas, 1996) p. 121.), de Vrije Baptistengemeente Bethel (zie Last, Orlando Bottenbley & de wijde poorten van de Bethel, pp. 117-126.) en De Meerkerk (zie Krol, Warm werk, pp. 44-45.).

Gereformeerde voorbeelden zijn te vinden binnen de voormalige NHK en GK (zie Sengers, E., *Aantrekkelijke kerk. Nieuwe bewegingen in kerkelijk Nederland op de religieuze markt* (Delft: Eburon, 2006) pp. 103-108.) en de CGK Zwolle (zie Geluk, 'Lage drempels versus geloofsverdieping').

¹⁴⁴ Purpose Driven Network, <http://www.doelgerichtleven.nl>.

¹⁴⁵ Berkhof, J.G., Tijssen, J.W., *40 Doelgerichte Dagen. De effecten van het project op Nederlandse kerken* (Ede: Eigen beheer, 2008) p. 50.

¹⁴⁶ Davis, M., *More Than A Purpose* (Enumclaw: Pleasant Word, 2006) pp. 108-111. Conclusies op basis van het boek van Rick Warren worden verbreed tot alle megakerken.

¹⁴⁷ Gilley, G., *Marktdenken in de kerk* (Amsterdam: Oogst Publicaties, 2008) pp. 20-21.

¹⁴⁸ Tucker, R.A., *Left Behind in a Megachurch World* (Grand Rapids, Michigan: Baker Books, 2006) p. 89.; Gilley, *Marktdenken in de kerk*, pp. 44-45.; Pritchard, Willow Creek, p. 191.

¹⁴⁹ Davis, *More Than A Purpose*, p. 95.

¹⁵⁰ Gilley, *Marktdenken in de kerk*, p. 47.

¹⁵¹ Tucker, *Left Behind in a Megachurch World*, pp. 125-140.; Gorsira, M. (2005), 'Rick Warren en 'Doelgericht Leven': een toetsing', http://www.whitefield.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=55.

¹⁵² Tucker, *Left Behind in a Megachurch World*, pp. 35-48.; Gilley, *Marktdenken in de kerk*, p. 50.

If you feed people's needs, your church will grow. [...] The Church Growth Movement is correct in that assessment. [...] It is a surefire formula for numerical success. But you will have gained the applause of the world and lost your soul. The focus of the church must be the will of God and not numerical growth.¹⁵³

- Megakerken gaan te veel mee met de huidige cultuur, zoals het gebruik van moderne muziek. Diensten hebben een te hoog entertainment gehalte. De kerk zou juist anders moeten zijn.¹⁵⁴
- De theologie van megakerken is niet goed uitgewerkt en heeft veel invloeden vanuit andere gebieden zoals sociologie, psychologie en economie. De Church Growth Movement van McGavran is te pragmatisch en legt te veel nadruk op statistieken ten koste van het evangelie.¹⁵⁵ Preken sluiten te veel aan bij psychologische terminologie en nemen de mens als uitgangspunt.¹⁵⁶ Het evangelie vaak te simpel voorgesteld. Davis vat Warrens formule voor redding samen als "receive and believe". Hij mist in dit "geloven en ontvangen" het element van zondebelijdenis en noemt het "cheap grace".¹⁵⁷

2.8.2 Positieve kritiek

Megakerken worden ook met instemming ontvangen. Thumma doet uitgebreid onderzoek naar megakerken aan het Hartford Institute for Religion Research. Samen met Dave Travis heeft hij in *Beyond Megachurch Myths* negen mythes over megakerken besproken.¹⁵⁸

1. *Megakerken zijn allemaal hetzelfde.* Er wordt onderscheidt gemaakt tussen vier soorten megakerken, die hierboven ook al zijn genoemd.¹⁵⁹
2. *Grootte gaat ten koste van gemeenschap.* Dit wordt onder andere gecompenseerd door kleine groepen.¹⁶⁰
3. *Megakerken bestaan voornamelijk rondom één persoon.* In veel gemeenten is de "senior pastor" de drijvende kracht, vooral als hij ook de stichter van de gemeente is. 5% van de leden komt voor de voorganger, 25% geeft aan voor de boodschap te komen. Megakerken hebben vaak een goed georganiseerde leiding en meer aandacht voor opvolging.¹⁶¹
4. *Megakerken zijn op zichzelf gericht.* Dat was inderdaad zo in de jaren 1960-80, maar veel leiders beseffen "that to whom much is given much is required".¹⁶² Er zijn allerlei programma's om in contact te staan met de samenleving.¹⁶³
5. *Bij het evangelie wordt water bij de wijn gedaan.* Er is een grote diversiteit aan theologische invloeden. Op verschillende manieren zijn theologische aspecten binnen megakerken en alle kerken in de VS vergeleken. Er zijn verschillen maar legitimeren niet de stelling de gemeenten water bij de wijn doen.¹⁶⁴
6. *Megakerken zijn slecht voor andere kerken stelen schaapjes.* Uit onderzoek blijkt dat iets minder dan 20% van de megakerken 40% of meer nieuwe bekeerlingen heeft, dat 65% 11-40% nieuwe bekeerlingen heeft en iets minder dan 20% slechts 10% of minder nieuwe bekeerlingen heeft.¹⁶⁵ Opgemerkt wordt: "[i]t is a challenge to find a person who has never been affiliated with any church".¹⁶⁶ Slechts 11% van de Amerikanen is op geen enkele manier betrokken bij een religieuze groep. Gesproken wordt over een "religieuze ecologie" waarin zowel ruimte is voor megakerken als andere kerken. Andere gemeenten kunnen profiteren van de aanwezigheid van megakerken.¹⁶⁷

¹⁵³ Davis, *More Than A Purpose*, p. 35.

¹⁵⁴ Davis, *More Than A Purpose*, pp. 114, 118.; Gilley, *Marktdenken in de kerk*, pp. 36- 37

¹⁵⁵ Tucker, *Left Behind in a Megachurch World*, pp. 100-107.; Davis, *More Than A Purpose*, pp. 46-47.

¹⁵⁶ Gilley, *Marktdenken in de kerk*, p. 59.; Gorsira, 'Rick Warren en 'Doelgericht Leven'.

¹⁵⁷ Davis, *More Than A Purpose*, pp.65, 67.

¹⁵⁸ Robinson, A.B., 'Megalessons', *Christian Century* 125/2 (2008) p. 27.

¹⁵⁹ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, pp. 44-54.

¹⁶⁰ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, p. 50.

¹⁶¹ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, pp.59, 69, 72.

¹⁶² Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, p. 79.

¹⁶³ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, p. 81.

¹⁶⁴ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, pp. 93-95; inhoud van de liturgie; pp. 95-97: inhoud preek; pp. 100-102 religieuze praktijk.

¹⁶⁵ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, p. 124.

¹⁶⁶ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, p. 124.

¹⁶⁷ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, pp. 124, 127.

7. *Megakerken zitten vol met mensen van hetzelfde ras, klasse of politieke voorkeur.*¹⁶⁸ Dit geldt maar voor een deel van de megakerken. Vooral *old line/program based* en *seeker* megakerken zijn gericht op een cultuur en ras.¹⁶⁹ Op basis van verschillende onderzoeken wordt geconcludeerd: “megachurches are not homogeneous collections”.¹⁷⁰
8. *Megakerken groeien door entertainment.* De auteurs geven aan dat ongeveer 50% van de megakerken hun diensten als informeel aanduid, maar ook dat diensten meegroeien en veranderen. Hiermee wordt de groei niet verklaard.¹⁷¹
9. *Megakerken zijn stervende.* Het aantal megakerken in de VS is sterk gegroeid: “from the low teens in the early 1960s to around 310 in 1990 to nearly 1250 in 2007.”¹⁷² Een groot deel van de megakerken is in staat om zich aan te passen aan veranderingen. Er is een nieuwe stroming van megakerken ontstaan, de *New wave or Re-Envisioned* megakerken.¹⁷³

2.9 Megakerken in de toekomst

Megakerken passen goed bij het moderne industriële wereldbeeld.¹⁷⁴ De vraag is of megakerken nog wel passen in de postmoderne postindustriële samenleving. De *emerging church* en *liquid church* bewegingen lijken veel beter in het huidige tijdsbeeld te passen. Volgens Henk Medema is er naast huiskerken en nieuwe vormen als de *liquid church* beweging, de *emerging church* beweging en *Fresh Espressions* ook ruimte voor megakerken. Hij noemt het “merkwaardig dat dit verschijnsel nog steeds bestaat en vermoedelijk ook zal overleven”.¹⁷⁵

E.J. Ouweneel schrijft: “Megakerken voorzien onmiskenbaar in een behoefte, maar als industriële organisaties in een post-industriële samenleving lopen zij de nodige risico’s.”¹⁷⁶ Hij noemt de toename van het aantal hoger opgeleiden dat gewend is samen te werken in flexibele en egalitaire gemeenschappen. Onze samenleving wordt steeds complexer waardoor het overzicht moeilijker te behouden is en er het gevaar van versimpeling is. Tenslotte noemt hij de geestelijke en fysieke mobiliteit die het moeilijker maken de verbondenheid vast te houden. Hij spreekt dan ook de hoop uit “dat veel megakerken zullen opschuiven in de richting van een wat kruimeliger netwerk, bestaande uit meerdere organisaties en gemeenschappen.”¹⁷⁷

Ook Thumma en Travis zien toekomst voor megakerken:

Megachurches have proven to be excellent at developing new forms and methods to adapt to current realities that will continue to serve them well into the future. The model, however, does need to be continually challenged and encouraged to guard against the potential difficulties of borrow too much from secular culture, giving members just what makes them feel good, being only about the money, and being the bully in the neighborhood, as well as many more potential traps.¹⁷⁸

Zij zien voor de toekomst een aantal trends, zoals simpelere structuren, missionaire activiteiten vanuit Afrika, een grotere spreiding en meer zogenaamde multi-site kerken (kerken met meerdere locaties) en toenemend gebruik van internet. Uitdagingen zijn er in het verkrijgen van bouwgrond, belastingen, opvolging van voorgangers en economische factoren.¹⁷⁹

Hoe de toekomst er uit ziet voor megakerken in Nederland is moeilijk te zeggen op basis van de literatuur. De opkomst van megakerken loopt achter op de situatie in de Verenigde Staten. Ook doen nieuwe bewegingen als *emerging churches* voorzichtig hun intrede. In *Als een kerk opnieuw begint* is de Oase in Soest beschreven, een “postevangelicale *emerging church*” die sinds 2006 bestaat.¹⁸⁰ Tegenover dit kleinschalige project is er in het

¹⁶⁸ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, p. 135.

¹⁶⁹ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, p. 32.

¹⁷⁰ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, p. 144.

¹⁷¹ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, p. 155.

¹⁷² Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, p. 169.

¹⁷³ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, p. 174.

¹⁷⁴ Ouweneel, 'Het industriële succes van megakerken in een post-industriële samenleving', p. 48.

¹⁷⁵ Medema, H.P., 'De toekomst van het evangelicalisme', *Ellips* 31/268 (juni 2006) pp. 16-17.

¹⁷⁶ Ouweneel, 'Het industriële succes van megakerken in een post-industriële samenleving', p. 55.

¹⁷⁷ Ouweneel, 'Het industriële succes van megakerken in een post-industriële samenleving', pp. 55.

¹⁷⁸ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, p. 183.

¹⁷⁹ Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, pp. 183-190.

¹⁸⁰ Noort, *Als een kerk opnieuw begint*, pp. 205-212.

nabijgelegen Amersfoort het Rafael Evangelisch Centrum. Deze charismatische gemeente is mede door gebruik van de methoden van Warren in korte tijd zeer sterk gegroeid, en moet verhuizen naar een groter gebouw.¹⁸¹ Tussen deze twee alternatieven van een kleinschalige *emerging church* en grote gemeente noemt E.J. Ouweneel het alternatief van de stadskerk. Daarin worden de krachten samengebundeld van kleine kerkgemeenschappen (het organische) en megakerken (het organisatorische). Een stadskerk is een “bonte verzameling van mensen, ideeën en verbanden, alle deelnemers zien zich met elkaar verbonden in de ene navolging van Christus.” Het gaat hier niet zozeer om een organisatie als wel om een netwerk, waarin men kan delen in elkaars bronnen. De visie is: “het navolgen van Christus en het bevorderen en behouden van de onderlinge eenheid en samenwerking.”¹⁸²

¹⁸¹ Noort, *Als een kerk opnieuw begint*, pp. 195-204.

¹⁸² Ouweneel, ‘De stadskerk als wenkend perspectief.’

3 Inleiding gemeenten

Het veldonderzoek heeft plaatsgevonden onder een aantal grote gemeenten in Nederland met een min of meer evangelische signatuur. Tussen augustus 2009 en maart 2010 zijn de interviews gehouden en zijn de vragenlijsten ingevuld.

Nederland kent niet heel erg veel grote gemeenten en niet alle gemeenten hebben even grote bekendheid. Er zijn geen actuele lijsten met aantallen. Het is dus niet gemakkelijk om alle gemeenten te traceren. Na een zoektocht op het internet, gegevens verkregen via bekenden of voorgangers, is een lijst opgesteld van zestien gemeenten.¹⁸³ Deze gemeenten zijn aangeschreven. Het ging daarbij voornamelijk om gemeenten met een evangelische signatuur. Dertien gemeenten waren bereid mee te werken, maar uiteindelijk konden tien gemeenten hun medewerking verlenen. Dit is een respons van 63%. In de loop van het

traject zijn nog andere gemeenten genoemd (in totaal drie gemeenten) en benaderd. Hier is ofwel geen respons, ofwel een negatief antwoord op gekregen. Met deze gemeenten meegerekend is de respons 53%.¹⁸⁴

Dit onderzoek geeft geen volledig beeld van de situatie omdat niet alle grote evangelische kerken in Nederland mee konden meedoen. De deelnemende gemeenten geven wel een representatief beeld. Alle belangrijke stromingen binnen de evangelische beweging zijn vertegenwoordigd. Wel hebben de gemeenten een overwegend blanke populatie en ontbreken gegevens over gemeenten met een multiculturele samenstelling. In een aantal gevallen is een nadere verantwoording gegeven voor de deelname van de gemeente, zie de betreffende voetnoten.

De volgende gemeenten hebben meegewerkt aan het onderzoek, op volgorde van plaats:¹⁸⁵

- Rafael Evangelisch Centrum Amersfoort (Rafael Amersfoort)¹⁸⁶
- Vrije Baptistengemeente Bethel Drachten (Vrije Baptistengemeente Bethel)
- Nederlands Gereformeerde Kerk De Lichtboog Houten (De Lichtboog)
- Evangelische kerk De Pijler Lelystad (De Pijler)
- Vrije Evangelische Gemeente Oldebroek (VEG Oldebroek)
- Unie van Baptisten Gemeente De Rank Utrecht (De Rank)
- Evangelische Gemeente Regenboog Veenendaal (De Regenboog)¹⁸⁷
- Kerk van de Nazarener Vlaardingen (KvdN Vlaardingen)
- Volle Evangelie Gemeente Nehemia Zwijndrecht (Nehemia)
- Christelijk Gereformeerde Kerk Zwolle (CGK Zwolle)

¹⁸³ Aanvankelijk zijn achttien gemeenten aangeschreven. Twee van deze gemeenten behoren tot de Gereformeerde Gemeenten in Nederland (de gemeenten in Barneveld en Opheusden). Hoewel zij welwillend tegenover het onderzoek stonden is besloten het onderzoek te beperken tot gemeenten met een evangelische signatuur.

¹⁸⁴ Zie Bijlage I voor de gegevens over grote gemeenten verzameld in dit onderzoek.

¹⁸⁵ Tussen haakjes wordt de naam gegeven zoals deze verder in het onderzoek gebruikt wordt.

¹⁸⁶ We moeten hierbij opmerken dat deze gemeente wat betreft het bezoekersaantal niet voldoet aan het gestelde criterium van minimaal 800 bezoekers. We menen dat deze gemeenten wel relevant is voor het onderzoek om twee redenen. Doorslaggevend is dat de gemeente in Nederland de belangrijkste vertegenwoordiger van Doelgerichte Gemeente, en heeft ze dit model ook zeer eigen gemaakt. Daarnaast heeft de gemeente een sterke ambitie om te groeien.

¹⁸⁷ Bij deze gemeente moet opgemerkt worden dat dit feitelijk drie gemeenten zijn, met ieder hun eigen dienst in hetzelfde gebouw. Maar de gemeente presenteert zich ook als een gemeente. Er is een gezamenlijke leiding, visie, website, gebouw. Binnen deze "regenboog" zijn er drie gemeenten met eigen diensten, kringen en accenten. De groei van de gemeente heeft door deze opzet een unieke vorm aangenomen die ons inziens een relevante toevoeging is voor het onderzoek.

Figuur 3.1 Kaart van Nederland met deelnemende gemeenten. De rode gemeenten zijn megakerken, de oranje gemeenten *very large churches*. Rafael Amersfoort is grijs afgebeeld, omdat deze gemeente kleiner is.

3.1 Rafael Evangelisch Centrum Amersfoort

Sinds: 1992

Leden/bezoekers: 850¹⁸⁸/550

Website: www.rafaelamersfoort.nl

Visie en missie: "[E]en grote toewijding aan het grote gebod, het grote gebed en de grote opdracht, resulteren in een groot werk van God!"¹⁸⁹

De gemeente is gesticht in 1992 door Richard Klomp en is daarmee de jongste deelnemende gemeente. Zij is aangesloten bij Rafael Nederland, de Nederlandse tak van Four Square, een pinkster kerkverband van Amerikaanse herkomst. De gemeente is ook sterk beïnvloed door Warren's Doelgerichte Gemeente en is nauw betrokken bij de Nederlandse tak van Doelgerichte gemeente.¹⁹⁰

De presentatie is eigentijds. Diensten hebben een laagdrempelig karakter met moderne vormen en muziek.¹⁹¹ De gemeente wil midden in de samenleving staan. Ze is ook een kind van haar tijd, maar wil de samenleving ook positief beïnvloeden. De gemeente is gericht op de regio Eemland.¹⁹²

¹⁸⁸ Het aantal dat men als het aantal leden hanteert.

¹⁸⁹ Rafael Amersfoort, www.rafaelamersfoort.nl. Het grote gebod verwijst naar Mt 22:36-40; het grote gebed naar het Onze Vader (Mt 6) en de grote opdracht naar Mt 28:19-20.

¹⁹⁰ Purpose Driven Network, Wie zijn wij?, www.doelgericht.net/?page_id=90

¹⁹¹ Voor wat betreft charismatische uitingen heeft dit er toe geleid dat er tijdens de diensten niet in tongen gebeden wordt, tenzij er vertaling is.

¹⁹² Dat is Amersfoort en omliggende plaatsen zoals Bunschoten, Spakenburg, Soest en Leusden.

In 2005 heeft de gemeente zeer succesvol de 40 Doelgerichte Dagen campagne uitgevoerd. In enkele jaren groeide de gemeente van ongeveer 500 leden naar 850 leden.¹⁹³ Het bezoekersaantal ligt lager, met ongeveer 550 bezoekers.

3.2 Vrije Baptisten Gemeente Bethel Drachten

Sinds: 1923

Leden/bezoekers: 2578¹⁹⁴/3500

Website: www.bethel.nl

Visie en missie: "We zijn een gemeente van toegewijde volgelingen van Jezus Christus.

Onder leiding van de Heilige Geest

- leven we naar Bijbelse normen
- verheerlijken we God op enthousiaste wijze
- zorgen we voor elkaar en dienen we elkaar met onze gaven en talenten
- trekken we door onze uitstraling buitenstaanders tot Jezus Christus"¹⁹⁵

De gemeente is gesticht in 1923. Tot de komst van Orlando Bottenbley in 1988 is de gemeente klein gebleven. Daarna groeide de gemeente van ongeveer 200 leden naar ruim 2500 leden.

De gemeente heeft een baptisten achtergrond. Deze traditie wordt gewaardeerd en men kiest ervoor om dit karakter te behouden. Daarnaast is Willow Creek een belangrijke invloed voor de gemeente, zonder daar een kopie van te willen zijn. De gemeente spreekt veel mensen uit de omtrek aan met de laagdrempelige diensten. Daardoor is de gemeente sterk gegroeid.

Het imago dat de gemeente nastreeft is om hedendaagse, kwalitatief degelijke en open gemeente te zijn met een ongedwongen sfeer. De gemeente wil midden in de maatschappij staan. Ook door begripvol én Bijbels om te gaan met ethische problematiek die mensen ook naar de kerk nemen.

De gemeente heeft een voortrekkersrol in Nederland en loopt voorop in ontwikkelingen. De gemeente wordt regelmatig genoemd als gesproken wordt over megakerken en is enkele jaren geleden ook beschreven in onderzoek van Gerko Last.¹⁹⁶

3.3 Nederlandse Gereformeerde Kerk De Lichtboog Houten

Sinds: 1988

Leden/bezoekers: 1316¹⁹⁷/1300

Website: www.ngkhouten.nl

Visie en missie: "Bouwen aan Gods Koninkrijk met hart en mond en handen. Of anders gezegd: We willen de realiteit van Gods aanwezigheid onder ons laten uitkomen door wie we zijn, wat we zeggen en wat we doen."¹⁹⁸

De Nederlands Gereformeerde Kerk De Lichtboog in Houten is een betrekkelijk jonge gemeente, in een relatief jonge plaats.¹⁹⁹ Zij is ontstaan vanuit een groep leden, voornamelijk jonge gezinnen, van de NGK en de CGK in Utrecht, die woonden in Houten. De kringen waarin zij samenkwamen groeiden dusdanig dat in 1988 een gemeente is gesticht in Houten vanuit de NGK en de CGK. Tegenwoordig is de gemeente een volledige NGK gemeente. Er zijn nog wel een aantal leden officieel lid van de CGK, nieuwe leden worden lid van de NGK.

In 1993 is Dick Westerkamp aangenomen als voorganger. Hoewel de gemeente al groeide, heeft hij de gemeente meegenomen in de visie om verder te groeien, waarbij hij zijn missionaire achtergrond recht wilde doen. De gemeente is in de loop der jaren gegroeid naar 1300 leden.

De gemeente wil zowel rekening houden met haar gereformeerde achtergrond, als zoeken naar manieren om anderen met het evangelie te bereiken. De eerste dienst heeft een meer traditioneel karakter terwijl de andere

¹⁹³ Het begrip leden wordt hier ruim opgevat en omdat bijvoorbeeld ook kinderen.

¹⁹⁴ Alleen doopleden

¹⁹⁵ E-mail Nelleke Bottenbley, 12/4/2010.

¹⁹⁶ Last, Orlando Bottenbley & de wijde poorten van de Bethel.

¹⁹⁷ Doopleden en belijdende leden.

¹⁹⁸ De Lichtboog: Visie, http://www.ngkhouten.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=54&Itemid=70.

¹⁹⁹ Houten was tot in de jaren 1970 een klein dorp, maar is toen aangewezen als groei gemeente voor Utrecht. De gemeente is daarna gegroeid van enkele duizenden inwoners naar zo'n 25.000 inwoners. In de jaren 1990 is besloten een nieuwe vinexwijk te bouwen, waarmee het inwoner aantal ondertussen bijna verdubbeld is.

twee diensten modern van aard zijn. Daar is moderne muziek, met een band. Het wordt belangrijk gevonden om niet af te schaffen, maar toe te voegen. Mensen zien dan vanzelf waar de groei ontstaat.

Een belangrijke inspiratiebron hierbij is de vernieuwingsbeweging New Wine, een charismatische stroming binnen de Anglicaanse Kerk. De Lichtboog fungeert dan ook als een thuisbasis voor New Wine Nederland, waarvan Dick Westerkamp ook voorzitter is.²⁰⁰ Het werk van de Heilige Geest is belangrijk, hoewel het voor een aantal mensen een omschakeling is geweest.

Daarnaast is de Alpha Cursus ook belangrijk voor de gemeente, de NGK heeft deze als eerste geïntroduceerd in Nederland.

3.4 Evangelische kerk De Pijler Lelystad

Sinds: 1977

Leden/bezoekers: 700²⁰¹/1200

Website: www.depijler.nl

Visie en missie: “God roept ons tot een gemeenschap die *nu* met passie zijn boodschap uitdraagt”, de missie is “om medemensen in contact te brengen met God en gelovigen te helpen groeien tot toegewijde volgelingen van Christus.” verwijzend naar Mt 28:19.²⁰²

De Pijler is in 1977 door Gerard Langhenkel gesticht. Aanvankelijk begonnen als pinkstergemeente, bleek evangelisch beter de lading te dekken. De gemeente is niet aangesloten bij een kerkverband.

Vooral door de visie van Gerard Langhenkel is de gemeente sterk gegroeid. Hoewel hij ondertussen geen voorganger is, heeft hij zijn visie over weten te brengen en kan de gemeente door een goede organisatie blijven functioneren. De groei is door het vertrek van de voorganger enigszins gestagneerd. In ruim twintig jaar tijd is gemeente gegroeid van 60 naar 700 leden.

Een belangrijke invloed voor de gemeente is Willow Creek. Dit komt tot uiting in bijvoorbeeld de kringen, een professionele presentatie en organisatie. De zaal is neutraal, met comfortabele bioscoopstoelen. Er is professionele kinderopvang, de diensten zijn strak geprogrammeerd. De diensten worden zodanig vormgegeven dat het mensen die het evangelie niet kennen bereikt kunnen worden. Ze wil daarin niet te ver doorschieten. Invloeden uit de cultuur moeten passen binnen het evangelie, het moet een ondersteunende rol hebben.

De gemeente heeft nauwe banden met de opleiding Azusa, veel studenten van deze opleiding bezoeken deze gemeenten.

De Pijler heeft zowel een plaatselijke als regionale gerichtheid. Lelystad is een bijzondere plaats, binnen een straal van 15 km zijn er geen andere plaatsen. Een nadeel is wel dat mensen die van ver komen minder betrokken kunnen zijn in de gemeente. Om die reden zijn gezinnen verhuisd naar Lelystad.

3.5 Vrije Evangelische Gemeente Oldebroek

Sinds: 1930

Leden/bezoekers: 1160/1300²⁰³

Website: www.vegoldebroek.nl

Visie en missie: De missie luidt “dat Jezus Christus centraal staat in de gemeente. Wij willen ons aan Hem toewijden, Hem gehoorzamen, Hem dienen en Hem uitdragen.” De visie is een uitwerking van de drie elementen Toewijden en gehoorzamen (vgl. Mt 4:10), Gemeenschap en dienen (vgl. Ef. 4:12-14; 1Pt2:5 en 1Pt 4:8-10) en Uitdragen (vgl. Mt 28:19-20; 3 Kol3:11)²⁰⁴

²⁰⁰ New Wine: Bestuursleden, <http://www.new-wine.nl/over-new-wine/organisatie/bestuur>.

²⁰¹ Het aantal dat men als het aantal leden hanteert.

²⁰² De Pijler, www.depijler.nl (Gemeent informatie, Visie en missie). schuingedrukt volgens citaat.

²⁰³ Dit is het aantal bezoekers onder meest gunstige omstandigheden. Het gemiddelde is lager, maar hier zijn geen gegevens van bekend.

²⁰⁴ Vrije Evangelische Gemeente Oldebroek: Missie en visie VEG Oldebroek, <http://www.vegoldebroek.nl/intro/missie.htm>

De gemeente is gesticht in 1930 en is vooral in de jaren 1980 sterk gegroeid, onder invloed van de toenmalige voorganger. Deze groei breidde zich ook uit naar Elburg, waar ondertussen een zelfstandige gemeente is ontstaan. De groei van de gemeente is wel gestabiliseerd.

In tegenstelling tot de andere deelnemende gemeenten kent deze kerk een meer traditioneel karakter. De VEG zijn ontstaan vanuit de Nederlands Hervormde Kerk in 1881. Einde 19^e eeuw ontstond in Oldebroek een vernieuwingsbeweging binnen de Hervormde Kerk waaruit Luctor is ontstaan. In 1930 sloten een aantal mensen zich aan bij de VEG, andere bleven in de gemeente Luctor et Emergo.²⁰⁵ Deze en andere opwekkingsbewegingen einde 19^e eeuw kenmerken het karakter van deze gemeente. Dit komt bijvoorbeeld ook tot uiting doordat veel Johan de Heer liederen worden gezongen. Daarnaast is er maandelijks een combo tijdens de dienst en zijn er regelmatig praise avonden.

Het evangelische karakter komt tot uiting doordat de gemeente zending hoog in het vaandel heeft staan. De gemeente heeft acht zendingswerkers die voor een deel door de gemeente ondersteund worden. Zij werken wel via zendingsorganisaties. De gemeente ziet geen noodzaak om zich bezig te houden met haar presentatie. De Bijbel is de belangrijkste leidraad.

3.6 Unie Baptisten Gemeente de Rank Utrecht

Sinds: 1959

Leden/bezoekers: 540²⁰⁶/945

Website: www.derank.org

Visie en missie: De missie luidt: "Wij willen de Here God eren door Zijn liefde te ontvangen, te beantwoorden en uit te dragen." De visie van de gemeente is: "Wij verlangen ernaar een herbergzame, inspirerende en dienende gemeenschap van toegewijde volgelingen van Jezus Christus te zijn, die door de kracht van Gods Geest zodanig verschil maken in hun omgeving dat mensen God leren kennen."²⁰⁷

De Rank is in 1959 ontstaan uit een groep christenen die samenkwamen in Utrecht. De gemeente is aangesloten bij het kerkverband Unie van Baptisten. De gemeente noemt zich in eerste plaats een gemeente van volgelingen van Jezus, in de tweede instantie een baptistengemeente en bij wijze van spreken op de zevende plaats een unie gemeente. De overeenkomst met andere uniegemeenten is vooral theologisch. Qua vormen zijn er zowel traditionele gemeenten als gemeenten die moderne vormen hanteren. De stijl is te vergelijken met De Meerkerk en de Vrije Baptistengemeente Bethel. Er zijn moderne diensten, met eigentijdse muziek en een band.

In de jaren 1990 ontstond in de gemeente onvrede over de stagnatie in ledenaantal. Men zag vanuit Willow Creek dat het ook mogelijk is om onkerkelijken te bereiken. In 1996 is Peter Kos aangenomen die deze visie deelde en verder heeft uitgewerkt. De gemeente is in de jaren daarna gegroeid naar 550 leden en bijna 1000 bezoekers. De gemeente heeft ondertussen ook een locatie in de nieuwbouwwijk Leidsche Rijn. De gemeente heeft een goede verhouding met de burgerlijke gemeente. Zo heeft de gemeente een nieuwe locatie nabij de Jaarbeurs toegewezen gekregen (een sporthal), samen met andere sociale en culturele instellingen. Hierdoor is de gemeente verplicht om met de instellingen sociaal actief te zijn in de wijken Transwijk en Kanaleneiland.

De gemeente werkt veel samen met andere gemeenten, onder andere via de stichting Present. Er is een partnership met de gemeente Revival Joy. Samen bereiken ze verschillende groepen in de stad.

De hoofdlocatie heeft een regionale gerichtheid. De locatie in Leidsche Rijn is gericht op het gebied tussen de snelwegen A2 en de A12, Leidsche Rijn en onder andere Woerden.

3.7 Evangeliegemeente De Regenboog Veenendaal

Sinds: 1981

Leden/bezoekers: 1630²⁰⁸/1300

²⁰⁵ Vrije Evangelische Gemeente Oldebroek: Historie, <http://www.vegoldebroek.nl/intro/historie.htm>

²⁰⁶ Doopleden.

²⁰⁷ Baptistengemeente De Rank: Wie zijn wij, <http://www.derank.org/Extranet/ShowPage.aspx?ID=2>

²⁰⁸ Het aantal dat men als het aantal leden hanteert.

Website: www.regenboogveenendaal.nl

Visie en missie: de visie bestaat uit vijf opdrachten: aanbidding, dienen, zending, gemeenschap en discipelschap. Dit leidt tot de missie: “Wij verkondigen het evangelie van Jezus Christus tot redding en vernieuwing van mensen tot verheerlijking van God”

In 1980 vond de evangelisatieactie ‘Ik heb het gevonden’ plaats in Veenendaal, waaruit een aantal Bijbelstudiegroepen ontstonden. Een aantal mensen bezocht evangeliegemeenten in Soest (In de Ruimte) en Voorthuizen (De Kandelaar). In 1981 is vanuit deze kringen De Regenboog ontstaan, de leiders zijn ingezegend door de oudsten van de gemeenten in Soest en Voorthuizen.

De gemeente bevindt zich in een zeer kerkelijke plaats met wel 40 kerken, waar ongeveer de helft van de inwoners van Veenendaal lid van is. De gemeente beseft dat zij daarmee in een unieke situatie zit, en is dankbaar voor basis die gelegd is. Aanvankelijk was er enige scepsis toen de gemeente in Veenendaal kwam. Er werd vanaf sommige kansels gepredikt dat het een sekte was. Tegenwoordig is er veel samenwerking en is een van de voorgangers van De Regenboog voorzitter van het lokale voorgangersoverleg.

De gemeente is niet aangesloten bij een kerkverband, maar daar is geen principiële reden voor.²⁰⁹ In het verleden is men zonder succes bezig geweest met aansluiting bij een kerkverband. De gemeente beschrijft zichzelf als een charismatische evangelische gemeente met een gereformeerde inslag.

Men houdt vast aan de Bijbel en een degelijk theologisch karakter, maar ziet ook ruimte in moderne vormen. De gemeente wil nooit beweren “klaar” te zijn, beseft dat zij theologisch op onderdelen niet de waarheid in pacht heeft en daar misschien over tien jaar wel anders over kan denken. De gemeente is een kampement, hier op aarde is het nog tijdelijk. Er zijn nauwe banden met het Centrum voor Bijbelonderzoek. Een van de voorgangers werkt mee aan de Studiebijbel.

De groei van deze gemeente is wat anders verlopen dan de andere gemeenten. Ook deze gemeente is in 30 jaar tijd sterk gegroeid, maar heeft daarbij ook ruimte gegeven aan diversiteit. De gemeente heeft niet sterk ingezet op groei, en is daarom ook verbaasd. Wel heeft men de nadruk gelegd op persoonlijk uitdragen van je geloof.

De gemeente bestaat feitelijk uit drie gemeenten, die in de loop der jaren zijn ontstaan (Noord, Zuid en 3). Deze gemeenten komen samen in hetzelfde gebouw, maar hebben op verschillende tijdstippen hun diensten. Elke gemeente heeft zijn eigen karakter, bepaald door o.a. de omvang en samenstelling van leden. Bijvoorbeeld, Zuid bestond bij de oprichting vooral uit jonge gezinnen.

De gemeente richt zich voornamelijk op Veenendaal. De meeste leden komen ook uit deze plaats.

3.8 Kerk van de Nazarener Vlaardingen

Sinds: 1981

Leden/bezoekers: 1900/2300

Website: www.kvdnvlaardingen.nl

Visie en missie: “De kerk van de Nazarener Vlaardingen wil een stralend lichaam van Christus zijn in en voor deze wereld van de 21e eeuw. De kerk wil ongelovigen oproepen tot een leven met de Heer en gelovigen brengen tot Christusgeïnvormdheid.”

Deze gemeente is in 1981 gesticht, vanuit een kring van de Kerk van de Nazarener in Rotterdam.²¹⁰ De gemeente behoort tot het verband van de Kerk van de Nazarener, vaak onder de noemer methodistisch gevat. Deze beweging gaat terug op John Wesley en legt nadruk op heiliging. Binnen de Kerk van de Nazarener is er wel enig “kleurverschil”. Zo ziet de gemeente zichzelf niet zozeer als evangelisch, terwijl andere Kerk van de Nazarener gemeenten een meer evangelisch karakter hebben. Dit geldt niet zozeer voor de vormen. De gemeente maakt gebruik van evangelische vormen zoals moderne muziek, vooral Opwekking. Dit gaat vooral op wat betreft theologie en ethiek. De KvdN Vlaardingen is daarin vanuit evangelisch oogpunt progressiever. Er is bijvoorbeeld ruimte voor samenwonen. Ook speelt de interesse van Ed Meenderink voor de wetenschap, zoals kwantumfysica, een belangrijke rol. Hij verwerkt ontwikkeling in zijn onderwijs. Hij kijkt kritisch naar evangelische theologie, en voelt zich soms niet goed begrepen binnen de evangelische wereld.

De gemeente is een veelkleurige gemeente. Dit blijkt hieruit dat de leden op alle politieke partijen stemmen. Binnen de kringen is meer dogmatische eenheid. Wat betreft de doop is er zowel ruimte voor de kinderdoop als doop op geloof.

²⁰⁹ Overigens staat de gemeente zelf ingeschreven als een kerkverband.

²¹⁰ Kerk van de Nazarener: Districtsgeschiedenis, <http://www.nazarene.nl/geschiedenis>.

Door de open houding weet de gemeente veel verschillende mensen aan te spreken, ook bijvoorbeeld bekende Nederlanders. In 30 jaar tijd is de gemeente gegroeid naar 1900 leden en ongeveer 2300 bezoekers per weekend en is daarmee een megakerk.

De gemeente heeft een regionale gerichtheid. Een groot deel komt uit Vlaardingen of uit andere plaatsen in de regio Rotterdam, maar heeft uitlopers tot in de rest van Zuid Holland, West Brabant, Zeeland en zelfs België. Vanuit de regionale gerichtheid is ook een nieuwe gemeente ontstaan in Breda.

3.9 Volle Evangelie Gemeente Nehemia Zwijndrecht

Sinds: 1980

Leden/bezoekers: 1200/1600

Website: www.nehemia.nl

Visie en missie: De visie en missie zijn gebaseerd op de sleutelteksten Js 61:1 en Mt 28:19-20. Dit moet tot uiting komen in verkondiging van het evangelie, vertroosting voor de gebrokenen, vrijlating van gevangen en bevrijding van gebondenen, het maken tot discipelen, dopen en onderwijzen.²¹¹

Nehemia is een zelfstandige Volle Evangelie Gemeente in Zwijndrecht, in 1980 begonnen. De gemeente is in die periode behoorlijk gegroeid tot 1200 leden. Het aantal weekendbezoekers is met 1600 de grootste *very large church* in dit onderzoek. Ondanks de sterke groei wil de gemeente “groot worden en klein blijven”. Relaties zijn belangrijk. Christus staat centraal wat tot uiting komt door praktische en soms confronterende prediking.

De presentatie is eigentijds. De gemeente maakt gebruik van moderne technieken, hedendaagse taal en zoekt aansluiting bij de beleving van mensen van nu.

Nehemia is een zeer ondernemende gemeente, die naast de gangbare activiteiten van een gemeente ook andere activiteiten ontplooit. Er is een media-afdeling die zorgt voor verspreiding van o.a. boeken en Dvd's, en video-opnames verzorgt. Diensten en uitzendingen worden op lokale, landelijke en internationale zenders uitgezonden (o.a. op Family 7, TBN). Gekoppeld aan de gemeente is er een kringloop winkel en is er een Bijbelschool, Harvest Ministries.

De gemeente is actief bezig met het verspreiden van het evangelie, door evenementen, verspreiden van folders enzovoorts. De diensten zijn laagdrempelig, maar houdt vast aan het evangelie. Ook werkt men aan de betrokkenheid van de jeugd. Verschillende leiders van nu zijn doorgestroomd en doorgegroeid vanuit de jeugdgroepen.

Nehemia heeft een regionale gerichtheid met uitlopers tot in België. In Antwerpen wordt een keer in de maand ook een aparte dienst georganiseerd.

3.10 Christelijk Gereformeerde Kerk Zwolle

Sinds: 1895

Leden/bezoekers: 2947/2100

Website: www.cgkzwolle.nl

Visie en missie: “Als gemeente van Jezus Christus, bewogen door Gods liefde, bouwen aan Zijn Koninkrijk” en van daar uit: “Geïnspireerd door Gods Woord en Geest willen wij, als volgelingen van Jezus Christus, een liefdevolle en bewogen gemeente zijn voor iedereen.”

De GCK Zwolle is de oudste van de onderzochte kerken, zij bestaat al sinds 1895, en is vrij kort ontstaan na de oprichting van het kerkverband van de Christelijk Gereformeerde Kerken. Dit kerkverband is het sterkst georganiseerd van alle kerkverbanden van de deelnemende gemeenten. Er is een verdeling in classes, en er is een driejaarlijkse landelijke synode. Zowel de lokale als landelijke synoden hebben invloed op de gemeenten.²¹²

Deze gemeente is binnen haar classis onderscheiden van de andere gemeenten, door haar grootte en eigen visie zijn er andere vragen.

De CGK Zwolle bestaat op dit moment uit drie locaties (De Bolder, Noorderkerk en Zuiderhof), maar presenteert zich als één gemeente. Men is op dit moment wel bezig met de aankoop van een gebouw van de Gereformeerde Hogeschool in het centrum van Zwolle, die de andere drie locaties gaat vervangen.

De gemeente wil recht doen aan de gereformeerde belijdenis. Dat is de basis. Niettemin wil men een eigentijdse gemeente zijn die zich uitstrekt naar de stad. Er is ruimte voor modernere vormen, ook kringen

²¹¹ Nehemia Ministries, www.nehemia.nl.

²¹² Christelijk Gereformeerde Kerk Eindhoven: Landelijk verband, <http://www.cgkehv.nl/groepen/60>

geïntroduceerd. De twee zondagse diensten zit bij de mensen in het 'bloed', terwijl de kringen voor een groep leden onbekend terrein zijn.²¹³ Er moet dus recht gedaan worden aan de diversiteit in de gemeente. Er zijn dus zowel gereformeerde als evangelische elementen in de gemeente te vinden. Belangrijk is hoe Bijbelse principes naar de huidige cultuur te vertalen.

De visie om actief mensen te bereiken met het evangelie en in te zetten op groei bestaat al sinds de jaren 1970. Men heeft voorgangers aangetrokken die dezelfde visie deelden. Sinds de jaren 1980 heeft men ook gekeken naar Willow Creek, verschillende voorgangers zijn naar Leadership Conferences geweest. Bepaalde elementen zijn na een vertaalslag overgenomen. De gemeente heeft door haar visie en missionaire gerichtheid een sterke groei doorgemaakt. In 30 jaar tijd is gemeente gegroeid van 1200 naar bijna 3000 leden.

De gemeente is voornamelijk gericht op de stad Zwolle, maar heeft ook leden uit omliggende plaatsen.

²¹³ Vergelijk het onderzoek van Stephen Ellingson naar een aantal lutherse kerken in California. Een aantal van deze kerken heeft evangelische kenmerken overgenomen en zijn gaan groeien richting megakerken. Zie Ellingson, S., *The Megachurch and the Mainline. Remaking Religious Tradition in the Twenty-first Century*. (Chicago: The Chicago University Press, 2007), o.a. pp. 37-43.

4 Statistische gegevens

Het eerste deel van het onderzoek bestaat uit een vragenlijst met een aantal vragen over de meer meetbare onderdelen die betrekking hebben op het onderzoek. De volledige lijst is te vinden in Bijlage II.

Enkele opmerkingen zijn belangrijk om te noemen. Ten eerste wordt alleen gekeken naar het aantal leden, maar ook het aantal weekendbezoekers. Binnen de literatuur over megakerken wordt niet zozeer gekeken naar het aantal leden, maar naar het (gemiddelde) aantal mensen dat de gemeente daadwerkelijk bezoekt per weekend. Het is namelijk niet zo dat alle leden de gemeente regelmatig bezoeken.²¹⁴ Het aantal leden is niet doorslaggevend voor het aantal mensen dat betrokken is bij een gemeente. Hierbij moet opgemerkt worden dat er ook mensen zijn die meerdere diensten bezoeken op zondag, waarbij ze als bezoeker ook dubbel geteld kunnen worden.

Ten tweede is er diversiteit onder de gemeenten. Leden worden niet op dezelfde manier leden geregistreerd, soms worden verschillende categorieën gebruikt. Kerken met een gereformeerde achtergrond, die de kinderdoop toe passen, kennen doopleden en belijdende leden. De eerste categorie is alleen gedoopt, de tweede categorie heeft na de doop ook belijdenis gedaan. Binnen evangelische gemeenten, vooral de gemeenten met een meer baptistische inslag, is doop op geloof vaak een voorwaarde voor lidmaatschap. Er is dan een categorie leden en een categorie voor mensen die zich (nog) niet hebben laten dopen op geloof. Hier zijn verschillende termen voor in de omloop, bijvoorbeeld vaste bezoekers (niet te verwarren met het aantal bezoekers aan een dienst) of vrienden. Bij evangelische gemeenten worden kinderen veelal niet meegerekend tot de leden, terwijl dat bij kerken waar de kinderdoop wordt toegepast in de regel wel zo is. Het is dus niet zonder meer mogelijk om de cijfers zonder enige interpretatie naast elkaar te zetten.

4.1 Over uzelf en de gemeente

De meeste lijsten zijn ingevuld door de persoon met wie het interview is gehouden. In een aantal gevallen is de lijst (mede) ingevuld door bijvoorbeeld een scriba of medewerkers van de ledenadministratie. Omdat er slechts mogelijkheid is om één naam in te vullen in de lijst, is daar meestal de naam ingevuld van degene met wie het interview is gehouden. Dit wordt verder als uitgangspunt genomen.

De meeste geïnterviewde personen zijn mannen, negen van de tien. Alleen het interview met de Vrije Baptistengemeente Bethel is gehouden met een vrouw. De gemiddelde leeftijd ligt net onder de 50. Bijna alle personen zijn voorganger in de gemeente: Paul Westerkamp (Rafael Amersfoort), Dick Westerkamp (De Lichtboog), Peter Kos (De Rank), Marco Schuurmans (De Regenboog), Ed Meenderink (KvdN Vlaardingen) en Jan van Langevelde (CGK Zwolle). Danny Dane (Nehemia) is jeugdvoorganger, Hendrik Heida (De Pijler) is oudste en kerkelijk werker, Nelleke Bottenbley (Vrije Baptistengemeente Bethel) is als vrouw van de voorganger sterk betrokken bij de gemeente, maar neemt ook deel in het team Communicatie. De VEG Oldebroek is vertegenwoordigd door Tonny van Wijck (diaken beheerszaken) en Evert Grolleman (ouderling zending en evangelisatie).

De meeste gemeenten zijn aangesloten bij een kerkverband. Alleen de gemeenten De Pijler, De Regenboog en Nehemia zijn niet aangesloten bij een kerkverband. Op Nehemia na zijn ook alle gemeenten aangesloten bij de Evangelische Alliantie, direct of via het kerkverband (Rafael Amersfoort).

Twee gemeenten hebben een gereformeerde achtergrond: NGK De Lichtboog en de CGK Zwolle. Twee gemeenten hebben een baptistische achtergrond: De Rank (aangesloten bij de Unie van Baptistengemeenten) en Vrije Baptistengemeente Bethel (aangesloten bij de ABC gemeenten). Twee gemeenten hebben een pinksterachtergrond: Rafael Amersfoort (aangesloten bij Rafael Nederland) en Nehemia (zelfstandige gemeente). Twee gemeenten noemen zich zonder specifieke aanduiding evangelisch: De Pijler en de

²¹⁴ Uit recent onderzoek blijkt dat het kerkbezoek in de twee grootste kerkverbanden van Nederland, PKN en RKK, laag ligt. Respectievelijk 40% en 25% van de leden bezoekt regelmatig de kerk, 23% respectievelijk 46% bezoekt de kerk soms. Zie Bernits, T., e.a., *God in Nederland. 1996-2006* (Kampen: Ten Have, 2007) p. 18.

Regenboog. Een gemeente heeft een methodistische achtergrond, KvdN Vlaardingen (aangesloten bij de Kerk van de Nazarener). Een gemeente is aangesloten bij de Vrije Evangelische Gemeenten, de VEG Oldebroek.

4.2 Leden/Bezoekers

4.2.1 Leden en bezoekers in detail

De gemeenten gebruiken verschillende termen of categorieën voor leden. In het overzicht wordt onderscheid gemaakt tussen leden (belijdende en doopleden), vaste bezoekers, overigen en kinderen en jongeren. Wat betreft het aantal kinderen is soms sprake van overlap. Bij de Lichtboog en de CGK Zwolle zijn de doopleden inclusief kinderen en jongeren. Daarnaast toont de tabel ook het aantal bezoekers. Dit zijn het gemiddeld aantal bezoekers per weekend aan alle diensten. Dit moet niet verward worden met vaste bezoekers.

	Leden		Vaste bezoekers	Overigen	Kinderen en jongeren	Bezoekers
	Belijdend	Doop				
Rafaël Amersfoort	696		150			550
Bethel	2578		300		579	3500
De Lichtboog	730	586	42	60	584	1300
De Pijler	700		400		500	1200
VEG Oldebroek	639		1160		485	1300
De Rank	540			95	270	945
De Regenboog	577	229	317		509	1300
KvdN Vlaardingen	1900					2300
Nehemia	1200		450		650	1600
CGK Zwolle	1791	1156	64		882	2100

Tabel 4.1 Leden en bezoekers per gemeente

Rafaël Amersfoort maakt voor het lidmaatschap gebruik van de term invoegen, maar rekent ook de zogenaamde niet-ingevogde mensen mee tot het totaal aantal leden. Deze zijn in de tabel onder vaste bezoekers genoemd. De aantallen zijn inclusief kinderen.

Van De Lichtboog maken een aantal mensen deel uit van de gemeente die officieel lid zijn van de Christelijk Gereformeerde Kerk in Utrecht (zie inleiding gemeenten), deze worden genoemd onder overigen.

VEG Oldebroek heeft bij doopleden 1160 ingevuld, maar deze noemt men 'vrienden' en kunnen ook niet gedoopt zijn, deze worden onder vaste bezoekers genoemd. Voor wat betreft het aantal bezoekers geeft men het aantal op wat in de meest gunstige situatie aan de orde is, 1300. Het gemiddelde ligt lager.

De Rank heeft twee locaties waar diensten worden gehouden. De hoofdlocatie wordt bezocht door 825 mensen en de locatie in Leidsche Rijn door ongeveer 120, totaal 945 mensen.

De Regenboog "kent het lidmaatschap als administratieve registratie van de mensen die hun geestelijk thuis gevonden hebben in deze gemeente", los van de doop. Hierbij gaat het om het totaal van alle drie de gemeenten (zie inleiding).

Ook de aantallen CGK Zwolle zijn van alle drie de locaties van de gemeente.

4.2.2 Groei

De meeste gemeenten hebben groeicijfers opgegeven op basis van het ledenbestand. Dit verdient wel enige uitleg. Rafaël Amersfoort, De Regenboog, KvdN Vlaardingen en Nehemia gaan uit van het totaal betrokken mensen, inclusief kinderen en jongeren. De Vrije Baptistengemeente Bethel, De Pijler, VEG Oldebroek en De Rank gaan uit van het aantal gedoopte of belijdende leden, exclusief kinderen en jongeren. De Lichtboog en CGK Zwolle gaan uit van het aantal doop- en belijdende leden, inclusief kinderen en jongeren.

Gekeken wordt naar de periode vanaf 1980, in stappen van vijf jaar en vanaf 2005 in stappen van één jaar. Niet alle gemeenten hebben alle jaren kunnen invullen, ofwel omdat er geen gegevens bekend zijn (Vrije Baptistengemeente Bethel, VEG Oldebroek en KvdN Vlaardingen), of omdat de gemeente later is opgericht

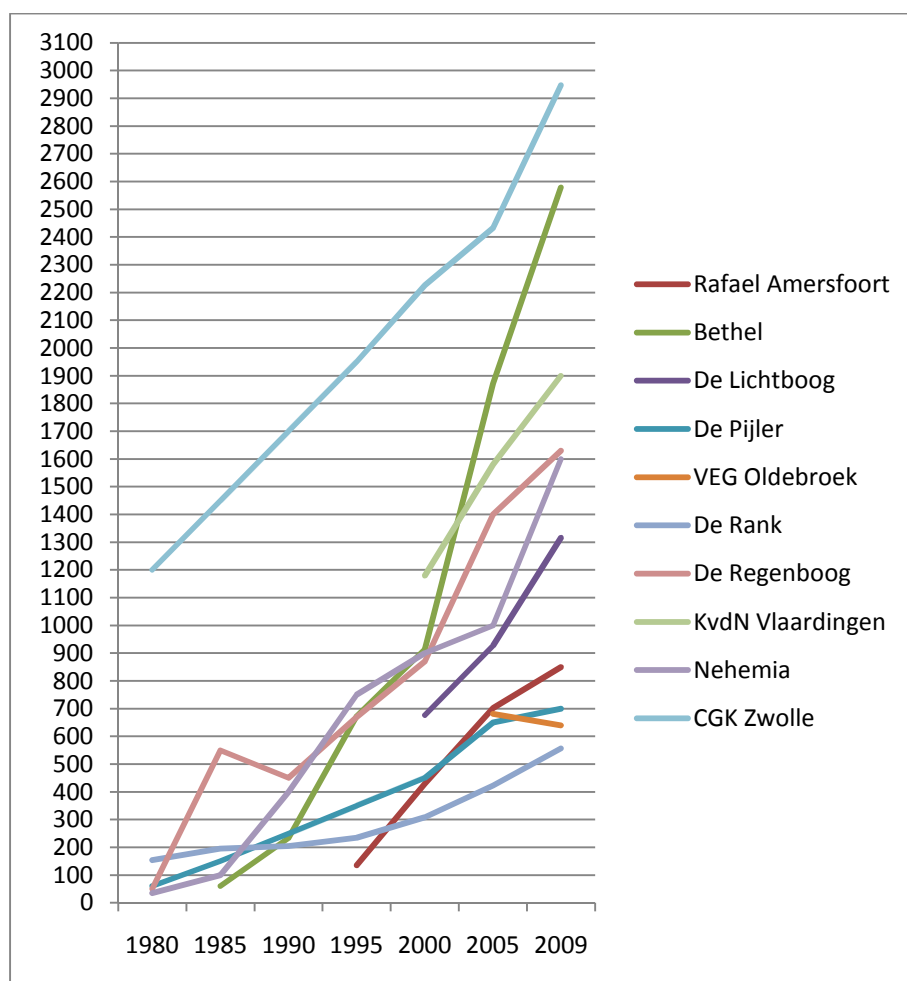
(Rafael Amersfoort en De Lichtboog). De groei wordt hier in grote lijnen besproken, de detailgegevens per gemeente zijn te vinden in Bijlage IV.

Bijna alle gemeenten zijn gegroeid in een stijgende lijn. Uitzonderingen hierop zijn VEG Oldebroek (in de opgegeven jaren is sprake van een daling, overige jaren zijn niet bekend) en De Regenboog (tussen 1985-1990 een afname).

De Vrije Baptistengemeente Bethel is het sterkst gegroeid. Ook Rafael Amersfoort, De Lichtboog, De Regenboog, de KvdN Vlaardingen, Nehemia en de CGK Zwolle zijn de laatste tien jaar sterk gegroeid. De oudste gemeente, de CGK Zwolle, had in 1980 al een groot aantal leden.

Jaar	Rafael Amersfoort	Bethel	De Lichtboog	De Pijler	VEG Oldebroek	De Rank	De Regenboog	KvdN Vlaardingen	Nehemia	CGK Zwolle
1980				60		154	50		35	1200
1985		60		150		195	550		100	1450
1990		234		250		205	450		400	1700
1995	135	673		350		235	669		750	1950
2000	430	914	677	450		309	870	1180	900	2226
2005	702	1872	927	650	681	423	1400	1580	1000	2433
2009	850	2578	1316	700	640	556	1630	1900	1600	2947

Tabel 4.2 Absolute groei van gemeenten 1980-2009

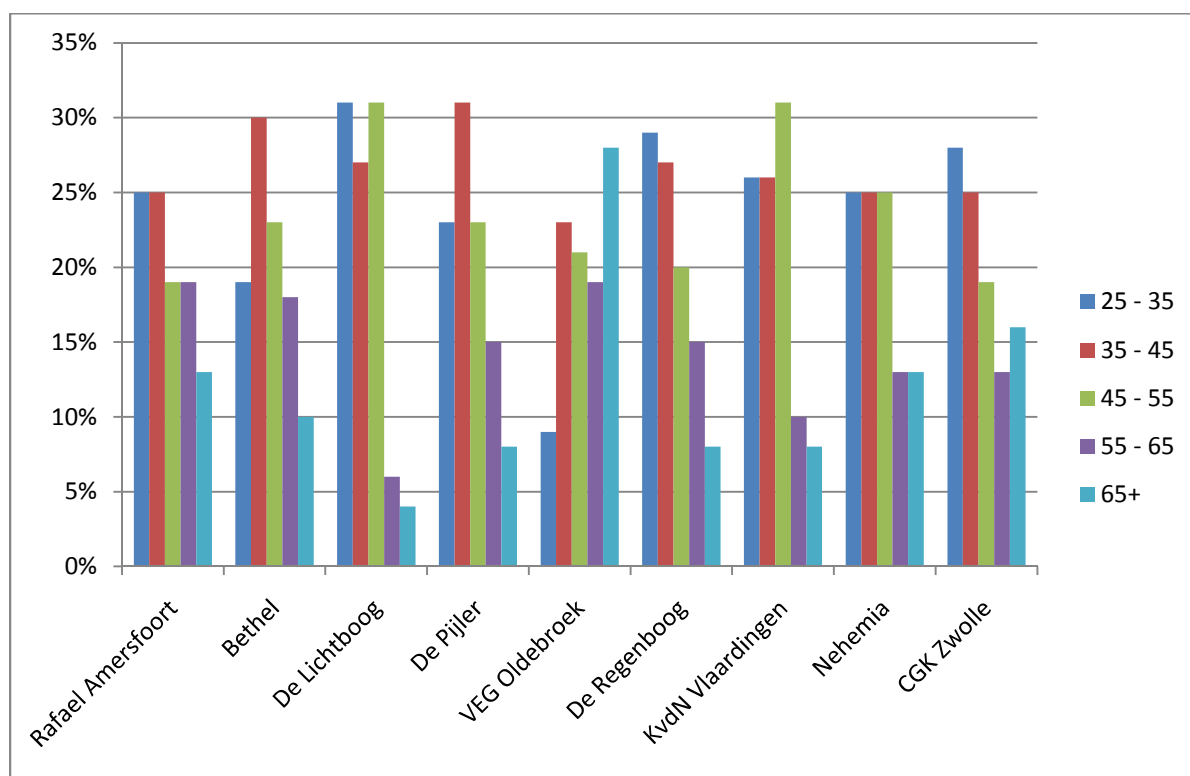
Figuur 4.1 Absolute groei van gemeenten 1980-2009

4.2.3 Leeftijd

De vragen en resultaten over de leeftijd leveren enkele problemen op. De VEG Oldebroek heeft alleen belijdende leden meegerekend, de andere gemeenten kinderen en jongeren hebben meegerekend. In een tabel zijn de gegevens gecorrigeerd voor de leeftijdscategorieën 25 jaar en ouder. Niet alle gemeenten hebben exacte gegevens aangeleverd. Soms is opgemerkt dat er sprake is van schattingen (KvdN Vlaardingen) of het blijkt uit de ronde cijfers (Rafaël Amersfoort, De Pijler en Nehemia). Van De Rank zijn geen gegevens bekend over de leeftijden.

	25 - 35	35 - 45	45 - 55	55 - 65	65+
Rafaël Amersfoort	25%	25%	19%	19%	13%
Bethel	19%	30%	23%	18%	10%
De Lichtboog	31%	27%	31%	6%	4%
De Pijler	23%	31%	23%	15%	8%
VEG Oldebroek	9%	23%	21%	19%	28%
De Regenboog	29%	27%	20%	15%	8%
KvdN Vlaardingen	26%	26%	31%	10%	8%
Nehemia	25%	25%	25%	13%	13%
CGK Zwolle	28%	25%	19%	13%	16%

Tabel 4.3 Leden naar leeftijdscategorie

Figuur 4.2 Leden naar leeftijdscategorie

De meeste leden bevinden zich in de leeftijdscategorieën 25-35, 35-45 en 45-55 jaar. Gemiddeld bestaat 75% van de volwassenen in gemeente uit mensen deze leeftijdscategorieën.

Twee gemeenten springen er uit. De Lichtboog heeft een ondervertegenwoordiging in de categorieën 55-65 en 65+ (10%), terwijl de VEG Oldebroek daar juist een oververtegenwoordiging heeft (47%). Andere opvallende zaken worden gevonden bij de Vrije Baptistengemeente Bethel en De Pijler, waar de groep 35-45 sterk vertegenwoordigd is en de KvdN Vlaardingen, waar een grotere groep in de leeftijd 45-55 jaar is.

In de categorie 25 jaar of jonger komen de gegevens het minst overeen.²¹⁵ VEG Oldebroek geeft een aantal van 1,1%, maar gaat uit van de leden, dat is exclusief kinderen (de gemeente heeft bij ledenaantallen aangegeven 485 kinderen en jongeren te hebben). De overige gemeenten rekenen wel kinderen mee, maar het is niet duidelijk of het daarbij om alle kinderen gaat, of ook alleen de kinderen van leden. Hierdoor kunnen de percentages nogal uiteen lopen. Rafael Amersfoort, KvdN Vlaardingen en Nehemia geven aan 15% respectievelijk beide 20% kinderen en jongeren te hebben. De Vrije Baptistengemeente Bethel, De Pijler en CGK Zwolle zitten ongeveer op een derde met respectievelijk 28%, 35% en 37%. De Regenboog en De Lichtboog hebben de grootste groep tot 25 jaar met 41% en 49%.

4.2.4 Geslacht

In geen enkele gemeente zijn meer mannen dan vrouwen. De verschillen zijn klein. KvdN Vlaardingen en Rafael Amersfoort hebben evenveel mannen als vrouwen als lid. CGK Zwolle, De Regenboog en De Lichtboog hebben iets meer vrouwen dan mannen (respectievelijk 4% ,6% en 6%). Bij De Pijler, VEG Oldebroek en de Vrije Baptistengemeente Bethel zijn de verschillen iets groter (respectievelijk 10%, 12% en 14%). Het verschil is het grootst bij Nehemia, waar 40% man is en 60% vrouw. Van De Rank zijn geen gegevens bekend.

4.2.5 Kerkelijke afkomst

Snel groeiende gemeentes krijgen nog wel eens het verwijt dat zij schapjes stelen. Daarom is gevraagd naar de kerkelijke afkomst van de leden. Niet alle gemeenten konden antwoord geven op deze vragen (de Vrije Baptistengemeente Bethel en VEG Oldebroek). Er zijn wel gegevens beschikbaar voor de Vrije Baptistengemeente Bethel uit een onderzoek uit 2006 van Gerko Last, deze worden gebruikt.²¹⁶

Opgemerkt moet worden dat de gegevens verstrekt zijn door de gemeenten zelf en hebben we deze niet kunnen controleren. In de meeste gevallen is er sprake van schattingen.

Het onderscheid tussen meelevend en randkerkelijk discutabel.²¹⁷ Niet alle gemeenten hebben dan ook dit onderscheid kunnen maken. Daarnaast is het antwoord op deze vraag ook van invloed op de vraag of iemand onkerkelijk is. Is iemand die als kind gedoopt is in een kerk, maar daarna nooit meer de kerk bezocht heeft onkerkelijk of randkerkelijk. In de vragenlijst is geen nadere invulling gegeven van deze termen.

	Altijd	Gereformeerd		Evangelisch		Rooms Katholiek		On-kerkelijk	Andere religie
		Rand-kerkelijk	Mee-levend	Rand-kerkelijk	Mee-levend	Rand-kerkelijk	Mee-levend		
Rafael	10	20	10	25	5		5	20	5
Bethel		47,1		39,6		0,6		6	
De Lichtboog	32	57		10		1		0	0
De Pijler	2	24	34	5	5	0	10	20	0
De Rank	18	15	20	10	10	5	5	15	2
De Regenboog	20	20	20	20	5	0	10	5	0
KvdN Vlaardingen	1	15	5	20	5	2	2	45	2
Nehemia	30	5	10	0	10	5	5	30	5
CGK Zwolle	45	53		1		1		0	0

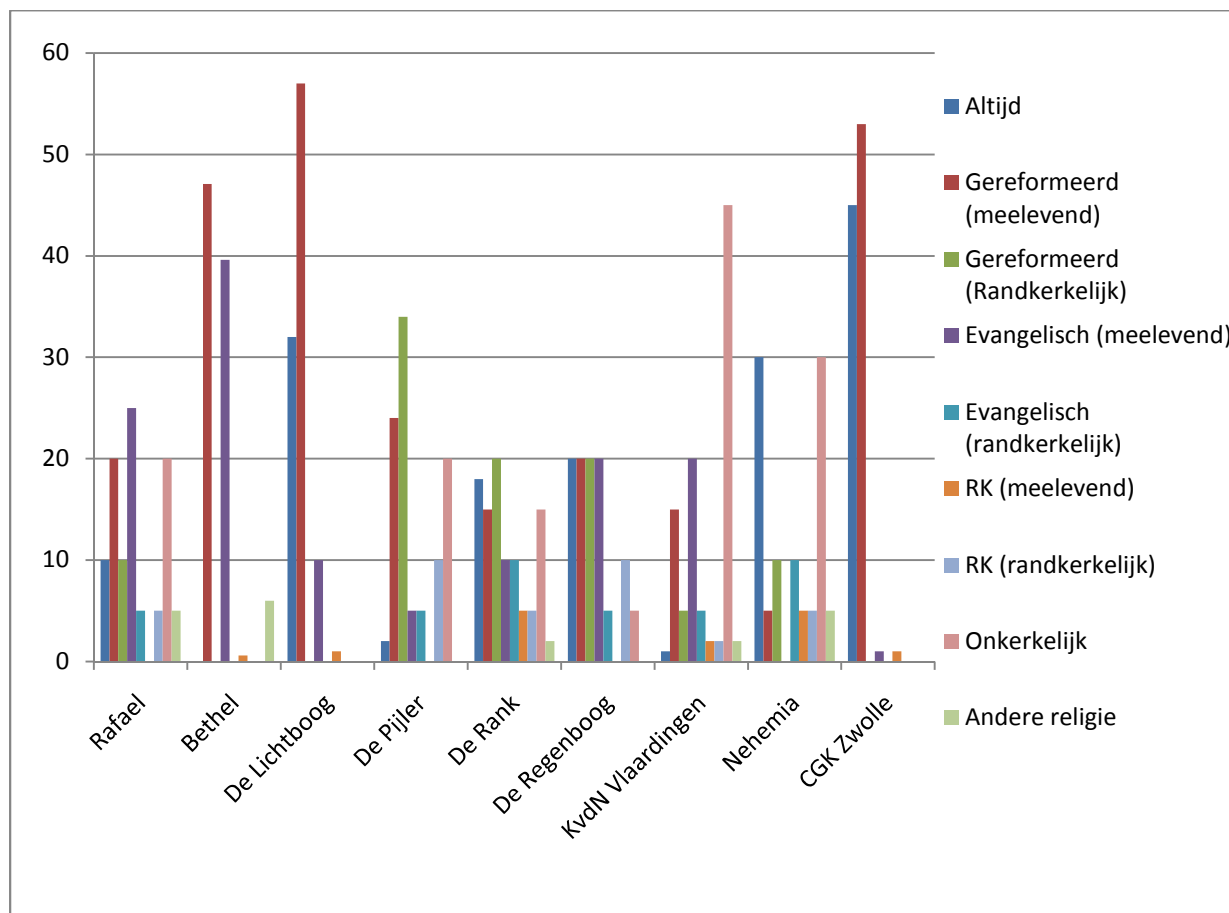
Tabel 4.4 Kerkelijke afkomst per gemeente

²¹⁵ De hier genoemde percentages zijn de percentages zoals opgegeven, en niet de gecorrigeerde percentages voor de categorieën 25 jaar en ouder.

²¹⁶ Last, Orlando Bottenbley & de wijde poorten van de Bethel, p. 70. In dit onderzoek wordt geen onderscheid gemaakt tussen meelevend/randkerkelijk. De cijfers zijn op basis van 166 ondervraagde leden. Daarnaast wordt hier geen rekening gehouden met mensen die altijd al in de gemeente zijn geweest.

²¹⁷ Met de term randkerkelijk bedoelen we mensen die nog wel lid zijn, of op andere wijze zijdelings betrokken bij een kerk (de ouders gaan naar de kerk). Met meelevend bedoelen we mensen die lid of anderszins deel uitmaken van een kerk, en daar ook actief in betrokken zijn. De betrokkenheid uit zich in bijvoorbeeld kerkbezoek, deelname aan andere activiteiten (zoals een kring) en deelname als vrijwilliger.

Uit de cijfers blijkt dat de grootste groep mensen binnen de gemeenten voorheen lid of betrokken was bij een gereformeerde kerk. Dit is op zich niet zo vreemd: de gemeenten bevinden zich in dat deel van ons land waar altijd een grote groep mensen gereformeerd is geweest. De gereformeerde kerken CGK Zwolle en Lichtboog, maar ook De Pijler, geven een percentage van ruim 50%. De Vrije Baptistengemeente Bethel zit hier net iets onder en Rafael Amersfoort, De Rank en De Regenboog geven tussen de 30 en de 40% op. Alleen de KvdN Vlaardingen en Nehemia zitten hier ruim onder met respectievelijk 20% en 15%.

Figuur 4.3 Grafische weergave van de kerkelijke afkomst per gemeente.

Gemeenten zien ook veel leden overkomen uit andere evangelische gemeenten. De Vrije Baptistengemeente Bethel (40%) en Rafael en Amersfoort (30%) hebben een grote groep vanuit deze gemeenten. De Regenboog en de KvdN Vlaardingen hebben ongeveer een kwart over zien komen uit dergelijke gemeenten. De Rank zit daar iets onder met 20%. Bij De Lichtboog, De Pijler en Nehemia gaat het om 10% en bij de CGK Zwolle is dat slechts 1%.

Een andere bron is mensen zonder kerkelijke achtergrond. Er is discussie mogelijk over de grens tussen onkerkelijk en randkerkelijk. De KvdN Vlaardingen geeft aan dat bijna de helft van haar leden een onkerkelijke achtergrond heeft (45%). Nehemia noemt dat 30% voorheen onkerkelijk was. De Pijler en Rafael Amersfoort trekken beide ongeveer 20% aan onder niet kerkelijken. De Rank ligt daar dichtbij met 15%. De Regenboog heeft ongeveer 5% onkerkelijken aangetrokken. Van de Vrije Baptistengemeente Bethel zijn geen exacte cijfers bekend, het onderzoek van Last geeft 6% divers aan, waarbij ook onkerkelijken kunnen zitten. Van De Lichtboog en de CGK Zwolle zijn geen cijfers bekend van mensen zonder kerkelijke achtergrond. De Lichtboog geeft wel aan dat deze mensen er wel zijn, en dat er ook mensen zijn die wel gedoopt zijn als kind in een andere kerk, maar daar nooit meer geweest zijn na hun doop. Hier zijn geen cijfers van bekend. Voor Drachten, Veenendaal en Zwolle geldt dat zij plaatsen zijn (geweest) met een grote groep gereformeerden. De Vrije Baptistengemeente Bethel en De Regenboog gaven tijdens het interview aan dat het heel moeilijk is mensen te

vinden die nooit lid zijn geweest van een kerk.²¹⁸ Daarbij moet ook opgemerkt worden dat het in absolute aantallen tussen de 60 en misschien enkele honderden mensen gaat. Dat is net zo groot als sommige evangelische gemeenten.

4.2.6 Land van herkomst

De meeste gemeenten hebben voor het grootste deel een populatie van mensen die uit Nederland komen. Bijna alle gemeenten vullen een percentage in van 85% of hoger.²¹⁹ Rafael Amersfoort geeft een lager percentage van 75% op. VEG Oldebroek en Nehemia hebben geen percentages gegeven.

Na Nederland komen de meeste leden uit voormalige Nederlandse koloniën, tussen de 1% en de 10%.²²⁰ Andere gebieden van herkomst zijn Afrika,²²¹ Azië,²²² voormalig gastarbeider land,²²³ overig westers land²²⁴ en Zuid Amerika.²²⁵ De Lichtboog geeft aan dat ongeveer 2% mensen zijn die uit een andere cultuur komen, zonder verdere uitsplitsing.

De gemeenten vertonen een over het algemeen een weinig gemengd ledenbestand hebben, en vooral bestaat uit mensen met een Nederlandse afkomst.

4.2.7 Geografische reikwijdte

De deelnemende gemeenten zijn gevraagd binnen welk gebied de leden wonen. Dit is onderverdeeld naar het aantal leden dat in de zelfde plaats als de kerk wonen, binnen een straal van 10km van de kerk wonen, in de regio wonen en buiten de regio wonen.

Er is grofweg een tweedeling: gemeenten waarbij de meeste leden in de plaats van de gemeente of binnen een straal van 10 km wonen, en gemeenten waarbij 50% of meer van de leden in de regio of daarbuiten woont.

Bij Rafael Amersfoort, De Lichtboog, VEG Oldebroek, De Rank en De Regenboog (allen 95%) en CGK Zwolle (89%) zijn de meeste leden woonachtig in de plaats zelf of binnen een straal van 10km.

	Plaats	Binnen 10km	Regio	Buiten de regio
Rafael	75	20	5	
Bethel	40			
De Lichtboog	80	15	3	2
De Pijler	60	0	40	0
VEG Oldebroek	60	35	4,7	0,3
De Rank	70	25	5	
De Regenboog	90	5	5	
KvdN Vlaardingen	45	25	20	10
Nehemia	25	25	35	15
CGK Zwolle	88	1	9	1

Tabel 4.5 Geografische reikwijdte van de gemeente

²¹⁸ Vergelijk de opmerking van Thumma en Davis: "[i]t is a challenge to find a person who has never been affiliated with any church" (Thumma, *Beyond Megachurch Myths*, p. 124)

²¹⁹ De Rank geeft 85%, KvdN Vlaardingen en De Pijler beide 90%, De Regenboog 95%, CGK Zwolle 97%, Vrije Baptistengemeente Bethel 98% en De Lichtboog 99%.

²²⁰ De Lichtboog en Vrije Baptistengemeente Bethel beide 1%, De Regenboog, De Rank en KvdN Vlaardingen 5%, De Pijler 8% en Rafael Amersfoort 10%.

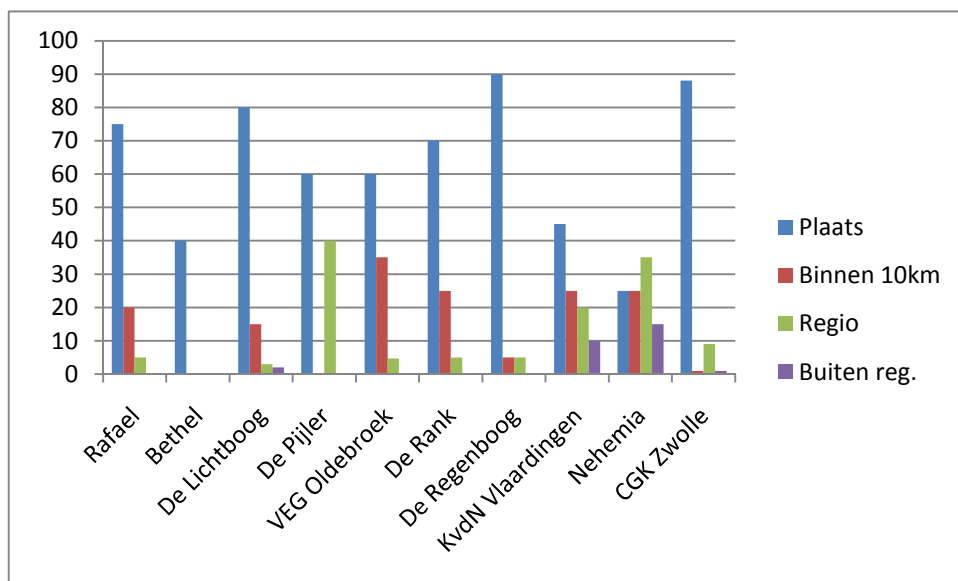
²²¹ Vrije Baptistengemeente Bethel 1%, De Pijler 2%, De Rank 2% en Rafael Amersfoort 5%.

²²² KvdN Vlaardingen 1%, De Rank 2% en Rafael Amersfoort 5%.

²²³ KvdN Vlaardingen 1%.

²²⁴ KvdN Vlaardingen 1%, Rafael Amersfoort en De Rank 5%.

²²⁵ KvdN Vlaardingen en De Rank beide 1%.

Figuur 4.4 Grafiek van de geografische reikwijdte van de gemeente

De Vrije Baptistengemeente Bethel heeft 40% van haar leden in haar eigen plaats wonen, overige gegevens zijn niet bekend. De Pijler heeft 60% van de leden in Lelystad wonen, omdat in de directe omgeving geen plaatsen zijn wonen de overige leden in de regio. De KvdN Vlaardingen heeft 70% van de leden in Vlaardingen of directe omgeving wonen, 30% woont buiten de regio. Nehemia heeft de minste leden woonachtig in de eigen plaats (25%), maar Zwijndrecht is sterk vergroeid met de andere zogenaamde Drechtsteden. Uit de directe omgeving komt nog eens 25% en de overige leden wonen in of buiten de regio.

4.3 Personeel

4.3.1 Medewerkers

Het personeelsbestand van de gemeenten loopt in de meeste gevallen evenredig op met de grootte van de gemeente. Daar zijn wel enkele uitzonderingen, de KvdN heeft relatief weinig mensen in dienst in verhouding tot de grootte. Nehemia heeft daarentegen naar verhouding veel mensen in dienst.

Er is niet gevraagd naar de functies van de medewerkers. Naast voorgangers zijn onder andere ook kerkelijk werkers en administratieve krachten in dienst van de gemeenten.

	Betaalde werkers	vacatures	FTE
Rafael	5	0	3
Bethel	22	1	13
De Lichtboog	7	0	3
De Pijler	7	2	6
VEG Oldebroek	3	0	3
De Rank	4	0	3
De Regenboog	5	0	4
KvdN Vlaardingen	4	1	5
Nehemia	15	0	12
CGK Zwolle	10	0	0

Tabel 4.6 Personeelsbestand

4.3.2 Raden en besturen

De gemeenten worden bestuurd door een raad. De samenstellingen zijn divers. In alle gevallen maken een of meer voorgangers deel uit van de raad. In bijna alle gemeenten maken oudsten deel uit van de raad en in een

aantal gemeenten diakenen. In enkele gevallen maken overige betaalde medewerkers of andere gemeenteleden (zoals een notulist) deel uit van de raad.

In een aantal gevallen is de raad zo groot dat er ook een dagelijks bestuur is. De Vrije Baptistengemeente Bethel heeft daarom ook een Management Team (MT), bestaande uit de voorganger en twee andere managementleden, dat onder de verantwoordelijkheid van de raad valt.

De KvdN noemt de raad een bestuursraad, bestaande uit drie mannen, inclusief de voorganger, en twee vrouwen. Ook De Pijler heeft vrouwen in de raad.

	Voorgangers	Betaalde werkers	Oudsten	Diakenen	Overig
Rafaël	3	2	0	0	0
Vrije Baptistengemeente Bethel	1	21	28	0	0
De Lichtboog	1	2	7	0	1
De Pijler	2	0	7	0	0
VEG Oldebroek	2	0	17	4	1
De Rank	3	1	9	4	0
De Regenboog	4 ²²⁶	0	14	5	0
KvdN Vlaardingen	1	0	0	0	4
Nehemia	1	0	3	0	0
Zwolle	3	0	28	21	0

Tabel 4.7 Raden en besturen

4.3.3 Vrijwilligers

De betaalde werkers, oudsten en diakenen kunnen niet al het werk zelf verrichten. Er zijn veel vrijwilligers actief in de gemeenten. Ongeveer een kwart tot de helft van de gemeenteleden van de onderzochte gemeenten is als vrijwilliger actief in een bediening.

Rafaël Amersfoort noemt 500 vrijwilligers, maar geeft aan dat mensen ook meerdere bedieningen vervullen en dat er dus sprake is van enige dubbeltelling.

De Vrije Baptistengemeente Bethel en De Lichtboog hebben “honderden actieve leden”.

De Pijler noemt 450 vrijwilligers en 200 vacatures en is bezig dit beter in kaart te brengen door bijvoorbeeld ook een vacaturebank aan het opzetten.

VEG Oldebroek schat het aantal vrijwilligers op 250 mensen en staan er 50 vacatures open. De Regenboog heeft ongeveer 600 mensen actief in een bediening en zijn er 25 vacatures.

De KvdN Vlaardingen en Nehemia schatten de aantallen (in verhouding tot de grootte van de gemeente) wat lager in op respectievelijk 350 en 400 vrijwilligers. Nehemia heeft daarnaast nog 50 vacatures.

De Rank heeft ongeveer 300 vrijwilligers.

De CGK Zwolle heeft geen gegevens verstrekt.

4.4 Diensten, kringen en programma's

De attractiviteit van grote gemeenten ligt vaak ook in het feit dat men een groot aanbod aan diensten, kringen en andere activiteiten heeft. Vooral het laatste punt is lastig in kaart te brengen omdat er niet altijd sprake is van structurele activiteiten.

4.4.1 Diensten

De meeste gemeenten bieden twee of meer diensten aan. Alleen De Pijler heeft een dienst. Rafaël Amersfoort, VEG Oldebroek, KvdN Vlaardingen en Nehemia hebben twee diensten. De Rank heeft ook twee diensten, maar

²²⁶ Marco Schuurmans merkt hierbij op dat “de voorgangers zijn mede-oudsten, ook wel ‘voorgaand – oudsten’ genoemd, ook om aan te geven dat het team van oudsten samen met de diakenen de verantwoordelijkheid draagt van het geestelijk leiding geven aan de gehele gemeente. De voorgangers zijn hiervoor ‘vrijgesteld’ en geven dus meer tijd aan deze taak.”

op verschillende locaties. De Bethel, De Lichtboog en De Regenboog hebben drie diensten (elke subgemeente heeft een eigen dienst op verschillende momenten in hetzelfde gebouw). De CGK Zwolle heeft zeven diensten, verdeeld over drie locaties.

4.4.2 Kringen

Er is gekeken naar het aantal kringen en de gemiddelde kringgrootte. Er is niet gevraagd naar de werkelijke opkomst.

De VEG Oldebroek heeft geen kringen zoals de andere gemeenten, maar heeft wel verschillende groepen die regelmatig bij elkaar komen. De overige gemeenten kennen wel kringen. Hier worden verschillende termen voor gebruikt: kring, kleine groep, (kleine) cel, kern(groep) of huiskerk.

Een aantal gemeenten geeft aan dat ongeveer 100% van hun leden deel uitmaakt van een kring.

De Vrije Baptistengemeente Bethel en De Pijler hebben de meeste kringen. De Vrije Baptistengemeente Bethel heeft ongeveer 200 kringen met gemiddeld vijftien en De Pijler heeft 120 kringen met gemiddeld tien leden. De CGK Zwolle heeft 100 kringen, met gemiddeld vijftientwintig leden. De NGK heeft 50 kringen, leden zijn automatisch lid van een kring. De KvdN Vlaardingen heeft 95% van de leden in een kring, er zijn 70 kringen met gemiddeld tweeëntwintig leden. Rafael Amersfoort heeft 54 kringen met gemiddeld tien leden per kring, waarmee bijna 85% van de leden betrokken is bij een kring.²²⁷

Een relatief lagere betrokkenheid bij kringen vinden we bij Nehemia (60 kringen met gemiddeld achttien leden, 68% van de leden) De Regenboog (32 kringen, gemiddeld vijftien leden, 50% van de volwassenen) en De Rank (ongeveer 50%).²²⁸ De VEG Oldebroek heeft ongeveer twintig verschillende groepen, waar gemiddeld ongeveer acht mensen aan deelnemen (25%).

Gemiddeld maakt ongeveer 75% van de leden deel uit van een kring.

4.4.3 Programma's

De gemeenten hebben een keur aan programma's. In de vragenlijst hebben ze enkele voorbeelden genoemd. Ook op de websites van de gemeenten zijn veel van de activiteiten te vinden. Hieronder is een lijst van de verschillende soorten programma's. Dit is geen volledig overzicht.

De eerste vijf soorten zijn in alle of bijna alle gemeenten te vinden. Ook programma's rondom genezing vinden we in veel gemeenten (Rafael Amersfoort, Vrije Baptistengemeente Bethel, De Pijler, De Lichtboog, CGK Zwolle en Nehemia). De sociale programma's worden genoemd door een aantal gemeenten (De Lichtboog, De Regenboog en CGK Zwolle). Praiseavonden worden gehouden door de VEG Oldebroek en de Vrije Baptistengemeente Bethel.

- Evangeliserende programma's (Alpha, Youth Alpha)
- Onderwijs en geestelijke groei (Bijbelstudie, cursussen, introductie, Bijbelschool)
- Programma's en cursussen over relaties en gezin, zoals huwelijks- en opvoedingscursussen, maar ook cursussen en groepen voor alleenstaanden. Voor al de (Pre) Marriage Course wordt regelmatig genoemd.
- Programma's voor bepaalde leeftijdsgroepen. Naast een groot aanbod voor kinderen en jongeren zijn er groepen en andere activiteiten voor ouderen.
- Bidstonden
- Programma's en cursussen rondom het thema genezing (bijvoorbeeld Cleansing Stream, Celebrate Recovery)
- Sociale programma's. Gemeenten richten zich ook naar buiten toe, bijvoorbeeld door het aanbieden van maaltijden aan mensen aan de rand van de samenleving. Dit gebeurt vaak in samenwerking met andere gemeenten.
- Praiseavonden

²²⁷ Naast kringen voor volwassenen (29) zijn er ook kringen voor tieners, kinderen en zijn er aantal zorggroepen.

²²⁸ Bij De Rank is dit percentage in het verleden hoger geweest (80%). Er wordt gekeken hoe de betrokkenheid bij de kringen verhoogd kan worden.

Het aantal programma's dat gemiddeld per week aangeboden wordt ligt tussen de twee en de tien. Gemiddeld over alle gemeenten worden ongeveer vier programma's per week aangeboden. De meeste programma's per week worden aangeboden door de Vrije Baptistengemeente Bethel en de VEG Oldebroek (tien). Net boven of op het gemiddelde zitten De Regenboog, Rafael Amersfoort (beide vijf) en Nehemia (vier). De Pijler en De Rank bieden minder programma's per week aan, respectievelijk drie en twee programma's. De Lichtboog en de CGK Zwolle hebben geen gemiddelde opgegeven.

4.5 Huisvesting en financiën

4.5.1 Gebouw

De CGK Zwolle heeft twee gebouwen in bezit en huurt daarnaast één gebouw. Nehemia en de VEG Oldebroek hebben drie gebouwen in bezit. Daarnaast huurt de VEG Oldebroek ook nog eens drie gebouwen. De andere gemeenten hebben allemaal één gebouw in bezit. Alleen Rafael Amersfoort huurt daarnaast nog een gebouw. De Rank heeft helemaal geen gebouwen in bezit. De gemeente huurt drie locaties: twee voor diensten, een voor doordeweekse activiteiten.

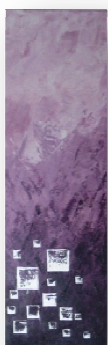
De Vrije Baptistengemeente Bethel, De Lichtboog en De Pijler zijn de afgelopen tien jaar een keer verhuisd naar een ander gebouw. Rafael Amersfoort en De Rank zijn allebei twee keer verhuisd. De overige gemeenten zijn niet verhuisd de afgelopen tien jaar.

De meeste gemeenten hebben geen verhuisplannen. Enkele gemeenten hebben plannen om binnen vijf jaar te verhuizen of houden rekening met deze mogelijkheid (Rafael Amersfoort, Vrije Baptistengemeente Bethel, KvdN Vlaardingen). De CGK Zwolle heeft concrete verhuisplannen.

4.5.2 Financiën

De meeste gemeente hebben ook inzicht gegeven in de inkomsten en uitgaven. Hier wordt enige vertrouwelijkheid in acht genomen, en worden geen concrete getallen genoemd. De inkomsten en uitgaven liggen tussen enkele tonnen tot ruim anderhalf miljoen euro. Over het algemeen zijn inkomsten en de uitgaven vrijwel gelijk. Soms is er een klein tekort, andere gemeenten hebben ook een overschot. De inkomsten per lid liggen tussen de 300 en 650 euro per jaar.

Het grootste gedeelte van inkomsten komt vanuit de vaste bijdragen (tussen de 70% en 90%). Uit de collecte krijgt men tussen de 10% en 20% van de inkomsten. Daarnaast zijn er nog overige bronnen van inkomsten, zoals zaalhuur.

5 Groei

Waarom zijn de geïnterviewde gemeenten gegroeid? Waarom groeien zij zo sterk, terwijl andere gemeenten minder of niet groeien? De gemeenten zijn hier uitgebreid over geïnterviewd. Vanuit de antwoorden is de indeling ontstaan die in dit hoofdstuk wordt gevolgd. Deze volgorde is niet noodzakelijk in volgorde van belangrijkheid. De eerste drie punten worden over het algemeen het belangrijkste gevonden. De andere punten volgen min of meer een logische volgorde.

5.1 God

Verschillende gemeenten geven in hun antwoorden op deze vragen aan dat zij in de eerste plaats op God vertrouwen. Paul Westerlaken: “Groeï blijft een mysterie, het is Gods genade. Wij planten, geven water, God geeft de wasdom”. Groei is een zegen en moet ons verwonderen (CGK Zwolle), Groei is genade (De Rank), van God moeten we het verwachten (De Lichtboog). Gemeenten geven soms ook expliciet aan ruimte te geven aan God en de Heilige Geest, zowel in diensten als het persoonlijk leven van mensen. Dit wordt niet direct gekoppeld aan groei, maar is wel een belangrijk aspect.

5.2 Mensen

De mens is een belangrijk onderdeel van de gemeente. Nu gaat het op dit punt vooral om de mensen binnen de gemeente. Dit is verdeeld in twee categorieën, de leiders en de leden.

5.2.1 Leiders

In veel gevallen spelen leiders of voorgangers van een gemeente een belangrijke rol in de groei van de gemeente. Vaak hebben ze visie voor de gemeente, en weten dit ook over te brengen op de gemeente. Twee voorbeelden geven dit goed weer.

Het eerste voorbeeld is van De Lichtboog. Kort na zijn aanstelling in 1993 heeft Dick Westerkamp de gemeente twee scenario's voorgehouden over hoe de gemeente er 5 jaar later uit zou kunnen zien. In het ene scenario werd gekeken naar het aantal jongeren dat men verwachtte kwijt te raken, hoeveel echtscheidingen er zouden zijn, enz. In het andere scenario was de gemeente sterk gegroeid, een aantrekkelijke gemeente waar mensen hun vrienden mee konden nemen. De vraag was of men moest berusten in het eerste scenario, is dat Gods wil? Waarom zou het andere scenario niet Gods wil kunnen zijn? De gemeente begreep het punt dat gemaakt werd. Hierdoor werd de visie gemeentebreed gedeeld. Men kon hierdoor makkelijker keuzes maken om de gemeente aantrekkelijker.

Een andere manier waarop een voorganger de gemeente mee heeft voorbereid op een missionaire insteek geeft De Rank. De gemeente heeft zich een jaar lang met studies en preken verdiept op dit thema vanuit de kernvragen: wat is Gods hart en wat is ons hart? Ook hier is de conclusie getrokken dat dit gevolgen heeft voor de wijze van presenteren.

Een visionaire leider is soms ook de gemeentestichter, zoals bij Rafael Amersfoort of De Pijler. In andere gevallen is dit een voorganger die later bij de gemeente gekomen is, zoals bij de Vrije Baptistengemeente Bethel, De Lichtboog, KvdN Vlaardingen en Nehemia.

In andere gevallen leeft een missionair verlangen in de raad. Bij de CGK Zwolle leefde al in de jaren 70 een sterk missionair verlangen. Hier is niet één persoon die een voortrekkersrol heeft. Er zijn voorgangers beroepen die dit verlangen deelden en konden uitwerken binnen de gemeente. De gemeenteraad moet de wil hebben flexibel te zijn en de vormen waar nodig aan te passen aan dit missionair verlangen. Ook De Rank kreeg in de jaren 1990 een missionair verlangen, onder andere geïnspireerd door Willow Creek en een zekere onvrede met het stabiele ledenaantal. De huidige voorganger, die zijn beroep in 1996 heeft aangenomen, deelde dit “heilige ongenoegen”. Ook de VEG Oldebroek was eind jaren 1990 verandering gekomen toen een nieuwe voorganger is aangenomen en er ruimte kwam voor moderne invulling van diensten. De Regenboog zien de voorgangers zich een meer faciliterende rol toebedeeld. Zij willen ruimte geven aan groei, en faciliteren initiatieven vanuit de gemeenten waaruit de twee nieuwe gemeenten zijn ontstaan.

Soms levert de vooraanstaande rol van een voorganger een zekere ongemakkelijkheid op. Bij de Vrije Baptistengemeente Bethel heeft de voorganger in de evangelische wereld een zekere bekendheid. Voor de gemeente wordt daar dankbaar gebruik van gemaakt. Het werkt als een visitekaartje en trekt ook nieuwsgierige mensen aan. In het persoonlijk leven is het ongemakkelijk om bekend te zijn.

De rol van een voorganger kan ook wijzigen in de loop der jaren. De rol als visionair of katalysator komt meer op de achtergrond, er zijn vaak voorgangers en kerkelijk werkers bijgekomen. In De Rank heeft de voorganger

ondertussen een meer coachende rol. Ook bij gemeenten die gesticht zijn door een persoon of echtpaar is het werk nu verdeeld over meerdere voorgangers.

Geen enkele gemeente wordt geleid door een persoon. Er is een raad van voorgangers, oudsten of andere mensen (zie 4.3.2). Belangrijk is dat de leiders van de gemeente de visie breed dragen. Een sterke organisatie is belangrijk voor de groei en stabiliteit van een gemeente. De Pijler heeft geen vooraanstaande voorganger meer. Niettemin is de organisatie in de loop der jaren zo goed opgezet dat de gemeente ook functioneert zonder een visionaire voorganger. Nehemia noemt het van belang dat leiders op een lijn zitten. Er moet eenheid zijn, met één mond gesproken worden.

5.2.2 Leden

In een grote gemeente is veel werk te verrichten. Dit werk kan niet alleen worden gedaan door betaalde werkers, hoewel hun rol belangrijk is. Zij kunnen zich volledige bezighouden met bepaalde taken. Daarnaast is het belangrijk dat de overige gemeenteleden een taak in de gemeente uitvoeren. De gemeenten hebben dan ook een grote groep vrijwilligers die een of meer taken uitvoeren (zie 4.4.3), van koffieschenken tot muzikant. Dit maakt dat veel werk verzet kan worden, wat een gunstig effect heeft op de groei. Ook is het goed voor de onderlinge gemeenschap. Daarbij wordt opgemerkt dat leden ook niet overvraagd mogen worden. Niet iedereen kan dezelfde inzet en toewijzing geven.

Het principe dat alle leden samen het lichaam vormen is belangrijk.²²⁹ Veel gemeenten noemen dat een groot deel van de groei komt doordat “mensen andere mensen meebrengen”, een taak die iedereen heeft. Dit wordt apart besproken in de volgende paragraaf.

5.3 Evangelisatie

Evangelisatie is enorm belangrijk voor de groei van een gemeente. Men richt zich niet zozeer op campagnes, straat- of deur evangelisatie. Het is belangrijk dat evangelisatie geïntegreerd is in heel het gemeentelijk leven. Het mag geen losstaande activiteit zijn naast de “gewone” activiteiten. Relatie-evangelisatie is dan ook de belangrijkste manier waarop mensen bereikt worden. De integratie van evangelisatie is er op gericht om mensen toe te rusten om binnen relaties hun geloof te delen en mensen mee te nemen naar een kring of dienst. De gemeenten zorgen er voor dat er regelmatig, vaak wekelijks, diensten zijn met een laagdrempelig karakter.

Diensten waar veel buitenstaanders op afkomen (zoals doop- en trouwdiensten) worden aangegrepen om het evangelie uit te kunnen leggen aan niet-christenen. De kerstdiensten zijn hiervoor een belangrijke ingang. In De Pijler worden ondertussen zeven kerstdiensten gehouden en wordt er veel reclame gemaakt met folders.

Naaste relatie-evangelisatie houden verschillende gemeenten met enige regelmaat, ook met andere gemeenten, evangelisatiecampagnes. Ook organiseren de meeste gemeenten regelmatig een Alpha cursus of een variant daarop. Soms is ook de jeugd actief op het gebied van evangelisatie, bijvoorbeeld door straatactiviteiten of door reizen waarin evangelisatie een rol speelt.

Gemeenten zijn ook diaconaal actief. Ze ontplooiën, soms samen met andere gemeenten, sociale activiteiten. Daarmee reiken ze uit naar de buurt of omgeving. Voorbeelden hiervan zijn het verstrekken van voedsel, zoals via een soort eetcafé. Dit is vaak ook een opstap naar bijvoorbeeld een laagdrempelige cursus zoals de Alpha cursus.

5.4 Middelen

De middelen die een gemeente ter beschikking staan hebben ook invloed op de groei van de gemeenten. De belangrijkste aspecten zijn het gebouw en de financiën.

Enerzijds is er een positieve benadering van het aspect gebouw. Een aantal gemeenten geeft aan dat kwaliteit belangrijk is, mensen krijgen een eerste indruk door het gebouw (De Pijler, Rafael Amersfoort, Nehemia en de Vrije Baptistengemeente Bethel). De CGK Zwolle is bezig met een nieuw, groot gebouw om de drie afzonderlijke gebouwen samen te voegen. Dit gebouw bevindt zich op een markante plek in Zwolle. De verwachting is dat dit een positief effect heeft voor de gemeente. De Rank huurt een aantal gebouwen, maar de locatie waar de grootste eredienst wordt gehouden bevindt zich vlakbij de jaarbeurshallen op een centrale plek.

Het gebouw wordt niet als zaligmakend gezien, het is een noodzakelijk kwaad (Rafael Amersfoort, De Regenboog en VEG Oldebroek). Een gebouw is een dure investering. De Rank kiest er voor om te huren, kopen

²²⁹ Vgl. 1Ko 12

is erg duur in Utrecht. Men investeert liever in mensen. De Lichtboog geeft aan dat toen geïnvesteerd werd in een nieuw gebouw er ook geïnvesteerd is in mensen.

Een aantal gemeenten noemt dat het geheim van de groei niet in het gebouw zit, hoewel de grootte de groei positief beïnvloed. Anderzijds merkt Rafael Amersfoort dat het huidige gebouw te klein is en mede debet aan is dat de gestagneerde groei.

De stap naar een groter gebouw is soms lastig. Er zijn genoeg financiële middelen en bouw mogelijkheden nodig om deze stap te kunnen maken. Rafael Amersfoort bezint zich over eerdere plannen voor een groter gebouw. Soms wordt hier heel pragmatisch omgegaan met (ver)bouwen van een gebouw, binnen de mogelijkheden die men heeft. De KvdN Vlaardingen heeft de wens om een nieuw gebouw te laten bouwen, maar hier is moeilijk overeenstemming over te bereiken met de burgerlijke gemeente. Het gebouw van De Regenboog wordt vooral verbouwd als er vraag naar een nieuwe ruimte is, of als de bouwvoorschriften die voorschrijven. Er is geen behoefte aan een mooi gebouw. Het gebouw moet de gemeente en haar activiteiten kunnen faciliteren.

Ook de financiën zijn belangrijk voor de gemeente. De grootste kostenposten zijn het gebouw en het personeel. In de meeste gemeenten zijn de financiën op orde. In sommige gemeenten is er ook de bereidheid is om te geven wanneer dit nodig is (De Regenboog). Nehemia geeft aan dat het goed is om te kijken naar de mogelijkheden die er zijn, zo kan er soms gebruik gemaakt worden van subsidies.

5.5 Presentatie

Niet alle gemeenten zijn bewust bezig met de presentatie van de gemeente. Vaak probeert men wel aan te sluiten bij de huidige tijd.

Alleen de VEG Oldebroek noemt zichzelf een traditionele gemeente. Maar ook deze gemeente heeft maandelijks diensten met een combo in plaats van een orgel en organiseert regelmatig praiseavonden, waar men regionaal ook een zekere bekendheid door heeft gekregen. Daarbij moet opgemerkt worden dat in de periode dat deze gemeente een sterke groei doormaakte dat er ook wijzigingen in de orde van dienst zijn doorgevoerd waardoor de diensten door anderen als aantrekkelijk werden ervaren.

De twee gereformeerde kerken die deelnemen aan het onderzoek kiezen er juist voor om (voor het grootste deel) niet traditioneel te zijn. CGK Zwolle geeft aan de presentatie niet “uitgesproken gereformeerd” is. Een belangrijk uitgangspunt is hier het heil van de gemeente. De Lichtboog noemt zichzelf gereformeerd met evangelische uitingsvormen. Men heeft er voor gekozen om traditionele diensten niet af te schaffen. Naast de ochtenddienst met een traditioneel karakter zijn twee diensten met een modern karakter.

Veel gemeenten geven een moderne invulling aan de diensten en de wijze van presenteren. Termen die hier genoemd worden zijn “laagdrempelig”, “hedendaags”, “(verantwoord) eigentijds” en eenvoudig “modern”. Men maakt veelal gebruik van moderne muziek, waarbij het orgel niet of nauwelijks wordt gebruikt. De liederenkeuze beperkt zich tot Opwekking. Soms wordt gebruik gemaakt van Engelstalige muziek (zoals Hillsong) of nieuwe Nederlandse initiatieven (Psalmen voor Nu, Sela). De manier van preken wordt aangepast door expliciet te kiezen voor modern taalgebruik en een boodschap die aansluit bij de huidige cultuur, zonder daarbij af te doen aan de Bijbelse boodschap. Daarnaast wordt bijvoorbeeld gebruik gemaakt van moderne middelen zoals beamers.

Soms zijn er naast de reguliere diensten ook nog specifieke laagdrempelige diensten. Bijvoorbeeld de Vrije Baptistengemeente Bethel heeft op de zaterdagavond diensten die een laagdrempelig karakter hebben, daar worden ook sprekers uitgenodigd waarvan verwacht dat zij ook niet-christenen aanspreken (Ben Tiggelaar, Reinier van de Berg).

Een ander aspect dat te maken heeft met de presentatie is wat tegenwoordig vaak marketing genoemd wordt.²³⁰ De meeste gemeenten geven aan hier iets mee te doen of minstens open voor te staan, terwijl De Regenboog en de VEG Oldebroek aan geven hier niet echt mee bezig te zijn. Bij alle gemeenten zijn minstens twee aspecten die beïnvloed zijn door de huidige kijk op marketing. Alle gemeenten presenteren zichzelf op een professionele website en hebben een “visie en missie” statement, die via de website is te raadplegen.

²³⁰ Er zijn de afgelopen jaren enkele onderzoeken verschenen die nader onderzoek hebben gedaan naar marketing binnen kerken. Erik Sengers heeft in zijn boek “Aantrekkelijk Kerk” een aantal bewegingen op de “religieuze markt” beschreven binnen de PKN en de RKK. Serge de Boer heeft in het onderzoek “Marketing in de kerk” drie evangelische gemeenten op het gebied van markering onderzocht, waaronder ook de aan dit onderzoek deelnemende Vrije Baptistengemeente Bethel. Ook Marloes Gerssen heeft in haar onderzoek “Marketing en de missionaire praktijk van pioniersgemeenten” een aantal evangelische en gereformeerde gemeente onderzocht. Wij beperken ons in dit onderzoek voornamelijk tot de gegevens die wij van gemeenten zelf krijgen, met het besef dat dit onderwerp zeker relevant is binnen ons veel verder uitgewerkt zou kunnen worden.

Waar de marketing de kerk beïnvloed, is er ook een omgekeerde invloed. Microsoft heeft een Marketing Manager Developer and Platform Evangelism. De invloed betreft hier maar een term, maar wel een zeer kenmerkende term voor de kerk. De invulling heeft ook overeenkomsten: het bekend maken van het “goede nieuws” van de eigen ontwikkelsoftware.

Een aantal gemeenten noemt marketing expliciet. De Pijler laat zich op dit gebied inspireren door het boek “Kus de visie wakker”. De Vrije Baptistengemeente Bethel heeft een PR team die zich bezighoudt met communicatie en presentatie van de gemeente.

Een aantal gemeenten is (al dan niet rondom specifieke evenementen) actief bezig met dit onderwerp. Nehemia besteedt bijvoorbeeld veel aandacht aan folder verspreiden, maar heeft bijvoorbeeld ook een gemeente krantje laten maken en verspreiden in Zwijndrecht. De Pijler heeft dit vooral in het verleden veel gedaan, en verspreidt folders nu alleen nog rondom de kerstdiensten.

Een aantal gemeenten noemt dat kwaliteit belangrijk is, je kunt maar een keer een eerste indruk geven. Dit komt tot uiting in de diensten, de vormgeving van het gebouw en de zaal. Soms worden diensten strak “geprogrammeerd” om de kwaliteit te waarborgen (Vrije Baptistengemeente Bethel en De Pijler).

Een ander aspect wat belangrijk is bij de presentatie zijn de kringen. De kringen zijn belangrijk voor de onderlinge gemeenschap, en vervullen daardoor ook een belangrijke rol in hoe de gemeente fungeert en zich presenteert.

5.6 Aanbod

Meerdere gemeenten geven aan dat het hebben van een divers aanbod aan programma’s, diensten en cursussen een zekere aantrekkelijkheid geeft. Door een groot aanbod worden veel mensen aangesproken en is het mogelijk meer mensen te bereiken. Soms worden de programma’s vanuit de leiding geïnitieerd, ook worden initiatieven van leden gehonoreerd. Zie 4.4.3 voor een overzicht van het aanbod.

Voor het aanbod in jeugd- en kinderwerk is een factor die een rol speelt bij de keuze van mensen voor een gemeente. Meerdere keren wordt dan ook genoemd dat mensen specifiek naar de gemeente komen vanwege het aanbod in kinder- en jeugdwerk.

5.7 Invloeden

De meest genoemde invloed is Willow Creek. Deze gemeente en haar visie wordt door veel gemeenten bekeken, bijvoorbeeld over kringen, manier van presenteren, leiderschap of programma’s. De mate van invloed is verschillend. Soms gaat het alleen om een bepaalde cursus of methode, soms is bijvoorbeeld vooral gekeken naar het principe van kringen, maar in andere gevallen wordt de visie breder overgenomen en wordt een gemeente meer ingericht als de beïnvloedende gemeente.

De Vrije Baptistengemeente Bethel en De Pijler hebben het principe van Willow Creek breed doorgevoerd. Men wil kwaliteit leveren, met professionele ruimten, strak geprogrammeerde diensten met goede muziek. Het doel is onkerkelijken bereiken. Dit is in mindere mate bij De Rank en de CGK Zwolle, waar de gedachte om laagdrempelig te zijn om onkerkelijken te bereiken wel is overgenomen en wordt toegepast, maar bijvoorbeeld minder sterk op de strakke programmering van de diensten wordt ingezet.

Naast Willow Creek worden ook Rick Warren (Purpose Driven Church), Christian Schwartz (Natuurlijke Gemeente Ontwikkeling), workshops van de EA en New Wine genoemd. Ook de Vrije Baptistengemeente Bethel en De Meerkerk worden genoemd als invloed.²³¹

Gemeenten ontwikkelen ook zelf methoden, soms met het idee dat ze het wiel zelf moeten uitvinden (Vrije Baptistengemeente Bethel en Nehemia).

Voor alle invloeden geldt dat er altijd een vertaalslag is gemaakt naar de eigen situatie. Er wordt dan ook terughoudend omgegaan met andere invloeden. Soms beperkt de invloed zich tot een inspiratiebron, een katalysator die laat zien dat het ook nu mogelijk is om aantrekkelijk kerk te zijn en de leegloop te stoppen. Nehemia noemt dat zij in het verleden programma’s van Willow Creek hebben overgenomen, maar dat ze zagen dat dit niet goed werkte. Men heeft daarom haar eigen programma’s ontwikkeld.

Een aantal gemeenten is sterk betrokken bij de Nederlandse afdeling van bepaalde stromingen, kerken of invloeden. Voorgangers zijn betrokken in het bestuur van organisaties als Willow Creek Nederland (CGK Zwolle, De Bethel),²³² New Wine (De Lichtboog), Purpose Driven Nederland (Rafael Amersfoort) en de Evangelische Alliantie (De Rank).

Andere gemeenten zijn niet bezig met groei of invloeden daar op. De Regenboog is verbaasd over de groei. Men is er niet bewust mee bezig is. Wel vindt men het belangrijk dat mensen het evangelie uitdragen. Groei wordt gezien als een organisch proces, wat in de “haarvaten” begint, bij de mensen zelf. De mensen nemen mensen mee en zo groeit de gemeente. Relatie-evangelisatie is belangrijk. De gemeente ziet zich hierbij vooral als faciliterende factor, die ruimte geeft aan de groei en mensen stimuleert om te groeien.

²³¹ De voorganger van De Rank is enkele jaren werkzaam geweest in De Meerkerk.

²³² Een van de voormalige voorgangers van Bethel is de huidige directeur van Willow Creek Nederland.

5.8 Ethiek

Gekeken is naar de invloed en het gebruik van de cultuur vanuit zowel de identiteit als in relatie tot groei van de gemeenten. Wat betreft het gebruik van vormen en middelen, is dat al genoemd onder presentatie. Een ander aspect wat hier bij de gesprekken naar voren kwam is de omgang met ethische zaken. Net als de presentatie, raakt dat zowel de identiteit als de groei van een gemeente.

De gemeenten willen geen starre houding aannemen wat betreft zaken die moreel gezien niet of in mindere mate geaccepteerd worden binnen orthodox christelijke gemeenten. Alleen de KvdN Vlaardingen geeft aan hier op een meer progressieve manier mee om te gaan, en biedt ruimte aan bijvoorbeeld samenwonen. Niettemin vindt men hier – vanuit de Wesleyaanse theologie – het aspect heiliging erg belangrijk.²³³ Ook andere gemeenten proberen het midden te vinden tussen enerzijds de Bijbel en anderzijds morele zaken die ook binnen de kerken voorkomen. Er is begrip voor het feit dat mensen binnen de huidige maatschappij keuzes maken die niet altijd in overeenstemming zijn met de Bijbel. Er wordt tijd gegund om daarin te groeien. Zo is gezegd dat men “maximaal risico te lopen” om iemand het evangelie te kunnen brengen. Men wil creatief zien, samen met de mensen op weg gaan en het hart onderzoeken. Anderzijds is er wel duidelijkheid. Er wordt verwacht dat mensen niet vast blijven houden aan een levensstijl die volgens de gemeente niet passend is. Een belangrijk aspect wat hierbij genoemd is, is dat zonde ook invloed heeft op de hele gemeente, en dat een lid of vaste bezoeker op dit aspect ook een verantwoordelijkheid heeft naar de gemeente. Het is daarin belangrijk om de nadruk niet zozeer op het negatieve aspect te leggen (“wij zijn tegen ...”), maar uit te gaan van een positieve benadering.

De koppeling met groei is hier minder concreet. Er zijn voorbeelden genoemd van situaties waarin mensen door het begrip en de tijd die genomen is op de lange termijn deel uit zijn gaan maken van de gemeente en daar vaak zelf een taak in zijn gaan vervullen. Soms heeft dit ook invloed op bekenden of familieleden die hier ook door geraakt zijn en ook naar de gemeente komen.

5.9 Groeifase

Naast aspecten die invloed hebben op groei, is gevraagd naar de groeifase waarin een gemeente zich bevindt.

Volgens sommige gemeenten heeft de grootte van de gemeente überhaupt een positief effect op de groei, het geeft een soort vliegwielen effect. De grootte van de gemeente biedt mogelijkheden. Het zorgt er voor dat gemeenten meer bekeken worden, vragen oproepen, meer impact hebben. Een grote gemeente heeft daarin ook een zekere verantwoordelijkheid. Je moet kwaliteit bieden, zorgen dat er genoeg mensen zijn die binnen hun gebied taken kunnen organiseren en (laten) uitvoeren.

Het is ook van belang om als grote gemeente deze mogelijkheden niet voor je zelf te houden. Wat je hebt ontvangen moet je ook doorgeven. Veel grote gemeenten hebben een voortrekkersrol binnen hun eigen kerkverband. Soms ondersteunen ze heel concreet een kleinere gemeente van het eigen verband in een andere plaats. Ook heeft men lokaal vaak een voortrekkersrol. De gemeenten kunnen meer gewicht in de schaal leggen, waardoor zaken beter kunnen worden opgezet. De grote gemeenten zoeken elkaar op, steunen elkaar steunen en delen ervaringen, zoals dat concreet vorm krijgt in het initiatief Kerksynergie. Door te delen is de kans ook kleiner dat een grote gemeente te veel met de interne zaken bezig is en daardoor opgeslokt wordt, of zelfs een hoogmoedige houding dreigt aan te nemen. De Vrije Baptistengemeente Bethel geniet enorm van het zien groeien van andere gemeenten.

Een aantal gemeenten heeft te maken gehad met een negatieve groei of een stabilisatie. De VEG Oldebroek heeft een licht daling. Ook bij De Pijler heeft een licht daling gehad na het vertrek van de voorganger. Rafael Amersfoort loopt tegen de grenzen van het gebouw, de organisatie en invloed van andere gemeenten. Hierdoor is de groei gestagneerd. Men bezint zich hier op en probeert hier verandering in te brengen.

Andere gemeenten groeien nog volop, en verwachten ook in de toekomst groei. Overigens zien alle gemeenten de toekomst hoopvol tegemoet. In een later hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de toekomstvisie van gemeenten.

5.10 Groei en andere gemeenten

De gemeenten willen het liefst groeien door onkerkelijken. In de praktijk groeien de gemeente ook doordat mensen uit andere kerken, al dan niet randkerkelijk, naar de gemeente komen. Hier is wel verlegenheid mee. De gemeenten bieden vaak iets aan waar behoefte aan is, en niet alleen onder onkerkelijken. Niet alle kerken

²³³ Hier is wel een verschil met vrijzinnige gemeenten. Hier wordt het evangelie serieus genomen, maar wel vertaald naar de huidige cultuur op een manier die binnen de evangelische gemeenten soms wat moeilijk ligt.

kunnen dit bieden. Dit is een punt waar lastig aan te ontkomen is. Soms gaan andere gemeenten hier op een positieve manier mee om en nemen zelf de stap om diensten anders vorm te geven.

Een aantal gemeenten geeft aan bij gesprekken met aspirant leden die uit een andere gemeente komen hierover in gesprek te gaan, en in principe het advies geven om bij de andere gemeente te blijven. Iemand is wel zelf verantwoordelijk voor de gemaakte keuze.

Zelfs in de meeste kerkelijke plaatsen van de gemeenten uit dit onderzoek, zoals Veenendaal en Oldebroek, is er ook een grote groep onbereikte mensen. Zoals De Regenboog aangeeft hoeven gemeenten elkaar niet in de weg te zitten. Er is genoeg "buit te verdelen".²³⁴

Overigens geeft men wel aan dat er weinig of geen negatieve geluiden gehoord worden van andere gemeenten. De gemeenten hebben goede contacten met andere gemeenten in de plaats of omgeving.

Er wordt op een of meer gebieden samengewerkt met gemeenten uit de plaats of regio, in een voorgangersoverleg, een diaconaal overleg of een stichting. Er worden samen activiteiten ontplooid, vaak vanuit een overleg of stichting. Het gaat dan voornamelijk over evangelisatie (bijvoorbeeld een paasactie) of diaconie (een eetcafé). Soms krijgt de samenwerking tussen gemeenten een concrete vorm. De Rank is een partnership aangegaan met de Revival Joy gemeente. Ook andere gemeenten hebben nauwe banden met andere gemeenten.

5.11 Aandachtspunten

Het belangrijkste aandachtspunt wat genoemd wordt is toewijding. Verschillende gemeenten merken op dat dit een belangrijk punt is waaraan men aandacht schenkt. Mensen doen er soms lang over om lid te worden. Diensten worden vaker overgeslagen. Een aantal gemeenten onderneemt hier actie op. De Pijler heeft een jaarthema, "Weest heilig, want Ik ben heilig", waarmee verschillende onderdelen worden geïntegreerd om de betrokkenheid te vergroten. Nehemia ziet de kringleiders ook als bewakers van de achterdeur. De massalere diensten krijgen een noodzakelijk tegenwicht in de kringen wat betreft gemeenschap.

Aan de andere kant kijken gemeenten er voor uit om mensen te overvragen. Mensen hebben het vaak erg druk, met werk, gezin enzovoorts. Er mag geen extra druk opgelegd worden door te veel van mensen te verwachten. De gemeente moet ook een plek van rust zijn.

Een andere belangrijk aandachtspunt is de jeugd. Enkele gemeenten geven aan het belangrijk te vinden hier extra in te investeren, en stellen bijvoorbeeld ook jeugdwerkers aan. Ze zien de jeugd als de toekomst, en willen hen niet graag verliezen. Nehemia heeft veel geïnvesteerd in de jeugd, wat positief effect heeft op de toekomst. Veel van de huidige leiders komen vanuit het jeugdwerk, eerst als deelnemer, vervolgens als leider en nu met een leidinggevende functie binnen de gemeente. Bij de VEG Oldebroek was enkele jaren geleden de jeugd een belangrijk aandachtspunt. Daar is in geïnvesteerd met positief effect.

²³⁴ Ongeveer 50% van de inwoners van Veenendaal is kerkelijk. Er zijn ongeveer 30.000 tot 40.000 mensen te bereiken.

6 Gemeenschap

Mijn grootste terughoudendheid ten opzichte van grote- of megakerken was het aspect gemeenschap. Hoe kun je nog anderen leren kennen in zulke massale diensten? Ik ben zelf enkele jaren lid geweest van Rafael Amersfoort. In de grotere massa voelde ik me soms wat meer verloren. De kring en het deel uitmaken van het muziketeam zorgden ervoor dat ik me betrokken kon voelen bij de gemeente. Uit gesprekken met andere mensen proef ik soortgelijke bezwaren, ook bij mensen die eigenlijk weinig of geen ervaring hebben met grote kerken. Het is dan ook belangrijk om inzicht te krijgen in de omgang van grote kerken met gemeenschap.

6.1 Dienst

De meeste gemeenten geven aan dat het binnen de dienst zelf het lastig om gemeenschap vorm te geven, terwijl de dienst wel genoemd wordt als een belangrijke plek voor ontmoeting. Niet alleen met elkaar, maar vooral ook met God.

Een belangrijke manier om de dienst een persoonlijk karakter te geven zijn de mededelingen. Daar is ruimte om belangrijke levensmomenten (geboorte, huwelijk, ziekte) te noemen. De voorganger van de Vrije Baptistengemeente Bethel houdt vast aan het mededelingen blok, ook al is dat lastig voor het programmingteam om in te plannen. Ook geeft hij mensen na de dienst een hand. Bij De Regenboog vindt het opdragen in dit blok plaats, waardoor dit een lang blok kan zijn.²³⁵

Aanbidding is een belangrijk onderdeel van dienst. Dit is een groep liederen, soms met gebed of een korte schriftlezing, waarbij de nadruk ligt op aanbidding van God. Hierdoor wordt de hele gemeente gericht op God en worden mensen daar ook persoonlijk bij betrokken.

De KvdN Vlaardingen heeft het Open Altaar, wat een speciale rol heeft. Dit is ook te vinden in andere Kerken van de Nazarener. Hier kan men neerknielen voor God en een gebed uitspreken.

Over de invulling van de diensten wordt verschillende gedacht. De VEG Oldebroek vindt het belangrijk dat de dienst voor alle leeftijden en doelgroepen van de gemeente is. Men wil geen aparte diensten creëren maar combineert de verschillende stijlen en behoeften. De Lichtboog houdt naast de traditionele diensten ook andere diensten, toegespitst op gezinnen of jongeren. In het laatste geval kan niet iedereen elkaar meer ontmoeten. Wel is ruimte voor verschillende stijlen.

Naast de reguliere diensten zijn de diensten met een bijzonder karakter (doopdiensten, christelijke feesten) ook belangrijk. Daarnaast zijn er de regelmatige avondmaalsdiensten. In verschillende frequenties (meestal maandelijks of tweemaandelijks) wordt het avondmaal gevierd. Ook dit wordt gezien als een belangrijke vorm van gemeenschap.

Naast de diensten zijn vaak diensten of programma's voor kinderen. In sommige gemeenten (bijv. De Regenboog) is er tijdens de dienst ook ruimte voor de kinderen. De kinderen worden tijdens of naast de dienst ook betrokken bij de gemeente.

Verschiedende gemeenten hebben meerdere diensten, wat het ook lastiger maakt voor mensen om elkaar tijdens de diensten te ontmoeten. Een zeer belangrijke rol in de gemeenschap rondom de dienst is de "koffie na de dienst". Hier kunnen mensen elkaar persoonlijk ontmoeten, terwijl er koffie of thee wordt gedronken. Sommige gemeenten hebben een uitgebreid aanbod, tot aan warme hapjes en broodjes die tegen betaling te krijgen zijn.

6.2 Kringen

Kringen zijn een belangrijke plek waar gemeenschap plaatsvindt. Het wordt vaak ook de plek genoemd waar mensen tot persoonlijke en geestelijke groei komen. CGK Zwolle noemt de kringen "essentieel voor het welzijn van de gemeente". Veel gemeenten gebruiken de kringen dan ook als eerste aanspreekpunt voor pastorale

²³⁵ In evangelische gemeenten waar geen kinderdoop gepraktiseerd wordt, worden kinderen veelal "opgedragen". Hierbij dragen de ouders samen met de gemeente het kind op aan de Heer. Er wordt gevraagd om een zegen voor het kind en bij de opvoeding van het kind.

zorg. Daar kan de eerste zorg verleend worden door gesprek en gebed. Een kringleider kan waar nodig doorverwijzen naar pastorale zorg in de gemeente.

Deelname is vaak niet verplicht, maar men vindt het wel belangrijk dat mensen betrokken blijven en daarom is deelname wel gewenst. De kring wordt ook gezien als de plek waar toewijding wordt gestimuleerd, en waar eventuele voortijdig afhaken kan worden voorkomen, de bewaking van de achterdeur als het ware.

Meestal zijn de kringen geografisch ingedeeld. KvdN Vlaardingen noemt ook dat de “klikfactor” belangrijk is, mensen moet het met elkaar kunnen vinden. De gemeenten willen niet te veel werken met doelgroepkringen. Kringen voor speciale doelgroepen zijn er voor jongeren of groepen die moeilijk kunnen samenkomen. Zo zijn er in Nehemia al kringen voor de jeugd en heeft de Vrije Baptistengemeente Bethel een kring voor vrachtwagenchauffeurs.

Over de grootte van een kring wordt verschillend gedacht. In De Regenboog vindt men dat kringen niet te groot moeten zijn. De Lichtboog noemt dat men ook aan het experimenteren is met grotere kringen, vanuit missionair oogpunt. Een voordeel is dat in een grote groep makkelijker vriendschappen gemaakt kunnen worden.

De kringen hebben altijd een kringleider. Deze persoon voert niet alle taken zelf uit, maar is wel het eerste aanspreekpunt. Soms zijn de kringen autonoom en is er diversiteit onder de kringen. Taken kunnen gedelegeerd worden door de leider. Vaak zijn de kringen het eerste pastorale vangnet. Kringleden kunnen elkaar de basale steun geven die nodig is. Indien nodig kan via de kringleider of het pastorale team verder hulp geboden worden. Daarnaast is onderwijs belangrijk. Soms is dat stevige Bijbelstudie, in andere gevallen zijn het gesprekken waarin de Bijbel in relatie tot het dagelijks leven wordt behandeld. Het is belangrijk dat kringleden van elkaar kunnen leren, elkaar bemoedigen en geestelijk groeien.

De Lichtboog noemt ook dat training belangrijk is. De leiders moeten toegerust zijn om hun kring goed te kunnen leiden. Zo heeft De Rank coaches om de leiders van kringen te trainen.

Er zijn coördinatoren, kerkelijk werkers of voorgangers die het geheel van kringen leiden en coördineren. Zijn gaan vaak ook over de indeling van kringen.

Hoewel niet expliciet gevraagd is naar wanneer men is begonnen met kringen, hebben sommige gemeenten hier soms wel wat over gezegd. De Regenboog is ontstaan vanuit een aantal kringen. Ook De Lichtboog is ontstaan vanuit een aantal kringen. Vanwege de sterke groei heeft deze gemeente ruim tien jaar gelden kringen structureel ingevoerd. De CGK Zwolle noemt dat het principe van kringen niet echt in het gereformeerde bloed zit. Voor sommige leden is het een relatief nieuwe fenomeen, en moeten zij er nog aan wennen.

6.3 Bedieningen

De gemeenten hebben honderden vrijwilligers hebben. Dit wordt ook genoemd als een belangrijke plek waar gemeenschap is. In een bediening of taak sluit je gemakkelijk contacten. Hier ontmoeten mensen elkaar regelmatig.

De bedieningen hebben een tweeledige functie. Enerzijds vormen de leden op deze manier heel praktisch een lichaam van Christus (vgl. 1 Kor 12), maar kunnen ze elkaar zo ook op een andere manier leren kennen en met elkaar samenwerken.

Mensen kunnen ook sterke banden krijgen met elkaar in een bediening, ook mensen die niet in staat zijn om in een bediening actief zijn. Nehemia en De Rank vertelden soortgelijke verhalen van oudere mensen die genieten van de jongere mensen die bezig zijn met een taak, zoals zij bijvoorbeeld de opbouw van het podium zien als ze vroeg arriveren.

6.4 Mensen en zorg

Het gaat om het hart van mensen. Mensen moeten groeien, zowel door de diensten als binnen de kring. Kringen hebben hierin een belangrijke rol. Men wil samen Gods wil zoeken. Dit moet ook gevolgen hebben in het leven van christenen. In de KvdN noemt met heiliging als een belangrijk aspect. Maar ook andere gemeenten verwachten persoonlijke groei. Een concrete manier waarop dit tot uiting komt is als mensen getuigen worden en het evangelie uitdragen (zie 5.3). De Vrije Baptistengemeente Bethel, maar ook andere

gemeenten, noemt dat dit aspect twee kanten op werkt. Degene die getuigt groeit, maar brengt ook nieuwe mensen aan.

Over het algemeen geven de gemeenten aan dat er sprake is van een zekere sfeer van warmte, onderlinge zorg, een open sfeer, die mensen samen creëren en die nieuwe mensen aanspreekt. De voorgangers van de KvdN Vlaardingen en de Vrije Baptistengemeente Bethel geven aan dat zij dit ook missen als ze een tijd niet in de gemeente zijn geweest.

De Regenboog noemt dat “bijzondere momenten” ook een belangrijke rol kunnen spelen in gemeenschap. Je gaat dan – als voorganger met leden, of als leden onderling – gezamenlijk door een groei, wat een zekere band creëert. Wat betreft de voorgangers moeten zij er voor waken dat niet te veel van hen afhangt. De voorgangers zijn niet belangrijker dan de andere leden.

6.5 Anonimiteit en intimiteit

Ondanks de mogelijkheden die er zijn om contacten te leggen – er zijn vaak ook contact- of welkomsteams tijdens diensten – blijft het mogelijk om ongezien de gemeente uit te kunnen gaan. Enerzijds wordt dit gezien als een voordeel: er zijn mensen die de drempel soms te hoog vinden en er behoefte aan hebben om anoniem te kunnen zijn. De gemeenten willen die ruimte ook bieden, zodat mensen de kat uit de boom kunnen kijken. Anderzijds zijn er juist mensen die wel de behoefte hebben om aangesproken te worden. Het blijft lastig om met iedereen rekening te houden. Toch vinden de gemeenten het belangrijk dat mensen niet te lang een anonieme rol blijven houden. Op de lange termijn ziet men graag dat mensen betrokken raken bij de gemeente, tot een zekere mate van toewijding komen. Hierin speelt de kring een belangrijke rol. Voor de voorgangers is het ook lastig om iedereen te leren kennen. In sommige gemeenten geven de voorgangers introductiecursussen, zodat daar de leden ontmoet kunnen worden.

Soms bevindt de gemeente zich in een hechtere gemeenschap en is het lastiger voor mensen van buiten de regio om aansluiting te vinden, zoals de VEG Oldebroek noemt.

6.6 Algemeen

Vrijwel alle gemeenten noemen dat God en (het werk van) de Heilige Geest belangrijk zijn. Dit moet ook tot uiting komen in gemeenschap. Sommige gemeenten hebben zich op dit punt ook laten inspireren door invloeden buiten hun eigen kerkverband. De Rank en De Lichtboog hebben zich op dit gebied laten inspireren door New Wine.

Naast de diensten, kringen en bedieningen noemen een aantal gemeenten (Rafael Amersfoort, VEG Oldebroek, De Regenboog) dat activiteiten (een bazaar, een gemeenteweekend) buiten deze zaken ook een rol spelen in gemeenschap.

De gemeenten met een gereformeerde achtergrond geven aan dat het belangrijk is om rekening te houden met de diversiteit binnen de gemeente. Binnen de CGK Zwolle is het concept kringen niet voor iedereen even gewoon of bekend is. Maar ook de KvdN Vlaardingen rekent hiermee. Binnen de diensten is daar ruimte voor een zekere (dogmatische) pluraliteit, terwijl de kringen vaak veel homogener zijn.

Tenslotte is het aspect toewijding van belang. Dit is een belangrijk aandachtspunt waar rekening mee gehouden wordt. De kringen vervullen hierin een belangrijke rol. Zij zitten dicht bij de mensen en kunnen ook zien waar er uitval plaatsvindt.

7 Toekomst

Er is niet alleen gekeken naar de gemeente zelf, maar ook gevraagd naar de visie of gedachten die men heeft voor grote- en megakerken in Nederland.

7.1 Toekomst gemeente

De meeste gemeenten willen graag groeien. Sommige gemeenten noemen de mogelijkheid of wens tot verdubbeling (De Pijler, CGK Zwolle), of de visie voor “een paar duizend” (Rafael Amersfoort). De Rank noemt geen aantallen, maar gelooft dat er in de stad Utrecht ruimte is voor een grote gemeente. Van de 300.000 inwoners worden nog geen 1000 door deze gemeente bereikt. Maar omvang mag geen doel op zichzelf zijn. Het is een middel om mensen tot volgelingen van Christus te maken. VEG Oldebroek noemt groei niet expliciet, maar ziet de toekomst wel met vertrouwen tegemoet. Sommige gemeenten hebben op dit moment geen concrete visie op de toekomst (KvdN Vlaardingen, VEG Oldebroek).

Naast groei van de gemeente wordt nagedacht over splitsing of satellietgemeenten. De Vrije Baptistengemeente Bethel heeft besloten om niet te splitsen, maar heeft meerdere gemeenten in het noorden van Nederland gesticht. Een van deze gemeenten is inmiddels ook erg groot geworden (VBG Groningen). Verschillende gemeenten zien wel iets in het concept van een grote(re) moederkerk met satellietgemeenten. Rafael Amersfoort heeft nog geen vorm gegeven aan dit concept maar denk hier serieus over na. De Rank heeft een aantal jaren geleden een satellietgemeente gesticht in de nieuwbouwwijk Leidsche Rijn. Er zijn plannen om elders satellietgemeenten te stichten. Ook zien zij wel iets in het voorbeeld van een gemeente in Engeland, waar doordeweeks allerlei missionaire kringen zijn en 's zondags gezamenlijke diensten zijn. De Lichtboog denkt na over een terugkerende beweging. Begonnen vanuit Utrecht, zien zij mogelijkheden voor missionaire kringen in Utrecht naar het voorbeeld van anglicaanse gemeenten in Londen. De Regenboog is feitelijk een verzameling van gemeenten en staat open voor initiatieven vanuit de gemeente om een nieuwe (deel)gemeente gericht op een doelgroep te stichten, zoals dat in het verleden ook is gebeurd.

Een ander aspect met betrekking tot de toekomst is opvolging. De voorganger van de KvdN Vlaardingen ziet zijn eigen rol wel als bovengemiddeld en wil daar ook graag mee doorgaan. Hij zoekt naar een samensmelting van eigen passies: theologie en wetenschap, maar wil daarin ook vooral samen (met de gemeente) naar antwoorden zoeken. Maar hij denkt ook al na over opvolging. Ook binnen de CGK Zwolle wordt nagedacht over de voortzetting van voorgangers. Als het niet mogelijk is om deze aan te trekken vanuit het eigen kerkverband, zijn voorgangers uit de NGK of de GKV een mogelijkheid. Ook wordt nagedacht over de positie en mogelijkheden van Kerkelijk Werkers.

Ook andere zaken worden genoemd voor de toekomst. Nehemia wil impact maken op de maatschappij en het jeugdwerk blijven gebruiken als opstap naar taken binnen de gemeente (terwijl men daarbij de ouderen niet wil vergeten).

In een eerder hoofdstuk is al gesproken over eventuele bouwplannen. Alleen CGK Zwolle is concreet bezig met een nieuw gebouw en ziet dat als een spannend proces. Door naar één gebouw te verhuizen verandert de dynamiek in de gemeente. Maar ook Rafael Amersfoort heeft visie voor een groter gebouw.

De Rank heeft onlangs voor de zondagse diensten een nieuw pand ter beschikking gekregen, op een markante plek in de stad, vlak bij de jaarbeurshallen. Toch is men benieuwd of deze ruimte over een jaar nog wel groot genoeg is.

Sommige gemeenten maken dankbaar voor positie waarin de gemeente zich bevindt, zonder dat zij daar zelf invloed heeft gehad. De Regenboog bevindt zich in Veenendaal, van het begin af een kerkelijke plaats.²³⁶ Dat maakt het ook lastig om deze gemeente zomaar als model te nemen en toe te passen in een andere situatie.

²³⁶ Marco Schuurmans merkt hier bij op dat toen de veenarbeiders in deze streek gingen wonen in de 16^e eeuw er eerst een kerk werd gebouwd, daarna pas de woningen.

7.2 Toekomst grote- en megakerken in Nederland

Voordelen van megakerken worden op verschillende vlakken gezien. Er zijn meer talenten, groei kan beter gefaciliteerd worden (Vrije Baptistengemeente Bethel). Een andere gemeente vermoedt dat een grote gemeente beter kan overleven dan een kleine gemeente en meer impact heeft (je wordt gezien, trekt aandacht) (Nehemia). Volgens anderen (Rafael) zijn er modellen dat splitsen niet werkt. Groei heeft een soort vliegwiel effect, het houdt een zeker potentie.

Ook de gemeenten met een gereformeerde achtergrond zijn positief over grote kerken, maar wegen de zaken meer af. De Lichtboog en de CGK Zwolle noemen dat zowel klein als groot voordelen heeft en levensvatbaar kan zijn. Ze vullen elkaar en vervullen verschillende behoeften. Kleine gemeenten zouden makkelijker groeien, maar dat er ook nadelen kleven aan kleine gemeenten, vooral als er problemen zijn. Een grote gemeente heeft ook een zekere verantwoordelijkheid (CGK Zwolle). Er wordt kwaliteit verwacht, en er zijn meer mogelijkheden om te bieden. Het vereist wel dat er voor de verschillende gebieden mannetjesputters zijn. Een grote gemeente heeft, door de kwaliteit, grootte en aantal jongeren grote kansen voor jongeren.

Het type gemeente is een keuze. Het is goed na te denken over wat God voor een specifieke gemeente in petto heeft. Een terecht opmerking van de CGK Zwolle is dan ook: waar neem je genoeg mee? Een andere vraag, opgeroepen door De Rank is of het gezond is om als gemeente klein te willen blijven.

Er is volgens de meeste geïnterviewden behoefte aan en ruimte voor grote kerken en Megakerken in Nederland. Het is legitiem de behoefte aan aantrekkelijke, grote kerken te vervullen. Er hoeft geen sprake te zijn van concurrentie, de meerderheid van de mensen is nog niet bereikt met het evangelie.

De voorganger van de KvdN Vlaardingen ziet zelf niet zoveel voordelen in kleine evangelische gemeenten, en vraagt zich ook af of er altijd gerekend wordt met de redenen waarom mensen zich bekeren. Dit zijn soms sociologische of psychologische redenen. Het is belangrijk dit te onderkennen.

In kleinere gemeenten dreigt te veel afhankelijkheid van de voorganger. In de huidige tijden is het belangrijk om de gevoelens van onzekerheid serieus te nemen, en mensen de boodschap van het evangelie te brengen.

8 Context Zuid-Nederland

In dit onderzoek is het belangrijk om een verkenning maken naar de situatie in Zuid-Nederland, waar opdrachtgever zich bevindt. Hiermee worden de provincies Noord-Brabant en Limburg bedoeld.²³⁷

8.1 Veranderde samenleving

De modernisering heeft geleid tot allerlei veranderingen in de samenleving, “de plaats, aard en betekenis van godsdienst in de samenleving [is] grondig [...]gewijzigd.”²³⁸ Er is differentiatie met als gevolg “de relatieve verzelfstandiging van verschillende samenlevingsdomeinen met eigen functies, normen en waarden”.²³⁹ De cultuur en manieren waarop mensen gesitueerd zijn in de samenleving zijn veranderd en heeft invloed op de geloofsovertuigingen en normen en waarden.²⁴⁰ Belangrijke kenmerken van moderniteit zijn:

een sterk vooruitgangsgeloof [...]; het [publieke] primaat van wetenschappelijke benaderingen en verklaringen boven godsdienstige [...]; een functionele en rationele aanpak van problemen; een geloof in de onschendbaarheid van het individu.²⁴¹

Een belangrijk symptoom van de veranderde samenleving is de ontkerkelijking.²⁴² De nadruk ligt hier dan ook op ontwikkelingen binnen de Katholieke Kerk. Hiermee blijven andere relevante zaken liggen, zoals de mogelijkheden van de multiculturele samenleving.

8.2 Ontwikkeling Katholieke bevolking

Vanaf halverwege de negentiende eeuw tot de tweede wereldoorlog was er een sterke katholieke zuil, die als een volksdeel tegenover de andere volksdelen stond.²⁴³ In deze periode was het aantal katholieken stabiel (38% van de bevolking). De katholieken waren vooral in de provincies Limburg en Noord-Brabant goed vertegenwoordigd, waar bijna de hele bevolking katholiek was. In de andere provincies, behalve de drie noordelijke provincies, was een grote katholieke minderheid.²⁴⁴

Na de tweede wereldoorlog kreeg de Rooms-katholieke kerk te maken met kerkverlating. Vanaf de jaren zestig was er sprake van vernieuwing in de kerk in Nederland, maar dit leverde dusdanige conflicten op met Rome dat men behoudende bisschoppen aan heeft gesteld in Nederland. Tot aan de jaren 1990 bleef er sprake van polarisatie binnen de katholieke kerk.²⁴⁵

Uit cijfers blijkt dat het katholieke bevolkingsdeel is gedaald van 38,5% in 1947 naar 29,1% in 1986 en in 2006 naar 27%.²⁴⁶ Vooral in Noord-Brabant, maar ook in Limburg, is een sterke daling van het aantal katholieken. In 2006 was in Noord-Brabant nog maar 57,2% katholiek en in Limburg 76,9%.²⁴⁷ Van de overige provincies hebben alleen Gelderland en Overijssel meer dan 20% katholieken en Noord- en Zuid-Holland numeriek een grote groep katholieken (beide ongeveer een half miljoen).²⁴⁸ De genoemde cijfers gaan wel uit van de ledenadministratie. Het onderzoek God in Nederland komt met lagere cijfers: in 1966 35% katholieken, in 1979

²³⁷ De indeling is niet overal hetzelfde, soms wordt ook Zeeland ingedeeld in Zuid-Nederland. We volgen hierbij de indeling volgens het CBS.

²³⁸ Dekker, G., Stoffels, H., *Godsdienst en samenleving. Een introductie in de godsdienstsociologie* (Kampen: Kok, 2001) p. 93.

²³⁹ Dekker, *Godsdienst en samenleving*, p. 93.

²⁴⁰ Dekker, *Godsdienst en samenleving*, p. 93.

²⁴¹ Dekker, *Godsdienst en samenleving*, p. 95.

²⁴² Dekker, G., *Als het getij verloopt* (Baarn: Ten Have, 1995) p. 17.

²⁴³ Borg, M. ter, e.a., *Religie in Nederland* (Zoetermeer: Meinema, 2008) pp. 87, 92.

²⁴⁴ Knippenberg, H., *De religieuze kaart van Nederland. Omvang en geografische spreiding van de godsdienstige gezindten vanaf de Reformatie tot heden* (Assen/Maastricht: Van Gorcum, 1992) p. 174. In Limburg was het grootste deel van de bevolking katholiek. In de periode 1809 - 1899 lag dit rond de 98%, in 1947 was dit ruim 94%. In Noord-Brabant lag dit in de periode 1809 – 1947 rond de 88%. De provincies Zeeland, Zuid- en Noord-Holland, Utrecht, Gelderland en Overijssel hadden in die periode tussen de 20% en de 40% katholieken. De noordelijke provincies zaten rond de 7%. Alleen in 1809 waren in Drenthe bijna geen katholieken (0,7%).

²⁴⁵ Akker, N. van den, Nissen, P., *Wegen en dwarswegen. Tweeduizend jaar christendom in hoofdlijnen* (Amsterdam: Boom, 1999), pp. 274, 277-278.

²⁴⁶ Knippenberg, *De religieuze kaart van Nederland*, p. 174; Donk, W.B.H.J. van de, e.a., *Geloven in het publieke domein. Verkenningen van een dubbele transformatie* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006), p. 92.

²⁴⁷ Van de Donk, *Geloven in het publieke domein*, p. 92.

²⁴⁸ Van de Donk, *Geloven in het publieke domein*, p. 92.

29%, in 1996 21% en in 2006 nog maar 16%.²⁴⁹ De daling in het ledenaantal gaat samen met een sterke vergrijzing: 28% is 55 jaar of ouder.²⁵⁰

Volgens het onderzoek *Geloven in het publieke domein* bezoeken 350.000 leden van Rooms-katholieke kerk wekelijks een dienst (8%). Met kerst is dit nog steeds minder dan de helft met 1.750.000 mensen. Er zijn 270.000 leden actief betrokken in de kerk (6%).²⁵¹ Het onderzoek *God in Nederland* geeft hogere percentages, maar gaat uit van een kleiner aantal katholieken. Ook is niet gevraagd naar het wekelijks kerkbezoek. Volgens dit onderzoek bezoekt 25% regelmatig, 36% soms, 27% een enkele keer en 12% nooit een kerkdienst.²⁵² Minder dan de helft van de leden voelt zich betrokken bij de kerk (12% nauw en 29% tamelijk nauw) terwijl bijna 60% zich losjes of zelfs helemaal niet betrokken voelt bij de kerk.²⁵³

Het kerkbezoek is het hoogst in Groningen (13,5%) en het laagst in Breda (7,4%). Deelname aan katholieke initiëringen (doop, communie en vormsel) in het zuiden hoger dan onder katholieken in de rest van Nederland.²⁵⁴ De betrokkenheid in het zuiden lijkt lager te liggen, terwijl de behoefte aan verbondenheid blijft. De verschuivingen hebben gevolgen voor de Katholieke kerk in de toekomst. Het SCP verwacht dat in 2020 de RK kerk een derde van haar leden kwijt is.²⁵⁵ In het bisdom 's-Hertogenbosch wordt de komende jaren een forse herindeling doorgevoerd. Het aantal parochies moet in 2020 gedaald zijn van 230 naar 57. "Door de afname van het aantal gelovigen, financiële middelen, vrijwilligers en priesters biedt doorgaan op de huidige manier geen toekomst."²⁵⁶

Deze ontwikkelingen staan overigens in contrast met de wereldwijde ontwikkeling van Rooms Katholieke kerk. In 2003 steeg het aantal katholieken in alle werelddelen met enkele honderden of tienden procenten, terwijl dit in Europa daalde met 0,3%. Verwacht wordt dat het aantal katholieken in Zuid Amerika en Afrika zal toenemen.²⁵⁷

8.3 Geloofsbeleving onder katholieken

Hoewel de Katholieke kerk in Noord-Brabant en Limburg behoorlijk wat leden heeft verloren de afgelopen 40 jaar, is nog steeds een meerderheid van de bevolking lid.²⁵⁸ De kerk maakt deel uit van de cultuur en een grote groep mensen breekt de band met de kerken niet definitief.

Een van de bekendste manieren waardoor het katholieke karakter tot uiting komt is carnaval. Veel mensen bezoeken ook dan de mis.²⁵⁹ Ook de kerstnachtdiensten worden door iets minder dan de helft van de leden bezocht.

Het onderzoek *God in Nederland* heeft gevraagd het geloofsleven van onder andere katholieken. Onder hen is een grote behoefte aan rituelen. Een behoorlijk deel heeft voldoende aan de rituelen zoals de kerk dit aanbiedt (69%), een vijfde wil dit wel in de kerk, maar op een eigen manier en 5% heeft geen behoefte aan rituelen in de kerk. Binnen de PKN en overige kerken ligt de behoefte lager (90%) en is ook minder behoefte aan rituelen in de kerk zelf.²⁶⁰

²⁴⁹ Bernts, *God in Nederland*, p. 14. In de verantwoording geeft men aan dat alle ledenadministraties hoger uitkomen. De cijfers van dit onderzoek komen meer overeen met onderzoek van het SCP. Bernts, *God in Nederland*, pp. 72-73.

²⁵⁰ Bernts, *God in Nederland*, p. 16.

²⁵¹ Van de Donk, *Geloven in het publieke domein*, p. 94.

²⁵² Bernts, *God in Nederland*, p. 18.

²⁵³ Bernts, *God in Nederland*, p. 19.

²⁵⁴ Ter Borg, *Religie in Nederland*, pp. 106-107.

²⁵⁵ Van de Donk, *Geloven in het publieke domein*, p. 95.

²⁵⁶ Herindeling Bisdom Den Bosch, http://rkkerk.nl/actualiteit/2009/detail_objectID687971_Fjaar2009.html; Bisdom Den Bosch beperkt aantal parochies, http://rkkerk.nl/actualiteit/2008/detail_objectID677800_Fjaar2008.html.

²⁵⁷ Schroeder, R., 'Catholic Church Growing Everywhere—Except in Europe', *International Bulletin of Missionary Research* 30/3 (2006) pp. 142-143.

²⁵⁸ Noord-Brabant telde in 2006 bijna 1,4 miljoen katholieken (57%) en Limburg 870.000 (77%). Van de Donk, *Geloven in het publieke domein*, p. 92.

²⁵⁹ De botsing tussen het katholicisme en de huidige samenleving werd onlangs zeer concreet door de weigering van een openlijk homoseksuele Prins Carnaval. Zie o.a.: Aangifte tegen pastoor wegens discriminatie, <http://www.nd.nl/artikelen/2010/februari/23/aangifte-tegen-pastoor-wegens-discriminatie> en Sambeek, J. van (2010), *Eeuwige kerk botst met tijdgeest*, <http://www.ed.nl/mening/6302433/Eeuwige-kerk-botst-met-tijdgeest.ece>.

²⁶⁰ Bernts, *God in Nederland*, p. 30.

Ook is gevraagd in hoeverre mensen raad vragen bij een geestelijke. Leden van de Rooms-katholieke kerk doen dit weinig: 10% tegenover 23% PKN leden en 43% leden van overige kerken.²⁶¹

Opvallend is dat katholieken religie sterk koppelen aan de kerk. Volgens 47% van de katholieken is religie gekoppeld aan de kerk en 33% kan zich gedeeltelijk vinden in deze stelling.²⁶²

Op het gebied van geloofsinhoud zijn er grote verschillen met andere kerken. Zo noemen opvallend veel leden van de RK kerk zich *ietsist* (55%) of *agnost* (17%). Slechts 27% noemt zich *theïst*, terwijl van de PKN leden 58% zich *theïst* noemt en 79% van de leden van overige kerken zich zo noemt.²⁶³ Toch gelooft nog 55% van de RK leden dat Jezus Christus de Zoon van God is en 30% ziet Hem als een bijzonder mens. 84% van de leden van de PKN en overige kerken gelooft dat Christus de Zoon van God is.²⁶⁴

Slechts 20% van de katholieken is er zeker van dat er leven na de dood is, terwijl 44% hier aan twijfelt en 17% gelooft dat er geen leven na de dood is (van de PKN leden is 63% zeker, twijfelt 22% en gelooft 15% niet in leven na de dood. Bij de overige leden is 84% zeker, 8% niet zeker en gelooft 8% hier niet in).²⁶⁵

Met betrekking tot het geloofsleven vindt 92% van de katholieken zichzelf een gelovig mens (vergeleken met 93% bij de PKN leden en 94 van overige leden).²⁶⁶ Anderzijds is de betekenis van het geloof in het dagelijks leven minder groot. Bij 63% is dat groot tot zeer groot (71% onder PKN leden en 90% bij de overige leden) en bij 28% enigszins (20% onder PKN leden en 2% bij overige leden).²⁶⁷ Van de katholieken 51% bidt een keer per dag of vaker (van PKN leden is 72% en bij de overige leden is dat 84%).²⁶⁸

8.4 Andere ontwikkelingen in Rooms-katholieke kerk

Ondanks deze cijfers zijn er ook andere ontwikkelingen binnen de katholieke kerk. Interessant voor dit onderzoek dat hier ook sprake is van evangelicale invloeden. Zo wordt een aangepast versie van Alpha cursus gegeven in verschillende katholieke parochies.²⁶⁹

Een andere vernieuwingsbeweging die overeenkomsten toont met de evangelische beweging is de *Neocatechumenale Weg*.²⁷⁰ Deze beweging heeft tot doel “gelovigen tot intimiteit met Christus te brengen, en tot actieve leden van de kerk en tot geloofwaardige getuigen van de samenleving te maken.”²⁷¹

Deze ontwikkelingen zijn marginaal. In minder dan 2% van de katholieke parochies worden Alpha cursussen gegeven. Het zwaartepunt ligt in het bisdom Rotterdam met 5,6%.²⁷² Van de Neocatechumenale Weg zijn er ongeveer 25 gemeenschappen in Nederland in zestien parochies, met totaal ongeveer 500 leden. Deze zijn alleen te vinden in de bisdommen Rotterdam, Haarlem en Roermond.²⁷³

Een ontwikkeling die breder is binnen de Rooms Katholieke kerk is de charismatische vernieuwingsbeweging. Vanaf eind jaren 1960 is deze beweging actief.²⁷⁴ De uitgangspunten van de charismatische beweging hebben sterke overeenkomsten met de evangelische beweging: een persoonlijke relatie met Jezus Christus, de Heilige

²⁶¹ Bernts, God in Nederland, p. 32.

²⁶² Bernts, God in Nederland, p. 38. Van de PKN leden is 29% het hiermee eens en de overige leden 27%. De grootste groep binnen de PKN vindt dat dit gedeeltelijk voor hen geldt (43%), terwijl de grootste groep binnen overige kerken het hier niet mee eens, 45%.

²⁶³ Bernts, God in Nederland, p. 42. De termen worden als volgt gedefinieerd (p. 40):

“ * er is een God die zich met ieder mens persoonlijk bezighoudt: → *theïsten*

* er moet iets zijn als een hogere macht die het leven beheert: → *ietsisten*

* ik weet niet of er een God of hogere macht bestaat: → *agnosten*

* er bestaat geen God of hogere macht: → *atheïsten*”

²⁶⁴ Bernts, God in Nederland, p. 44.

²⁶⁵ Bernts, God in Nederland, p. 49.

²⁶⁶ Bernts, God in Nederland, p. 54.

²⁶⁷ Bernts, God in Nederland, p. 56.

²⁶⁸ Bernts, God in Nederland, p. 47.

²⁶⁹ Sengers, Aantrekkelijke kerk, pp. 84-85.

²⁷⁰ Sengers, Aantrekkelijke kerk, pp. 111-123. Hoewel Sengers deze beweging uitgebreid behandelt onder de kop “katholieke evangelischen”, legt hij nergens expliciet een link tussen deze beweging en de evangelischen. De beweging is in de 1960 ontstaan, onafhankelijk van evangelische beweging, voor zover we dit uit de tekst kunnen opmaken. Wel zien we bepaalde overeenkomsten met de evangelische beweging, zoals de nadruk op persoonlijk geloof, betrokkenheid in de gemeenschap en evangelisatie.

²⁷¹ Sengers, Aantrekkelijke kerk, p. 113.

²⁷² Sengers, Aantrekkelijke kerk, p. 85.

²⁷³ Sengers, Aantrekkelijke kerk, pp. 118-119.

²⁷⁴ Hocken, P., ‘New Patterns of Formation in the Roman Catholic Church and the role of Catholic Charismatic renewal’, Asian Journal of Pentecostal Studies 9/1 (2006), p. 129.

Geest, de geestelijke gaven, evangelisatie en persoonlijke groei.²⁷⁵ In de Verenigde Staten ontstonden gebedsgroepen, gemeenschappen en seminars, beïnvloed door de protestante charismatische beweging.²⁷⁶ Hocken merkt op dat deze beweging ook het Tweede Vaticaans Concilie heeft beïnvloed in de houding naar de Bijbel, geestesgaven, de rol van leken en evangelisatie.²⁷⁷ Vanaf 1985 ontstonden vanuit deze beweging nieuwe instituten en programma's, en heeft dit een meer wereldwijd karakter en ontstaan er allerlei initiatieven in Azië, Afrika en Latijns Amerika.²⁷⁸

In Nederland is de stichting Katholieke Charismatische Vernieuwing actief, bestaande uit onafhankelijke gemeenschappen en (gebeds)groepen. De uitingsvormen tonen overeenkomsten met de evangelische beweging: groepsgebed met lofprijs, Bijbellezen, luisteren naar God en persoonlijk gebed, deelname aan de sacramenten, getuigenis en een veranderde levenswandel.²⁷⁹ Er zijn in Nederland 34 gebedsgroepen, waarvan de meesten zich in Noord-Brabant (acht), Noord-Holland (zes), Gelderland (vijf) en Zuid-Holland (vijf) bevinden. Ook in Limburg, Overijssel, Utrecht en Drenthe zijn een of meer gebedsgroepen. Deze groepen bestaan uit gemiddeld tien mensen en de meeste groepen komen wekelijks samen. In Eindhoven, Helmond en Den Haag zijn er ook (jongeren) gemeenschappen, in Helmond is ook een dienstencentrum.²⁸⁰ Er worden allerlei activiteiten georganiseerd, zoals festivals voor kinderen, jongeren en volwassenen, retraites en vormingsweekeinden.²⁸¹

8.5 Evangelischen onder de katholieken

De meeste evangelische gemeenten bevinden zich "boven de rivieren". Slechts 5% van de evangelische gemeenten bevinden zich in Noord-Brabant (3%) en Limburg (2%) terwijl ruim een vijfde van de Nederlanders in deze provincies woont.²⁸² Bakker en Van de Lagemaat schrijven: "Evangelische gemeenten hebben hun zwaartepunt in West, Noord en midden Nederland en [zijn] ondervertegenwoordigd in het Zuiden. Er is duidelijk sprake van een variant in het protestantisme."²⁸³ De protestante grond waar de grote gemeenten van dit onderzoek zich bevinden geeft een duidelijk voordeel.

Voor protestante en evangelische gemeenten is de Zuid-Nederlandse context lastig. Met name in de grotere plaatsen zijn protestante en evangelische kerken, vooral als daar vanwege arbeid een grote groep mensen uit de rest van Nederland zijn gaan wonen. Dit is te zien in Eindhoven waar ongeveer dertig protestante en evangelische gemeenten zijn.²⁸⁴ 's-Hertogenbosch heeft vijftien protestante en evangelische gemeenten²⁸⁵ en het grotere Tilburg slechts zeven.²⁸⁶

Opvallend is dat er in verhouding veel pinkstergemeenten te vinden zijn, die over het algemeen vrij klein zijn. Twee pinkstergemeenten in Eindhoven zijn groter, de Maranatha gemeente²⁸⁷ en de Lichtstad, die twee

²⁷⁵ <http://kcv.nl.dnnmax.com/WELKOMBIJDEKCV/WATISKCV/tabid/109/Default.aspx>

²⁷⁶ Hocken, 'New Patterns of Formation in the Roman Catholic Church and the role of Catholic Charismatic renewal', p. 129.

²⁷⁷ Hocken, New Patterns of Formation in the Roman Catholic Church and the role of Catholic Charismatic renewal, pp. 130-131.

²⁷⁸ Hocken, New Patterns of Formation in the Roman Catholic Church and the role of Catholic Charismatic renewal, p. 134.

²⁷⁹ <http://kcv.nl.dnnmax.com/WELKOMBIJDEKCV/WATISKCV/tabid/109/Default.aspx>

²⁸⁰ <http://kcv.nl.dnnmax.com/WELKOMBIJDEKCV/GEBEDSGROEPENENGEMEENSCHAPPEN/tabid/89/Default.aspx>

²⁸¹ <http://kcv.nl.dnnmax.com/EVENEMENTEN/tabid/55/Default.aspx>

²⁸² Bakker, H.A., Lagemaat, T. van, *De evangelische voorganger in beeld. Onderzoek naar de opvattingen van evangelische voorgangers in Nederland* (Ede: CHE, 2009) p. 14.

²⁸³ Bakker, *De evangelische voorganger in beeld*, p. 14.

²⁸⁴ We vinden er zes PKN gemeenten (waarvan een missionaire gemeente maandelijks zijn er gereformeerde bondsdiensten), een CGK, een NGK, twee GKV gemeenten en een Gereformeerde Gemeente. Er zijn twee baptistengemeenten (een ABC en een Unie van Baptisten gemeente), elf pinkstergemeenten, een gemeente van het Leger des Heils en een Evangelische Broedergemeente. Daarnaast is er een relatief groot aantal internationale gemeenten (ongeveer vijf, hier is overlap de de pinkstergemeenten), waaronder een chinese kerk en een Anglicaanse kerk en een aantal Engelstalige pinkstergemeenten.

²⁸⁵ Van de protestante gemeenten zijn er vier PKN gemeenten (waarvan een Gereformeerde Bond gemeente), een CGK gemeente en een GKV gemeente. Onder de evangelische gemeenten vinden we naast EGP 's-Hertogenbosch voornamelijk pinkstergemeenten, vijf in totaal. Verder is er nog doopsgezinde gemeente, een Nieuw Apostolische Kerk en een chinese kerk.

²⁸⁶ Hier vinden we twee PKN gemeenten (een Gereformeerde Bond gemeente), een GKV, een evangelische baptistengemeente en enkele pinkstergemeenten. Hier zijn ongeveer zeven protestante/evangelische gemeenten.

²⁸⁷ De gemeente heeft 350 tot 400 bezoekers per dienst en blijft groeien. Zie o.a. Maranatha, 50-jarig jubileum, http://www.maranathakerk.org/downloads/website/2008-03_ed_50-jarig_jubileum.jpg.

locaties heeft. Ook zuidelijker in Nederland is een behoorlijk grote pinkstergemeente, namelijk in Roermond.²⁸⁸ Nog zuidelijker is in Schinnen een groeiende pinkstergemeente.²⁸⁹

Er zijn relatief weinig evangelische gemeenten in Zuid-Nederland. Uit deze korte verkenning lijkt het beeld dat er vooral veel (kleinere) pinkstergemeenten zijn, enkelen zijn groter. Hier is een opvallende parallel met Zuid Amerika. Hier heeft de Rooms Katholieke kerk altijd een belangrijke rol gespeeld, maar is een sterke groei van pinkster- en charismatische gemeenten.²⁹⁰ Hier kunnen uiteraard geen verstrekkende conclusies getrokken worden, maar we vermoeden dat pinkster- en charismatische gemeenten beter aan weten te sluiten binnen de rooms-katholieke context. Er is meer nadruk op ervaring, en een minder cognitieve geloofsbeleving, wat meer overeenkomsten heeft met de Rooms Katholieke geloofsbeleving.

8.5.1 De EGP 's-Hertogenbosch

De EGP is de eerste CAMA gemeente in Nederland, gesticht in 1975. De gemeente heeft op dit moment ongeveer 150 leden en 100 vaste bezoekers. De gemeente heeft een regionale gerichtheid. Een groot deel van de leden woont in 's-Hertogenbosch, maar de gemeente heeft ook leden uit omliggende plaatsen als Oss, Drunen, Waalwijk en het Gelderse Zaltbommel. De laatste plaats was een belangrijke bron van leden, maar nu ook daar een evangelische gemeente is gesticht is een aantal leden uit die plaats daar naartoe overgestapt. De gemeente groeit licht, maar is daar op dit moment niet actief mee bezig. De gemeente is op dit moment bezig met een nieuw gebouw omdat de bestuurlijke gemeente op de locatie van het huidige pand nieuwbouw heeft gepland.

Als pilot voor dit onderzoek zijn aan de voorganger van de EGP dezelfde vragen gesteld als de deelnemende gemeenten en is hetzelfde formulier ingevuld. De EGP schat in dat ongeveer 40% van de leden een katholieke achtergrond heeft. Ongeveer de helft daarvan was meelevend lid, de andere helft was randkerkelijk. De gemeente wil graag rekening houden met de katholieke achtergrond. Soms is er extra aandacht voor verschillen of extra uitleg in een cursus. Er wordt gezocht naar manieren om de mensen in deze regio aan te spreken. Dit is niet altijd eenvoudig, veel mensen kennen de kerk als de Rooms-katholieke kerk, evangelisch is veelal onbekend. Een project onlangs in Boxtel om mensen met het evangelie te bereiken bleek niet succesvol.

8.5.2 De Kerk van de Nazarener Breda

Vanuit de KvdN in Vlaardingen (zie 3.8) is eind jaren 1990 een gemeente in Breda gesticht. Men heeft onderzoek gedaan in Breda en omstreken. Daaruit bleek dat maar een klein deel protestant was. De meeste kerken waren traditioneel of meer charismatisch. Er zijn diverse problemen geweest in evangelische gemeenten.

Men wilde vooral de onkerkelijken bereiken. De Kerk van de Nazarener bevindt zich voornamelijk in het protestant deel van Nederland, er moest een vertaalslag gemaakt worden. Daarnaast was er ook een grotere cultuurschok dan verwacht.

De start was moeizaam. Bekeerlingen met een katholieke achtergrond hadden weinig Bijbelkennis waardoor meer onderwijs nodig was. Ook bleek dat voor veel mensen, ook al waren ze zelf geen actief katholiek meer, alles wat niet rooms-katholiek sektarisch aan te voelen. Naast de cultuurverschillen bleken er ook overeenkomsten tussen de KvdN en de katholieke cultuur. Kenmerkend voor dit kerkverband is het optimistische mensbeeld waarin heiliging een belangrijk rol speelt. Katholieken voelen zich hier makkelijker in thuis. Een belangrijke conclusie wat betreft de cultuur die gemeentestichter en voorganger Frank van den Akker trekt is dat een beter beeld van Brabantse context problemen had kunnen voorkomen.²⁹¹

²⁸⁸ Fameliëkerk Internationaal, http://www.fameliëkerk.nl/Welkom_FK.html. Radder, 'Groeï van de 'reuzen' gaat ten koste van kleine gemeenten', p. 5.e.v.: eind 2000 600 leden, er zijn geen recentere cijfers bekend.

²⁸⁹ 'Kom en Zie'. Nederlands Dagblad, 9 juni 2009; <http://www.komenzie.net>.

²⁹⁰ Spirit and Power, <http://www.pewforum.org/Christian/Evangelical-Protestant-Churches/Spirit-and-Power.aspx> (niet meer beschikbaar, wel via cache: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:U4JJl0-izAJ:pewforum.org/Christian/Evangelical-Protestant-Churches/Spirit-and-Power.aspx+spirit+and+power&cd=1&hl=nl&ct=clnk&ie=UTF-8>)

²⁹¹ Noort, Als een kerk opnieuw begint, pp. 187-194.

9 Conclusies

9.1 Beantwoording van de onderzoeksvragen

De vraag waarmee dit onderzoek is gestart was: *Welke factoren hebben invloed op de groei van een evangelische gemeente richting een grote gemeente of een megakerk en welke mogelijkheden biedt dit de leiding van een middelgrote evangelische gemeente in Zuid-Nederland, zoals de EGP Den Bosch, om de toekomstvisie te bepalen op verdere groei van de gemeente.*

De vraag wordt beantwoord door de afzonderlijke subvragen te bespreken. Na een korte theologische reflectie worden op basis van een sterkte-zwakteanalyse aanbevelingen gedaan.

9.1.1 Wat is een megakerk, met name in de Nederlandse context?

Een megakerk is een protestante kerk met 2000 bezoekers of meer per weekend. Vaak wordt gezocht naar manieren om aantrekkelijk kerk te zijn en in te spelen op behoeften van onkerkelijken. Een of meer leiders spelen veelal een belangrijke rol in de gemeente.

Er is veel diversiteit, en moet niet alleen gedacht worden aan zoeker gerichte kerken zoals Willow Creek. Er zijn ook traditionelere megakerken (*old line/program-based*), kerken rondom een charismatische voorganger (*charismatic/pastor focused*) en zijn er nieuwe bewegingen die teruggrijpen op de traditie op nieuwe manieren (*new wave/re-envisioned*).

In Nederland zijn vier megakerken in de evangelische breedte die tussen de 2000 en 3000 bezoekers hebben.²⁹² Daarnaast zijn er tussen de vijftien en twintig *very large* evangelische gemeenten met 800 tot 2000 bezoekers.

9.1.2 Wat is de huidige situatie van grote evangelische gemeenten in Nederland, zowel kwantitatief (zoals grootte, groei) als kwalitatief (zoals de identiteit van een gemeente, theologische bronnen, groeifase)?

Er zijn zowel overeenkomsten als verschillen. Alle facetten van de evangelische beweging zijn te vinden onder de gemeenten. De meeste kerken zijn zogenaamde vrije kerken, maar er zijn ook twee gereformeerde kerken. Sommige kerken zijn aangesloten bij een kerkverband, andere kerken zijn denominatieloos. Er zijn kerken die in mindere of meerdere mate hebben gekeken naar megakerken of andere bewegingen, zoals Willow Creek, Purpose Driven Network, New Wine en de Alpha cursus. Andere kerken houden zich niet zo bezig met dergelijke zaken.

Benaderd vanuit het kwantitatieve aspect zijn er overeenkomsten en verschillen. Voor de meeste gemeenten geldt dat zij een sterke groei hebben doorgemaakt en/of nog doormaken. Zes gemeenten zijn de afgelopen tien jaar met tussen de 400 en 1500 leden gegroeid. Er zijn drie kerken met meer dan 2000 bezoekers (gemiddeld 2600), zes kerken die tussen de 800 en de 2000 bezoekers hebben (gemiddeld 1275) en een gemeente met 550 bezoekers. Drie gemeenten bevinden zich in een stabiele fase of hebben onlangs een kleine daling gehad. De overige gemeenten groeien op dit moment. De meeste gemeenten verwachten in toekomst verder te kunnen groeien.

De gemeenten zijn geen eilanden op zichzelf. Alle deelnemende gemeenten zijn betrokken bij overlegorganen of andere samenwerkingsvormen met buurgemeenten in eigen plaats of regio. Vaak hebben de grote gemeenten een voortrekkersrol, ook binnen het eigen kerkverband. Ze geven aan zelf meer middelen ter beschikking te hebben en het belangrijk te vinden dat anderen daarin delen.

9.1.3 Welke factoren zijn van belang voor groei van grote evangelische gemeenten in Nederland (zoals personeel, huisvesting, programma aanbod, financiën)?

- *God*. De gemeente geven aan afhankelijk te zijn van God, Hij zegent uiteindelijk het werk van de gemeente.

²⁹² Daarnaast zijn er dertien bevestigd gereformeerde kerken die wat leden- en verwacht bezoekersaantal voldoen aan de definitie megakerk, zie Bijlage I.

- *Leiders.* De visie om te groeien begint vaak bij een of meer leiders. Zij moeten er voor zorgen dat de visie breed wordt gedragen. De visie kan zowel vanuit een leider zelf komen, als leven binnen een raad die op basis van de visie voorgangers zoekt. Daarnaast moeten de leiders groei faciliteren door het scheppen van randvoorwaarden.
- *Gemeenteliden.* De rol van gemeenteliden is onmisbaar. Ten eerste zijn zij getuigen. De gemeenten groeien doordat de leden getuigen onder vrienden, familie en burens en hen ook meenemen naar de gemeente. Evangelisatie loopt dan ook vaak door alle activiteiten heen, hoewel er ook specifiek evangelisatieactiviteiten zijn. Ten tweede maken zij veel mogelijk doordat ze actief zijn in een bediening.
- *Aansluiten bij de cultuur.* Op verschillende manieren zoeken de gemeenten aansluiting bij de cultuur. De diensten worden op een moderne manier vormgegeven. Er wordt gebruik gemaakt van moderne muziek en hedendaags taalgebruik. Er is aandacht voor kwaliteit. In een aantal gevallen wordt ook gekeken naar marketingtechnieken om op die manier de mensen te bereiken. Er zijn een aantal kerken en bewegingen die als voorbeeld dienen, waarbij men ook zaken overneemt die zijn vertaald naar de Nederlandse context. Ook met ethische thema's wordt rekening gehouden met de cultuur. Mensen worden niet afschrikt, maar "bijbels begripvol" begeleid.
- *Gemeenschap.* Door de grotere diensten is het belangrijk dat de gemeenschap daar niet onder lijdt. De onderlinge gemeenschap vindt vooral plaats na de dienst, waar koffie e.d. gedronken kan worden, en in de kringen. Een "warme sfeer" wordt belangrijk gevonden en is belangrijk om nieuwe mensen aan te spreken. Er is ruimte voor anonimiteit. Op de lange termijn wordt wel verwacht dat mensen deel uit gaan maken van de gemeente. Toewijding is wel een aandachtspunt. Mensen doen er soms lang over om lid te worden. Men is hier alert op maar wil mensen ook niet overvragen.
- *Randvoorwaarden.* Er zijn verschillende zaken die een belangrijke invloed hebben, maar een "noodzakelijk kwaad" worden genoemd. Een gebouw met genoeg ruimte is van belang en kan groei makkelijker aan. Hier zijn ook creatieve oplossingen mogelijk door alleen noodzakelijke verbouwingen uit te voeren of te huren. Financiën zijn nodig, er zijn meer kosten als grote kerk en deze moeten gedragen worden door de gemeente.

9.1.4 Waaruit bestaat de groei van grote evangelische gemeenten in Nederland, is er sprake van vooral "circulation of saints", zoals soms het verwijt klinkt, of is er ook sprake van nieuwe bekeerlingen?

Uit de cijfers blijkt dat de gemeenten veel leden zien overkomen uit andere gemeenten. Gemiddeld komt ongeveer een derde uit gereformeerde kerken en ongeveer een zesde uit evangelische kerken. De leden van gereformeerde kerken waren vaker randkerkelijk. In sommige gevallen bestaat groei voor een groter deel uit onkerkelijken. Er is dus voor een deel sprake van 'circulation of saints'. Daarbij moet wel in acht genomen worden dat het in absolute aantallen om soms honderd of meer mensen gaat, zo groot zijn veel evangelische kerken. Niettemin is dat een druppel op de gloeiende plaat.

Er is verlegenheid met de groei door leden uit andere gemeenten. Ze bieden iets aan wat aantrekkelijk is, waar behoefte aan is en wat niet door alle kerken geboden wordt. Ze geloven dat wat zij doen valide is. Het is moeilijk om aantrekkelijk te zijn zonder daarbij ook mensen van andere kerken aan te spreken, zeker in de zeer kerkelijke plaatsen.

Mensen die lid worden wordt gevraagd naar de reden van de overstap. Indien nodig wordt geadviseerd om in de eigen gemeente te blijven.

De contacten met andere gemeenten zijn over het algemeen goed. Er worden geen negatieve geluiden gehoord.

9.1.5 Hoe zijn de onderzoeksresultaten te vertalen naar de context van een evangelische gemeente in Zuid-Nederland en welke kansen biedt dit een dergelijke gemeente om verder te kunnen groeien en daar een toekomstvisie voor te bepalen?

Veel mensen zijn nog lid van de Rooms-katholieke kerk, maar een beperkt deel is ook echt betrokken. Mensen hebben het geloof niet losgelaten. Er wordt waarde gehecht aan de symboliek van Rooms-katholieke kerk,

maar veel katholieken noemen zich *ietsist*: “er moet iets zijn als een hogere macht die het leven beheerst.”²⁹³ Voor de evangelische beweging is interessant dat er een aantal kleine bewegingen zijn die overeenkomsten hebben met de evangelische beweging. In Zuid-Nederland zijn relatief weinig evangelische gemeenten en zijn deze meestal klein. Pinkstergemeenten lijken gemakkelijker aansluiting te vinden, maar hier zijn geen harde cijfers voor. Binnen een katholieke context kan zeker ook ruimte zijn voor evangelische kerken, zoals de (grote) pinksterkerken in Zuid Amerika.

Een aantal factoren, genoemd in de vorige twee paragrafen, worden hier kort besproken vanuit de Zuid-Nederlandse context. De invulling is hier een aanzet, en vraagt in de meeste gevallen om nader onderzoek.

- *Leiders*. Naast een visionaire en faciliterende rol is gevoeligheid voor de hiërarchische structuur die mensen gewend zijn vanuit de Rooms-katholieke kerk belangrijk.
- *Gemeenteleden*. Ook in dit geval is het van belang dat mensen rekening houden met de katholieke achtergrond. Onder evangelischen bestaat soms een negatief beeld van de katholieke kerk. Als getuige hoe je niet onkritisch te zijn, maar het is wel belangrijk om aansluiting te zoeken. Dat veel mensen ietsist zijn kan een goed startpunt zijn.
- *Aansluiting cultuur*. Het is van belang om rekening te houden met de erfenissen van de Rooms-katholieke kerk. Er is behoefte aan rituelen en symboliek. Een kerk die in deze regio relevant wil zijn moet hier op inspelen. Een nader onderzoek naar de inhoud en toepassing die ook bij de evangelische beweging aansluiten is wel nodig.
- *Gemeenschap*. Zuiderlingen hebben soms de naam gemoedelijk en gezellig te zijn. Carnaval is een belangrijk feest. Er is een behoefte aan een gezellig samenzijn. Hoewel gemeenschap in de kerk veel dieper gaat dan dat, is er zeker ruimte binnen de kerk om hier op eigen wijze op in te spelen.
- *Circulation of saints*. De meerderheid van de Brabantse en Limburgse bevolking is officieel nog lid van de Rooms-katholieke kerk. De kans dat als een kerk groeit doordat mensen vanuit deze kerk lid worden, is dan ook groot. Het mag niet de bedoeling zijn om leden van een andere kerk binnen te krijgen. Het gaat er dan ook niet om mensen direct vanuit hun katholieke achtergrond aan te spreken. Als de Rooms-katholieke kerk een groot potentieel onbenut laat, dan mag dit ook niet betekenen dat evangelische gemeenten hier geen gebruik van mogen maken. Te meer daar de Rooms-katholieke kerk behoorlijk gaat inkrimpen de komende jaren.

9.2 Theologische reflectie

Vanuit de theologie, vooral de missiologie en ecclesiologie, zijn een aantal lijnen door te trekken. Vier aspecten worden hier genoemd: *missio Dei*, *incarnationale missie*, *contextualisatie* of *inculturatie* en leiderschap.²⁹⁴

9.2.1 Missio Dei

Een van de belangrijkste punten bij de groei van een gemeente is de invloed van God. Gemeenten hebben hier indirect invloed op, door ‘te planten en water te geven’ en door gebed, maar Gods invloed kan niet geclaimd worden. Het is wel de opdracht aan de kerk om het evangelie te verkondigen (Mt 28:19). *Missio Dei* wil zeggen dat de Vader, Zoon en Heilige Geest de gemeente zenden net zoals de Zoon door de Vader, en de Geest door de Zoon en Vader zijn gezonden. De kerk bestaat *omdat* zij een missie heeft, uitgaande van God. De kerk heeft hierin een instrumentele functie.²⁹⁵

Bij de deelnemende gemeenten heeft deze beweging vanuit God niet alleen een initiërende rol heeft, maar is deze rol ook blijvend: het resultaat van deze *missio Dei*, de groei van de gemeente, wordt óók van God verwacht.

²⁹³ Bernts, *God in Nederland*, p. 40.

²⁹⁴ Er is natuurlijk veel meer te noemen. Een volledige behandeling past niet binnen de ruimte van dit onderzoek. We beperken ons tot een aantal inzichten die ons inziens relevant zijn, er ons van bewust dat we hier ook veel laten liggen en de zaak niet kunnen uitdiepen.

²⁹⁵ Guder, *The Continuing Conversion of the Church*, p. 20.

9.2.2 Incarnationale missie

De zendingsoopdracht uit Mt 28:19 wordt ook op een andere in de praktijk gebracht. De rol van de leden is belangrijk, zij getuigen van het evangelie en laten zien hoe dit in hun leven vorm krijgt. In de theologie wordt gesproken over incarnatie. Guder definieert incarnationale missie: "Christ's formation and sending of God's community, as Christ's witness and witnesses, to be the demonstration of, the invitation to, and in the initiation into the kingdom of God".²⁹⁶ Dit heeft consequenties voor de gemeenten. Guder ziet gemeenten worstelen met afname. Hij vraagt zich af: "Are our missional institutions, our churches and organizations, incarnational? Are we applying the fundamental biblical standard of gospel faithfulness to our institutional behavior?"²⁹⁷ Een soortgelijke gedachte is te vinden bij Stefan Paas, naar aanleiding van o.a. Fp 2:5-7, 1 Ko 29:19-22 en Mt 28:19. "De kerk zal haar boodschap dus niet over de muren van haar eigen gelijk moeten schreeuwen, maar zich onder de mensen begeven als leerling van Jezus."²⁹⁸ Hij merkt daarbij wel op: "incarnatie is als missionair model na Goede Vrijdag en Pasen niet 'los verkrijgbaar'".²⁹⁹ Hij vat missionaire incarnatie dan ook heel praktisch op:

Een christen die zich gezonden weet in de wereld, 'zoals Jezus', zal bereid zijn, zijn of haar leven te delen met anderen (vgl. 1 Tess. 2:8). Jezus verliet Zijn hemelse glorie om onder ons te zijn. Zo zijn wij geroepen ons comfort op te geven om ons te mengen onder niet-christenen.³⁰⁰

De meeste grote gemeenten die deel hebben genomen aan dit onderzoek proberen dit in de praktijk te brengen. De gemeenteleden worden gestimuleerd en toegerust om een getuige te kunnen zijn in de eigen situatie waar hij of zij zich bevindt.

De opdracht van de gemeente om het evangelie uit te dragen en het verlangen om de gemeente te laten groeien, mag niet ontaarden in nadruk op numerieke groei. Dit is wel het verwijt dat klinkt richting the Church Growth Movement.³⁰¹ Deze discussie wordt hier niet behandeld. McGavran zegt zelf: "The facts of growth will not in themselves lead anyone to Christ."³⁰² Het mag geen doel op zichzelf worden, zoals ook een van de geïnterviewden heeft genoemd (zie 7.1).³⁰³

9.2.3 Contextualisatie of inculturatie

"Een normale kerk groeit. Zo niet, dan is er iets mis".³⁰⁴ Meredith schrijft: "In een levende gemeenten komen nieuwe leden, vers bloed, en dat brengt wel veranderingen met zich mee. Als een kerk dat niet wil heb je te maken met 'on-Bijbels conservatisme'".³⁰⁵ Dit is terug te zien bij de deelnemende gemeenten. Als er mensen zijn die mensen meenemen, dan moeten zij niet in een wereldvreemde situatie terechtkomen. De dienst moet een visitekaartje zijn en moet voor niet-christenen aantrekkelijk zijn. Dit is een milde vorm van contextualisatie.³⁰⁶ Evert van de Poll noemt het gebruik van moderne muziek inculturatie, waarmee hij bedoelt "dat de liturgie zo veel mogelijk overeenstemt met de cultuur van de gelovigen, dan wel met de cultuur van de mensen die men met het evangelie wil bereiken."³⁰⁷ Geen orgel of tale kanaäns, maar moderne muziek en preken in begrijpelijke taal. Deze interactie met de cultuur is er ook op andere gebieden. De Bijbel blijft het uitgangspunt. De preken zijn in begrijpelijk taal. In ethische kwesties is er wel begrip, maar er wordt wel een

²⁹⁶ Guder, *The Continuing Conversion of the Church*, p. 191.

²⁹⁷ Guder, *The Continuing Conversion of the Church*, p. 192.

²⁹⁸ Paas, S., *Jezus als Heer in een plat land. Op zoek naar een Nederlands evangelie*. (Zoetermeer: Boekencentrum, 2001), p. 30.

²⁹⁹ Paas, *Jezus als Heer in een plat land*, p.32.

³⁰⁰ Paas, *Jezus als Heer in een plat land*, p. 36.

³⁰¹ Guder, D.L., 'Evangelism and the Debate over Church Growth', *Interpretation* 48/2 (1994), p. 152.

³⁰² McGavran, *Understanding Church Growth*, 94.

³⁰³ Guder, *Evangelism and the Debate over Church Growth*, p. 153.

³⁰⁴ Horst, G. ter, "Een normale kerk groeit. Schotse kerkplanter Meredith normeert de kracht van het evangelie.", *Nederlandse Dagblad* (20 maart 2010).

³⁰⁵ Ter Horst, *Een normale kerk groeit*.

³⁰⁶ Een beknopte omschrijving vinden we in Moreau, A.S., e.a., *Introducing World Missions. A Biblical, Historical and Pratical Survey*. (Grand Rapids: Baker Academic, 2004), p. 12: "The core idea is that of taking the gospel to a new context and finding appropriate ways to communicate it so that it is understandable to the people in that context." Er zijn wel gradaties binnen contextualisatie. Vellekoop noemt er drie. De schalen van Schreiter en Bevans geven een gradatie van een focus op tradities en Bijbel naar een focus op de context. De schaal van Travis is specifiek geënt op contextualisatie in de moslimcultuur (C1-C6-spectrum), verlopend van een westerse kerk naar ondergrondse huiskerken. Zie Vellekoop, M., *Nieuwe Kerken in een nieuwe context. Onderzoek naar gemeentestichting in Nederland en de rol van Contextualisatie*. (Amsterdam, 2008), pp. 45-49

³⁰⁷ Poll, E.W. van de, *Samen in de naam van Jezus. Over evangelische liturgie en muziek*. (Zoetermeer: Boekencentrum, 2009), pp. 89-90

ontwikkeling in het christelijk leven verwacht. Er is dus sprake van een beperkte contextualisatie. Mensen krijgen de ruimte om vanuit hun eigen context te groeien in nieuwe situatie waarin vormen deels overeenkomen, maar de inhoud het verschil maakt.

9.2.4 Leiderschap

Uit dit onderzoek blijkt dat leiders een belangrijke rol spelen in de groei van de gemeente. Leiderschap is onmisbaar om groei te kunnen faciliteren en vervult een belangrijke visionaire rol. Hier wordt kort ingegaan op het aspect visie. Vanuit de Bijbel zijn er aanwijzingen voor leiderschap in de gemeente in de pastorale brieven. Remmelzwaal beschrijft de leider op basis van deze brieven als iemand die in dienst staat van God, een belangrijke zorgtaak voor de gemeente heeft, een voorbeeldfunctie in leer en leven is en beschikt over bewezen kwaliteiten.³⁰⁸ Gordon Fee noemt dat altijd wordt gesproken over leiders in het meervoud, gedeeld leiderschap is een normale en gezonde situatie.³⁰⁹ Een andere insteek zijn de verschillende metaforen en voorbeelden van leiderschap in de Bijbel.³¹⁰ C. van Andel beschrijft de leider naar het voorbeeld van Nehemia als iemand die een persoonlijke relatie met God heeft, bewogen is, een dienaar, iemand die visie heeft, passie, samenwerkt en volhardend is.³¹¹ Het aspect visie is ook hier terug te vinden. Hij koppelt dit heel direct aan God. “Als je eenmaal gezien hebt wat God met Zijn gemeente voorheeft, dat Hij haar gegeven heeft [...] tot redding van hen die verloren dreigen te gaan – dan raakt je dat diep in je ziel.”³¹² Daarnaast is het van belang dat de visie gedeeld wordt, zoals in Nehemia 2:17-18.³¹³

In de nieuwe leiderschapsbenadering (vanaf de jaren 1980) neemt visie een centrale rol in, waarbij ook het overdragen van de aspecten visie, delen van macht, organisatiecultuur en vertrouwen belangrijk zijn.³¹⁴ Er zijn overeenkomsten met dit onderzoek. Een belangrijk verschil is wel dat visie niet de essentie beschrijft van de rol van een leider. Er zijn verschillende manieren van leidinggeven.³¹⁵ Niet alle leiders zijn visionaire leiders, maar een raad moet wel gezamenlijk een visie delen. In de praktijk kan het gebeuren dat de kerkenraad een visie heeft maar laat uitwerken en uitvoeren door een aangetrokken voorganger. Wel is het van belang dat er minimaal een leider is die de visie overbrengt en initiatieven neemt om groei in te bevorderen. Dit was het geval bij Nehemia maar ook in de praktijk van de onderzochte gemeenten.

9.3 Aanbevelingen

Op basis van een sterkte-zwakteanalyse van de resultaten komen we tot aanbevelingen voor de opdrachtgever. Het uitgangspunt is dat het doel van deze analyse is om een grote evangelische gemeente of megakerk te worden. De sterkte- en zwaktepunten gaan uit van de gegevens van dit onderzoek. De kansen en bedreigingen gaan uit van de situatie van een kleine of middelgrote evangelische gemeente in Zuid-Nederland, zoals de opdrachtgever.

9.3.1 Sterkte

- Er is een duidelijke visie die goed is uitgedragen en gemeentebreed wordt gedragen.
- Er is een goede organisatiestructuur waarbinnen groei mogelijk is.
- De kerken zijn aantrekkelijk door in te spelen op de cultuur, waardoor zij ook buitenkerkelijken aantrekken.
- De leden zijn getuigen onder bekenden en nemen hen mee naar de diensten. Evangelisatie maakt continu deel uit van de gemeente en niet (alleen) op projectbasis.
- De gemeenten hebben de beschikking over de nodige middelen en zetten deze in om groei te stimuleren.

³⁰⁸ Remmelzwaal, A.J., *Actief en afhankelijk. Een praktijktheorie voor leiderschap in kerkelijke gemeenten*. (Delft: Eburon, 2003), pp. 85-65.

³⁰⁹ Fee, G.D., *1 and 2 Timothy, Titus* (New International Biblical Commentary, 13; Peabody: Hendrickson, 1995), p. 22.

³¹⁰ Remmelzwaal noemt als belangrijkste voorbeeld herder en dienaar: Remmelzwaal, *Actief en afhankelijk*, pp. 90-96.

³¹¹ Andel, C. van, *De aantrekkelijke kerk. Gemeente zijn in de praktijk*. (Amersfoort: IZB, z.j.), pp. 74-78

³¹² Andel, C. van, *De aantrekkelijke gemeente*. p. 76

³¹³ Andel, C. van, *De aantrekkelijke gemeente*, p. 77. Van Andel vat als volgt samen: “Een geestelijk leider houdt van teamwerk, deelt zijn visie graag met anderen, laat de zin en de mogelijkheden ervan zien en stimuleert om mee te doen, daagt uit om die visie samen gestalte te geven en samen de verantwoordelijkheid te nemen.”

³¹⁴ Remmelzwaal, *Actief en afhankelijk*, p. 67.

³¹⁵ Remmelzwaal, *Actief en afhankelijk*. Beschreven wordt de ontwikkeling van het denken over leiderschap op pp. 58-68. De indeling in leiderschapsstijlen is losgelaten, Remmelzwaal spreekt dan ook over gerichtheid. Hij vult taakgerichtheid, mensgerichtheid en veranderingsgerichtheid aan met levensgerichtheid (p. 121).

- Er is een groot aanbod aan programma's die verschillende mensen aanspreekt en het kinderwerk is goedopgezet.
- Het vermogen om modellen, programma's en methoden van anderen te vertalen naar de eigen context en/of zelf te ontwikkelen.
- Er is grootschalige gemeenschap tijdens de eredienst. In de kringen is kleinschalige gemeenschap.
- De gemeenten hebben een voorbeeldfunctie, Ze delen hun eigen middelen, kennis en ervaring met andere kerken.

9.3.2 Zwakte

- De groei is afhankelijk van leiders met visie.
- De beschikbaarheid over leden als getuigen en in de bedieningen is essentieel maar vereist dat mensen toegerust en op de juiste manier gemotiveerd en worden.
- Het is moeilijker om gemeenschap te hebben in een grote kerk.
- De groei van de gemeente komt voor grotendeels uit andere gemeenten.
- Er is een zekere afhankelijkheid van middelen, zoals een gebouw. Andere oplossingen zijn mogelijk, maar vereisen creativiteit.

9.3.3 Kansen

- Kleine en middelgrote evangelische gemeenten zoals de opdrachtgever hebben vaak overeenkomsten met grotere gemeenten (eigentijdse diensten, kringen) waardoor op een aantal vlakken geen grootschalige veranderingen nodig zijn.
- In veel evangelische gemeenten is een verlangen om mensen te bereiken met het evangelie.
- De Zuid-Nederlandse context heeft veel potentieel doordat een grote praktische onkerkelijkheid is. Er zijn bij mensen met een katholieke achtergrond concrete zaken waar op ingespeeld kan worden, zoals het "ietsisme" en symboliek en rituelen.
- Er zijn voorbeeldgemeenten, ook binnen het eigen kerkverband, die het belangrijk vinden om, waar mogelijk, vanuit hun positie te delen in kennis en ervaring en eventueel middelen.
- Er zijn geen grote, sterke evangelische gemeenten in Zuid-Nederland terwijl deze wel een positieve rol kunnen spelen in de regio. Door de bakenfunctie en beschikbare middelen kunnen zij een versterkende rol hebben voor gemeenten die daar open voor staan en kunnen zij een voortrekkersrol hebben bij gezamenlijke activiteiten of problemen.
- Specifiek voor de opdrachtgever geldt dat er mogelijk een gebouw beschikbaar komt dat meer ruimte biedt aan de gemeente.

9.3.4 Bedreigingen

- Geen geschikte mensen voor taken, vooral leiderschapstaken.
- Afhankelijk van leiders met visie
- Leden van de gemeente die veranderingen tegengaan. De visie moet goed overgebracht zijn, maar niet iedereen kan daar in mee.
- Niet de beschikking krijgen over nodige middelen, zoals een groot gebouw.
- Moeilijk of geen aansluiting kunnen vinden bij mensen met een katholieke achtergrond door gebrek aan kennis of een veroordelende houding.
- Te snel willen groeien. De groei van de deelnemende gemeenten heeft tijd nodig gehad.
- Uitgaan van eigen verlangens, en niet de wil van God zoeken voor de gemeente.
- Mensen vinden het moeilijker om zich toe te wijden en doen er langer over om lid te worden.

9.3.5 Conclusie

De sterkte-zwakteanalyse schematisch weergegeven:

Sterkte	Zwakte
Visie Sterke organisatie Cultureel relevant Getuigen Middelen Groot aanbod Creativiteit Gemeenschap Voorbeeldfunctie	Afhankelijk van visie Slecht toegeruste getuigen Gemeenschap Groei vanuit andere kerken Afhankelijk van middelen
Kansen	Bedreigingen
Overeenkomsten evangelisch kerken Verlangen om mensen te bereiken Aanknopingspunten Voorbeeldgemeenten Ruimte voor grote, sterke gemeenten Opdrachtgever: mogelijk nieuw gebouw	Geen geschikte mensen voor taken Afhankelijk van leiders met visie Leden die verandering tegenhouden Geen middelen Geen aansluiting bij cultuur Te snel willen Eigen visie i.p.v. Gods visie Toewijding

De keuze om te groeien naar een grote gemeente kan geen lichtzinnige beslissing zijn. Het heeft de nodige consequenties en vraagt ook veel van de gemeente. Wel bieden de gegevens genoeg grond voor deze keuze als een reële mogelijkheid voor de opdrachtgever. De kansen die er zijn bieden een goede basis voor groei als grotere gemeente. Er zijn veel sterke punten te noemen over een grote gemeente. Het is een legitieme vorm om als gemeente naar te streven. Wel moeten de zwakke punten van een grote gemeente en de bedreigingen serieus genomen worden.

Indien de gemeente er voor kiest om groter te groeien, dan zijn er aantal zaken die van belang zijn. Het is onmogelijk om een uitgekristalliseerd stappenplan op te stellen, en het is de vraag of dat wenselijk is. De gemeenten zijn verschillend. Ze zijn op verschillende manieren in verschillende contexten gegroeid. Voor iedere gemeente is maatwerk nodig. Drie punten worden hier specifiek benoemd. Deze spelen een belangrijke rol in de groei van de gemeente en dienen als opzet voor dat maatwerk.

1. Het begint bij *visie*. Een verlangen om mensen te bereiken met het evangelie is belangrijk, maar leidt niet per definitie tot een grote gemeente. Grote gemeenten hebben groter durven “dromen”, niet omwille van het “groot zijn” maar omwille van het bereiken van mensen met het evangelie. Een grote gemeente is daarin uiteindelijk slechts een middel. Een visie heeft een motiverende functie en kijkt naar de lange termijn. Een visie ontstaat niet in de studeerkamer, maar vanuit een relatie met God. De visie moet gemeentebreed leven, het is dan ook van belang dat deze goed wordt overgedragen. Het is meer dan een zakelijke mededeling, het is een verlangen, dat moet overtuigend en herhaald gedeeld worden. Daarom moet de visie zo concreet mogelijk gemaakt worden, in een uitgewerkt plan en met acties op korte en lange termijn. Groei heeft tijd nodig, het is dan ook belangrijk dat er een realistisch plan is dat daar rekening mee houdt.
2. Leden zijn *getuigen*. Ongeacht de visie is het gezond als evangelisatie een integraal onderdeel uitmaakt van de gemeente. Het is van belang dat dit een onderwerp is dat gaat leven onder de leden, maar wel vanuit een intrinsieke motivatie. Niet iedereen is een evangelist, maar iedereen is wel een getuige van het werk dat God in hem of haar heeft gedaan. Weloverwogen toerusting in preken, kringen en onderwijs is hierbij essentieel.
3. De gemeente moet rekening houden met de *cultuur*. Het is afhankelijk van de uitwerking van de visie welke cultuur dat is. In de Zuid-Nederlandse context is het voor de hand liggend om te kijken naar de katholieke context, en daar elementen uit te nemen. Maar het is ook mogelijk om te richten op allochtone Nederlanders. In alle gevallen is het nodig om kennis te nemen van de cultuur en hier op een gepaste manier rekening mee te houden.

9.4 Vervolgonderzoek

De resultaten van dit onderzoek geven maar een beperkt aantal antwoorden. Het onderwerp is veel breder dan we hebben kunnen behandelen. We zien dan ook verschillende mogelijkheden voor vervolgonderzoek.

- Het onderzoek is uitgevoerd onder leiders van gemeenten. Wij zijn benieuwd naar de resultaten van een soortgelijk onderzoek onder een representatief aantal leden van soortgelijke gemeenten. Aspecten die daarin ook kunnen worden onderzocht zijn de beweegredenen van mensen om naar een grote kerk te gaan.
- Op theologisch gebied zijn er mogelijkheden om dit onderwerp verder uit te werken. Wij hebben zeker op dit punt heel algemeen kunnen kijken en schreeuwt de tekst bij wijze van spreken om uitbreiding.
- Een doorlopende vorm van onderzoek zou een database kunnen zijn met een aantal relevante statistische gegevens van (grote) evangelische gemeenten. Onze wens is dat alle evangelische gemeenten hierin participeren.
- Specifiek voor de opdrachtgever en andere gemeenten in de Zuid-Nederlandse context is een vervolgonderzoek naar dit gebied van Nederland relevant, waarbij ook breder gekeken kan worden dan de katholieke context.
- In het verlengde van het vorige punt, is onderzoek naar evangelische gemeenten specifiek in Noord-Brabant en Limburg relevant. Hier zijn weinig gegevens van bekend.
- Dit onderzoek heeft specifiek gekeken naar kerken binnen de evangelische breedte. Binnen de orthodoxe protestante kerken (GKV, NGK, CGK, PKN - gereformeerde bond) zijn ook grote kerken, alleen zijn daar geen cijfers van bekend. Uiteraard is dat een gebied wat zeker relevant kan zijn voor nader onderzoek. Waarschijnlijk is ook daar sprake van evangelische invloeden (te denken valt aan het Evangelisch Werkverband binnen de PKN).
- Een breder onderzoek naar de Europese situatie is interessant. Er zijn verspreid over verschillende landen een aantal kerken. Daar is nagenoeg geen onderzoek naar gedaan.

Literatuur

- Akker, N. van den, Nissen, P., *Wegen en dwarswegen. Tweeduizend jaar christendom in hoofdlijnen* (Amsterdam: Boom, 1999) 300 pp.
- Andel, C. van, *De aantrekkelijke kerk. Gemeente zijn in de praktijk.* (Amersfoort: IZB, z.j.) 156 pp.
- Bakker, H.A, Lagemaat, T. van, *De evangelische voorganger in beeld. Onderzoek naar de opvattingen van evangelische voorgangers in Nederland* (Ede: CHE, 2009) 48 pp.
- Berkhof, J.G., Tijssen, J.W., *40 Doelgerichte Dagen. De effecten van het project op Nederlandse kerken* (Ede: Eigen beheer, 2008) 74 pp.
- Bernts, T., e.a., *God in Nederland. 1996-2006* (Baarn: Ten Have, 2007) 219 pp.
- Borg, M. ter, e.a., *Religie in Nederland* (Zoetermeer: Meinema, 2008) 536 pp.
- Branan, M., 'Willow Creek's 'Huge Shift'. Influential Megachurch moves away from seeker-sensitive services', *Christianity Today* 52/6 (2008) p. 13.
- Brink, G. van den, 'De 'gemeente aan huis' in het Nieuwe Testament', *Soteria* 15/3 (1998) pp. 2-7.
- Bruinsma, R., *Geloven in Amerika* (Zoetermeer: Boekencentrum, 1998) 239 pp.
- Chaves, M., 'All Creatures Great and Small. Megachurches in Context', *Review of Religious Research* 47/4 (2006) pp. 329-346.
- Davis, M., *More Than A Purpose* (Enumclaw: Pleasant Word, 2006) XVI + 223 pp.
- Dekker, G., *Als het getij verloopt* (Baarn: Ten Have, 1995) 187 pp.
- Dekker, G., Stoffels, H., *Godsdienst en samenleving. Een introductie in de godsdienstsociologie* (Kampen: Kok, 2001) 239 pp.
- Donk, W.B.H.J. van de, e.a., *Geloven in het publieke domein. Verkenningen van een dubbele transformatie* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006) 513 pp.
- Ellingson, S., *The Megachurch and the Mainline. Remaking Religious Tradition in the Twenty-first Century.* (Chicago: The Chicago University Press, 2007) VIII + 251 pp.
- Ellingson, S., 'New Research on Megachurches. Non-denominationalism and Sectarianism' in Turner, B.S., *The new Blackwell companion to the Sociology of Religion* (Oxford: Blackwell, 2010) pp. 247-266.
- Erickson, M.J., *Christian Theology. Second Edition.* (Grand Rapids: Baker Books, 2003) 1312 pp.
- Fausset, A.R., *Fausset Bible Dictionary.* (1888) Geraadpleegd via het computerprogramma BibleWorks 6.
- Fee, G.D., 1 and 2 Timothy, Titus (New International Biblical Commentary, 13; Peabody: Hendrickson, 1995) IX + 231 pp.
- Friberg, T., Friberg, B., *Analytical Lexicon to the Greek New Testament.* Geraadpleegd via het computerprogramma BibleWorks 6.
- Geluk, A. (2007), 'Willow Creek: lage drempels versus geloofsverdieping', www.nd.nl/artikelen/2007/november/09/lage-drempels-versus-geloofsverdieping
- George, C.F., *How to Break Growth Barriers. Capturing Overlooked Opportunities for Church Growth.* (Grand Rapids: Baker Books, 1993) 232 pp.
- Gilley, G., *Marktdenken in de kerk* (Amsterdam: Oogst Publicaties, 2008) 170 pp.
- Gorsira, M. (2005), 'Rick Warren en 'Doelgericht Leven': een toetsing', www.whitefield.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=49&Itemid=55
- Guder, D.L., 'Evangelism and the Debate over Church Growth', *Interpretation* 48/2 (1994), pp. 145-155.
- Guder, D.L., *The Continuing Conversion of the Church.* (Grand Rapids: Eerdmans, 2000) xvi + 221 pp.
- Hocken, P., 'New Patterns of Formation in the Roman Catholic Church and the role of Catholic Charismatic renewal', *Asian Journal of Pentecostal Studies* 9/1 (2006), pp. 127-141
- Hong, Young-Gi, 'The Backgrounds and Characteristics of the Charismatic Mega-Churches in Korea', *Asian Journal of Pentecostal Studies* 3/1 (2000), pp. 99-118
- Hong, Young-Gi, 'Revisiting Church Growth in Korean Protestantism. A Theological Reflection', *International Review of Mission* 89/353 (2000) p. 190-202.
- Hong, Young-Gi, 'Evangelism and Church Growth: the Model of the Diamond Evangelistic System', *Transformation* 24/3 (2007), pp. 221-247

- Kärkkäinen, V., *An Introduction to Ecclesiology. Ecumenical, Historical & Global Perspectives* (Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 2002) 238 pp.
- Karnes, K., e.a., 'Mighty Fortresses. Explaining the Spatial Distribution of American Megachurches', *Journal for the Scientific Study of Religion* 46/2 (2007) pp. 261-268.
- Kim, Y.H., 'Christianity and Korean Culture: The Reasons for the Success of Christianity in Korea', *Exchange* 33/2 (2004), p. 132-152.
- Knippenberg, H., *De religieuze kaart van Nederland. Omvang en geografische spreiding van de godsdienstige gezindten vanaf de Reformatie tot heden* (Assen/Maastricht: Van Gorcum, 1992) XI + 302 pp.
- Krol, A.J., *Warm werk. Evangelische vernieuwing in gemeenten* (Heerenveen: Barnabas, 1996) 140 pp.
- Last, G., *Orlando Bottenbley & de wijde poorten van de Bethel* (Leeuwarden: Penn Uitgeverij, 2006) 160 pp.
- Liddel, H.G., Scott, R., *The Abridged Liddell-Scott Greek-English Lexicon* (Oxford: Oxford University Press, 1843) Geraadpleegd via het computerprogramma BibleWorks 6.
- McGavran, D., *Understanding Church Growth* (Grand Rapids, Michigan: W.B. Eerdmans, 1980) xvi + 480 pp.
- McGrath, A.E., *The Blackwell Encyclopedia of Modern Christian Thought* (Oxford: Blackwell Publishers, 1993) xiii + 701 pp.
- Medema, H.P., 'De toekomst van het evangelicalisme', *Ellips* 31/268 (juni 2006) pp. 16-17.
- Migchelbrink, F., *Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn* (Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2022) 223 pp. 223.
- Moreau, A.S., e.a., *Introducing World Missions. ABiblical, Historical and Pratical Survey*. (Grand Rapids: Baker Academic, 2004) 349 pp.
- Morris, S., *The International Standard Bible Dictionairy*. (1997) Geraadpleegd via het computerprogramma BibleWorks 6.
- Noordegraaf, A., *Vijf broden en twee vissen. Missionair gemeentezijn in een (post)moderne samenleving* (Zoetermeer: Boekencentrum, 1998) 333 pp.
- Noort, G., e.a., *Als een kerk opnieuw begint. Handboek voor missionaire gemeenschapsvorming* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2008) 392 pp.
- Ouweneel, E.J., 'Het industriële succes van megakerken in een post-industriële samenleving', *Soteria* 25/4 (2008) pp. 48-56.
- Ouweneel, E.J. (z.j.), 'De stadskerk als wenkend perspectief', www.eo.nl/werkindekerk/gemeenteopbouw/page/De_stadskerk_als_wenkend_perspectief_-_articles/article.esp?article=9189217
- Paas, S., *Jezus als Heer in een plat land. Op zoek naar een Nederlands evangelie*. (Zoetermeer: Boekencentrum, 2001) 209 pp.
- Poll, E.W. van de, *Samen in de naam van Jezus. Over evangelische liturgie en muziek*. (Zoetermeer: Boekencentrum, 2009) 246 pp.
- Pritchard, G.A., *Willow Creek. Een eerlijke evaluatie* (Heerenveen: Barnabas, 1997) 238 pp.
- Radder, J., 'Groei van de 'reuzen' gaat ten koste van kleine gemeenten', *Bulletin voor Gemeentegroei* 11/3 (2001) pp. 3-9.
- Remmelzwaal, A.J., *Actief en afhankelijk. Een praktijktheorie voor leiderschap in kerkelijke gemeenten*. (Delft: Eburon, 2003) 331 pp.
- Robinson, A.B., 'Megalessons', *Christian Century* 125/2 (2008) pp. 26-29.
- Schaller, L.E., *The Very Large Church* (Nashville: Abingdon Press, 2000) 247 pp.
- Schroeder, R., 'Catholic Church Growing Everywhere—Except in Europe', *International Bulletin of Missionary Research* 30/3 (2006) pp. 142-143.
- Simpson, W., 'Who are The Worlds Largest Churches?' (2004), www.dci.org.uk/main/largestchurch.htm
- Sengers, E., *Aantrekkelijke kerk. Nieuwe bewegingen in kerkelijk Nederland op de religieuze markt* (Delft: Eburon, 2006) XIII + 167 pp.
- Sterkenburg, P.G.J. van, Verburg, M.E., *Van Dale Handwoordenboek van Hedendaags Nederlands* (Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie, 1996) xxii + 1227 pp.
- Stoffels, H.C., *Wandelen in het licht. Waarden, geloofsovertuigingen en sociale posities van Nederlandse evangelischen* (Kampen: Uitgeversmaatschappij J.H. Kok, 1990) 184 pp.

- Thayer, J.H., *Thayer's Greek-English Lexicon of the New Testament* (Peabody: Hendricksons's Publishers, Inc., 2003) XXI + 726 pp.
- Thumma, S., Travis, D., *Beyond Megachurch Myths* (San Francisco: John Wileys & Sons, Inc., 2007) XVII + 224 pp.
- Thumma, S., Bird, W., 'Changes in American Megachurches: Tracing Eight Years of Growth and Innovation in the Nation's Largest-Attendance Congregations' (2008), 15pp.
hrr.hartsem.edu/megachurch/Changes%20in%20American%20Megachurches%20Sept%2012%202008.pdf
- Tucker, R.A., *Left Behind in a Megachurch World* (Grand Rapids, Michigan: Baker Books, 2006) 221 pp.
- Vellekoop, M., *Nieuwe Kerken in een nieuwe context. Onderzoek naar gemeentestichting in Nederland en de rol van Contextualisatie* .(Amsterdam, 2008) 103 pp.
- Warren, R., *The Purpose Driven Church. Growth Without Compromising Your Message & Mission* (Grand Rapids, Michigan: Zondervan, 1995) 399 pp.
- Wierda, S., *Naar binnen en naar buiten. Beschrijving en analyse van de Redeemer Presbyterian Church in New York City* (Groningen: Eigen beheer, 2000) 93 pp.
- Winston, N., 'Bereid je kerk voor op de toekomst!', *Soteria* 15/3 (1998) pp. 42-45.
- Zinchini, C., 'Taking Revival of the World', *Christianity Today* 51/10 (2007) pp. 34-40.

Websites³¹⁶

Sites van kerken³¹⁷

- Abundant Life Ministries (Engeland, Bradford) , www.alm.org.uk
- BGG International (Duitsland, Stuttgart): www.bgg-stuttgart.de
- Charisma Eglise Chrétienne (Frankrijk, Parijs): www.charisma.fr
- Christelijk Gereformeerde Kerk Zwolle (Nederland, Zwolle): www.cgkzwolle.nl
- Christengemeente Doorbrekers (Nederland, Barneveld): www.doorbrekers.com
- Christian City Church (Nederland, Amstelveen): www.christiancitychurch.eu/amsterdam
- Crossroads Amsterdam (Nederland, Amstelveen): xrds.nl
- De Levende Steen Gemeente (Nederland, Hoogvliet): www.desteen.nl/
- De Levensstroom (Nederland, Leiderdorp): www.levensstroom.nl
- De Meerkerk (Nederland, Hoofddorp): www.meerkerk.nl
- EG De Lichtstad (Nederland, Eindhoven): www.de-lichtstad.nl
- Evangeliegemeente De Regenboog (Nederland, Veenendaal): www.regenboogveenendaal.nl
- Evangelisch Centrum Europoort (Nederland, Rotterdam): www.eceuropoort.nl
- Evangelische Gemeente Bommelerwaard (Nederland, Zaltbommel): www.kerkmetpassie.nl
- Evangelische Gemeente Jozua (Nederland, Dordrecht): www.jozua.nl
- Evangelische Gemeente Oss (Nederland, Oss): www.kerkinoss.nl
- Evangelische Gemeente Parousia Den Bosch (Nederland, 's-Hertogenbosch): www.egp-denbosch.nl
- Evangelische kerk De Pijler (Nederland, Lelystad): www.depijler.nl
- Familiekerk Internationaal (Nederland, Roermond): www.familiekerk.nl
- Gemeinde auf dem Weg (Duitsland, Berlijn): www.gadw.org
- Gospel Life Center (Duitsland, Feldkirchen): www.gospellifecenter.de
- Hillsong Church Capetown (Zuid-Afrika, Kaapstad): www2.hillsong.com/capetown/home.asp
- Hillsong Church Kiev (Oekraïne, Kiev): hillsong.com.ua
- Hillsong Church London (Engeland, Londen): www.hillsongmychurch.co.uk
- Hit Gyülekezete (Hongarije, Boekarest): www.hit.hu
- Igreja Mana (Portugal, Lissabon): www.igrejamana.com/index_eng.html
- Johan Maasbach wereldzending (Nederland, Den Haag): www.maasbach.com

³¹⁶ De meeste sites waaraan ergens in het onderzoek worden gerefereerd worden genoemd. In een aantal gevallen, zoals een kort krantenbericht, Wikipedia artikel of een site uit het google-archief, worden deze hier niet genoemd.

³¹⁷ Alle kerken die (zijdelings) in dit onderzoek genoemd waar een site van bekend is.

Kensington Temple (Engeland, Londen): www.kt.org/storyofkt
 Kingsway International Christian centre (Engeland, Londen): www.kicc.org.uk
 Kom en Zie (Nederland, Schinnen): www.komenzie.net
 La Nouvell Jerusalem (België, Brussel): www.lanouvellejerusalem.be
 Maranatha Ministries (Nederland, Amsterdam): www.maranatha.nl
 Nederlandse Gereformeerde Kerk De Lichtboog (Nederland, Houten): www.ngkhouten.nl
 Nehemia Ministries (Nederland, Zwijndrecht): www.nehemia.nl
 New Creation Church(Singapore): www.newcreation.org.sg
 Paradise Community Church (Australië, Paradise): www.paradise.asn.au
 Parelo della Grazia (Italië, Palermo): www.paroladellagrazia.it/main
 Pinkstergemeente De Banier (Nederland, Almelo): www.banier.nl
 Pinkstergemeente Eindhoven (Nederland, Eindhoven): www.maranathakerk.org
 Rafael Evangelisch Centrum (Nederland, Amersfoort): www.rafaelamersfoort.nl
 Redeemer Presbyterian Church (VS, New York): www.redeemer.com
 Renewal Christian Centra (Engeland, Birmingham): www.renewalcc.com
 Saalem (Finland, Helsinki): www.saalem.fi
 Saddleback Church (VS, Lake Forest): www.saddleback.com
 The Embassy of the Blessed Kingdom of God for All Nations (Oekraïne, Kiev):
www.godembassy.org/en/embassy.php
 Vrije Baptistengemeente Bethel (Nederland, Drachten): www.bethel.nl
 Vrije Baptistengemeente Groningen (Nederland, Groningen): vbgroningen.nl
 Vrije Evangelisatie Zwolle (Nederland, Zwolle): www.vezwolle.nl
 Vrije Evangelische Gemeente Oldebroek (Nederland, Oldebroek): www.vegoldebroek.nl
 Whitewell Tabernacle (Noord Ierland, Belfast): www.whitewell.com
 Willow Creek Community Church (VS, Chicago): www.willowcreek.com
 Yoido Full Gospel Church (Zuid-Korea, Seoul), english.fgtv.com

Sites van kerkverbanden en parakerkelijke organisaties³¹⁸

ABC gemeenten: www.abcgemeenten.nl
 Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland: www.bondveg.nl
 CAMA Zending Nederland: www.camazending.nl
 CAMA Zending Internationaal: www.cmalliance.org
 Christelijk Gereformeerde Kerken: www.cgk.nl
 Evangelische Alliantie: www.ea.nl
 Katholieke Charismatische Vernieuwing Nederland: kcv.nl.dnnmax.com
 Kerk van de Nazarener: www.nazarene.nl
 Nederlandse Gereformeerde Kerken: www.ngk.nl
 New Wine Nederland: www.new-wine.nl
 Purpose Driven Netwerk Nederland: www.doelgericht.net
 Rafael Nederland: www.rafael.nl
 Unie van Baptisten Gemeenten: www.baptisten.nl
 Willow Creek Nederland: www.willowcreek.nl

Overige sites

Barna Group: www.barna.org
 Hartford Institute, Megachurches: hrr.hartsem.edu/megachurch/megachurches.html
 W.A. Criswell: www.wacriswell.com

³¹⁸ Alle organisatie en kerkverbanden die in dit onderzoek genoemd worden waar een site van bekend is.

Bijlage I. Grote gemeenten

Voor de volledigheid noem ik hier de gemeenten die volgens het vooronderzoek een *very large church* of megakerk zijn, hoewel de lijsten niet pretenderen compleet te zijn.

1. Gemeenten waarvan (vrijwel) zeker is dat zij voldoen aan de typering *very large* of megakerk³¹⁹

Plaats	Naam gemeente	Grootte	Kerksynergie	Richting ³²⁰
Amstelveen	Crossroads Amsterdam	Very large ³²¹	Nee	Evang.
Amsterdam	Maranatha Ministries	Mega ³²²	Nee	Pinkster
Barneveld	Christengemeente Doorbrekers	Very large	Nee	Evang.
Dordrecht	Evangelische Gemeente Jozua	Very large	Ja	Pinkster
Drachten	Vrije Baptistengemeente Bethel	Mega	Ja	Bapt.
Houten	Nederlandse Ger. Kerk De Lichtboog	Very large	Ja	Geref.
Groningen	Vrije Baptistengemeente Groningen	Very large	Ja	Bapt.
Hoofddorp	De Meerkerk	Very large	Ja	Bapt.
Hoogvliet	De Levende Steen	Very large	Nee	Pinkster
Lelystad	De Pijler	Very large	Nee	Evang.
Oldebroek	Vrije Evangelische Gemeente	Very large	Nee	Evang.
Utrecht	Unie Baptisten De Rank	Very large	Ja	Bapt.
Veenendaal	Evangeliegemeente De Regenboog	Very large ³²³	Nee	Evang.
Vlaardingen	Kerk van de Nazarener	Mega	Ja	Method. ³²⁴
Zwolle	Christelijk Gereformeerde Kerk	Mega	Ja	Geref.
Zwolle	Vrije Evangelisatie Zwolle	Very large	Ja	Evang.
Zwijndrecht	Nehemia Ministries	Very large	Nee	Pinkster

2. Er zijn ook een aantal gemeenten waarvan niet bekend is of zij aan deze typering voldoen, maar waarvan wel het vermoeden van bestaat dat deze *very large* zijn.

Plaats	Naam gemeente
Amstelveen	Christian City Church (C3)
Almelo	Pinkstergemeente De Banier
Den Haag	Maasbach
Leiderdorp	Levensstroom
Rotterdam	EC Europoort

³¹⁹ Deze lijst komt, op Crossroads na, overeen met de aangeschreven gemeenten. Daarnaast zijn de twee Gereformeerde Gemeenten in Nederland uit de lijst met bevestigde gemeenten aangeschreven. De gemeenten uit de lijst waarvan alleen het vermoeden bestaat dat zij Zeer Groot zijn, zijn later wel aangeschreven maar hebben geen reactie gegeven. De gearceerde gemeenten hebben meegewerkt aan dit onderzoek. Rafael Amersfoort wordt in deze lijst niet genoemd, omdat zij niet voldoen aan de criteria, zie verder het onderzoek. Crossroad in Amstelveen is helaas pas in een laat stadium van het onderzoek bij ons onder de aandacht gebracht. Volgens de website (<http://www.xrds.nl>) bezoeken 1500 mensen deze diensten op zondag. De gemeente is internationaal (de voertaal is Engels) en richt zich op de regio Amsterdam. Zie ook <http://www.gemeentestichting.nl/content/view/38/2>.

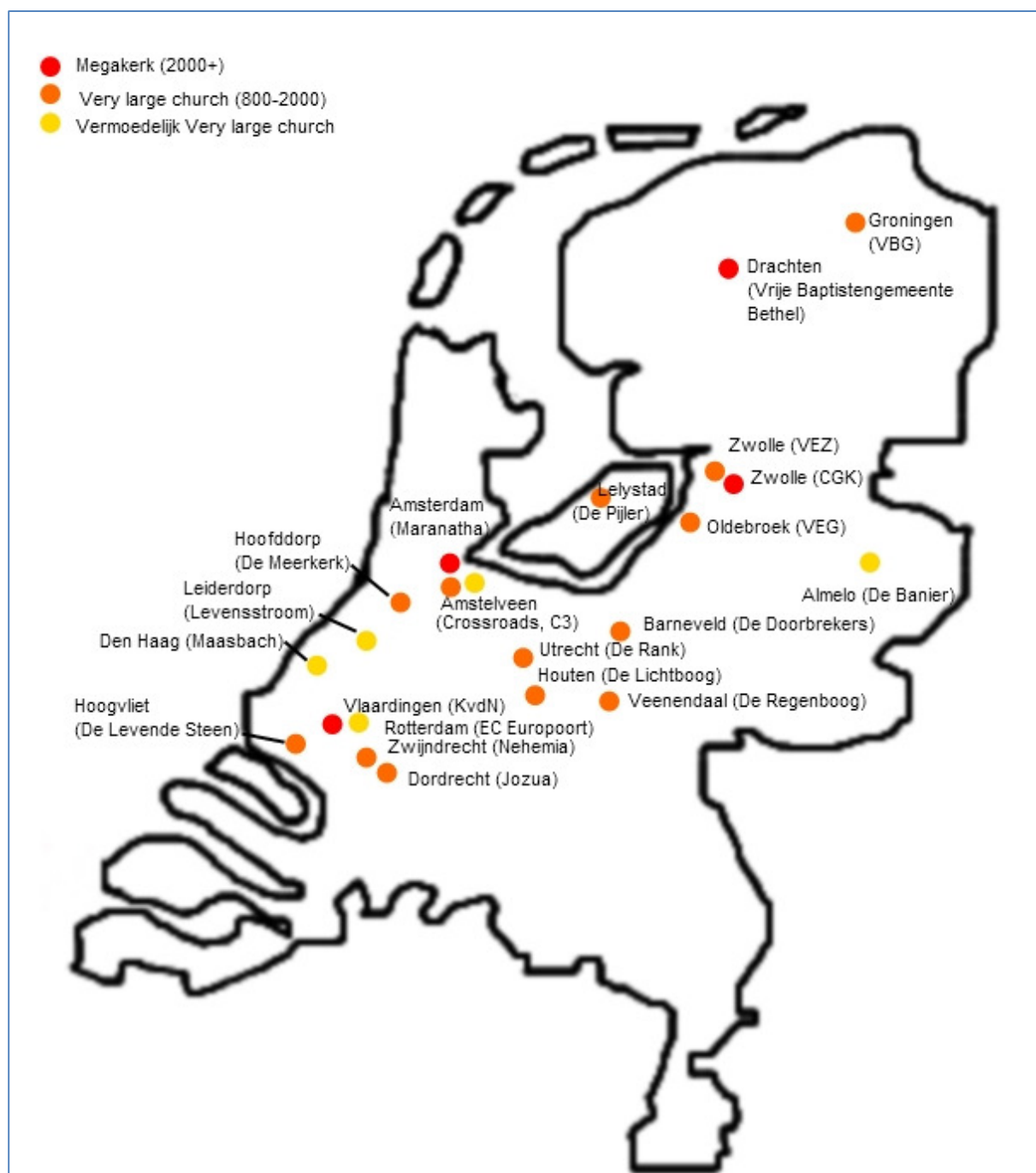
³²⁰ Dit is de typering die het dichts komt bij de identiteit. Voor de meeste gemeenten geldt dat zij in grote lijnen “evangelisch” zijn, maar bij sommige gemeenten ligt – al dan niet vanwege het kerkverband waarbij men aangesloten is – de nadruk op een bepaalde stroming.

³²¹ 800 – 2000 bezoekers per weekend.

³²² 2000 of meer bezoekers per weekend.

³²³ De gemeente bestaat feitelijk uit 3 gemeenten met tussen de 300 en de 800 leden. Zie verder het onderzoek voor meer informatie over deze situatie.

³²⁴ Methodisch: dit zijn gemeenten ontstaan vanuit Wesley. Naast de Kerk van de Nazarener is met name het Leger des Heils een bekend voorbeeld. Qua theologie ligt er een belangrijke nadruk op levensheiliging.

Figuur I.1 Kaart van grote evangelische gemeenten in Nederland

3. Daarnaast zijn er nog een behoorlijk aantal gemeenten van bevindelijk gereformeerde signatuur die *very large* of *mega* zijn. Hier wordt uitgegaan van ledenaantallen, met de aanname dat het kerkbezoek binnen deze gemeenten hoog ligt. Hier zijn geen cijfers van gevonden.³²⁵

Van de kerken binnen de Gereformeerde Gemeenten (in Nederland en de Verenigde Staten) worden alleen de kerken met meer dan 2000 leden genoemd. Er zijn daarnaast nog 37 gemeenten met 800 of meer leden.³²⁶ De andere genoemde gemeenten voldoen ook aan de typering megakerk.³²⁷

³²⁵ Volgens een recent onderzoek van het CBS gaat 63% van de gereformeerden (zonder verdere uitsplitsing) een keer per maand of vaker naar de kerk. Zie: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/vrije-tijd-cultuur/publicaties/publicaties/archief/2009/2009-e16-pub.htm> en het bijgevoegde PDF document (pag. 44).

³²⁶ Deze gegevens komen uit een Excel bestand, wat ik gedownload heb van de website www.vant-zelfde.nl. Dit document is daar helaas niet meer beschikbaar. Deze gemeenten zijn ook te vinden op Wikipedia: http://nl.wikipedia.org/wiki/Gereformeerde_Gemeenten.

³²⁷ Een aantal namen heb ik doorgekregen van ds. A. Ros van de Gereformeerde Gemeente in Nederland te Barneveld.

Plaats	Denominatie ³²⁸
Barneveld	GG
Barneveld	GGiN
Genemuiden	GG
Hendrik Ido Ambacht	GG
Kootwijkerbroek	GG
Krabbendijke	GG
Nunspeet	GG
Opheusden	GGiN
Rijssen-Noord (3)	GG
Rijssen-Zuid (3)	GG
Staphorst	HHK
Veenendaal	GG
Yerseke	GG

4. Andere grote of megakerken worden hier niet genoemd. Er zijn bijvoorbeeld geen gegevens bekend van bijvoorbeeld grote orthodox protestante kerken, zoals binnen de Gereformeerde Kerk (Vrijgemaakt), de Nederlands Gereformeerde Kerken, de Christelijke Gereformeerde Kerken en de PKN (met name Gereformeerde Bond). Het is te verwachten dat hier grote kerken te vinden zijn. Misschien dat ook hier kerken bij zitten die kijken naar de evangelische beweging of daarnaar opschuiven, zoals de NGK De Lichtboog en de CGK Zwolle uit dit onderzoek dat in grote mate hebben gedaan.

³²⁸ GG = Gereformeerde Gemeenten (in Nederland en Noord-Amerika), GGiN = Gereformeerde Gemeenten in Nederland, HHK = Hersteld Hervormde Kerken.

Bijlage II. Kwantitatieve vragenlijst

Onderzoek "Megakerk als groeimodel?"

Deel 1: Kwantitatieve vragen

Het eerste deel van de vragenlijst gaat met name over "meetbare" zaken. Bijvoorbeeld het aantal leden, kringen etc. Probeer u de vragen zo goed mogelijk in te vullen, afhankelijk van de gegevens die u ter beschikking heeft. Misschien kunt u geen exacte gegevens geven, maar wel een goede benadering. Indien u een vraag niet kunt of wilt beantwoorden, wilt u dat toelichten? Per onderdeel is de mogelijkheid om aanvullende opmerkingen te geven. Soms wordt in de vraag gesproken over "u", soms over "uw gemeente". In alle gevallen verwijzen we naar de gemeente.

Let op! Uit ervaringen van de eerste invullers blijkt het invullen, ook als gegevens redelijk snel beschikbaar zijn, meer tijd te kosten dan aangegeven in de mail. Reken op minimaal een half uur tot een uur.

A. Over uzelf en de gemeente

1. Naam			
2. Uw functie binnen de gemeente		Toelichting:	
3. Leeftijd			
4. Geslacht	Man / Vrouw		
5. Naam van de gemeente			
6. Kerkverband waartoe de gemeente eventueel behoort			
7. Opmerkingen m.b.t. "over uzelf en de gemeente"			

B. Leden/bezoekers

1. Hoeveel leden heeft uw gemeente op dit moment?

Niet alle gemeenten hanteren dezelfde criteria. Wij hebben een aantal veel voorkomende categorieën opgenoemd.

U kunt daarnaast ook nog een toelichting geven.

Doopleden	
Belijdende leden	
Vaste bezoekers / aspirant leden	
Kinderen en jongeren (0-18)	
Overig	
Totaal*	
Toelichting	

*Dat wil zeggen: het totaal dat u normaliter gebruikt als het aantal leden van uw gemeente. Dat is niet noodzakelijk het totaal van de hier gevulde velden. Het gaat hier met name ook om het aantal leden dat u in gedachten heeft bij de vragen 4 t/m 8.

2. Hoeveel mensen bezoeken gemiddeld het totaal van al uw erediensten?

Wij bedoelen hiermee zowel de volwassenen als de kinderen die eventuele nevendiensten bezoeken.

Met de erediensten bedoelen we alle mogelijke diensten die met een vaste regelmaat worden georganiseerd.

Als u twee diensten op zondag heeft, en een keer per maand een jeugddienst, dan mag u de bezoekers per

jeugddienst naar verhouding mee tellen (voor het gemak: gedeeld door 4).

--	--

3. Kunt u, bij benadering, de groei in ledental aangeven van uw gemeente over onderstaande jaren?
U kunt desgewenst een nadere toelichting geven.

1980	
1985	
1990	
1995	
2000	
2005	
2006	
2007	
2008	
Toelichting	

4. Wij zouden graag inzicht krijgen in de kerkelijke afkomst van uw huidige ledenbestand, kunt u dit bij benadering aangeven in onderstaande tabel in percentages?

Altijd in uw gemeente geweest	
Randkerkelijk (gereformeerd/hervormd)*	
Randkerkelijk (evangelisch)*	
Randkerkelijk (Rooms Katholiek)	
Meelevend lid (gereformeerd/hervormd)	
Meelevend lid (evangelisch)	
Meelevend lid (Rooms Katholiek)	
Andere religie*	
Niet kerkelijk	

Gereformeerd hervormd: Hieronder verstaan wij de Protestantse Kerk in Nederland, Nederlands Gereformeerde Kerk, Christelijk Gereformeerde Kerk, Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt, Gereformeerde Gemeenten, Gereformeerde Gemeenten in Nederland en aanverwante gemeenten.

Evangelisch: Hieronder verstaan wij o.a.: Baptisten (unie/vrij), pinkstergemeenten, charismatisch, volle evangelie, vergadering van gelovigen.

Andere religie: Hiermee bedoelen we iedere niet-christelijke religie

5. Indien u inzicht heeft in de etnische afkomst van uw leden, kunt u dit (bij benadering) aangeven in onderstaande tabel in percentages?

Nederland	
(Voormalige) Nederlandse kolonie (Suriname, Antillen, Indonesië)	

Voormalig gastarbeiderland (Marokko, Turkije)	
Westers land (Europa, Noord Amerika, Australië)	
Zuid Amerikaans land	
Aziatisch land	
Afrikaans land	

6. Hoe is de verdeling man/vrouw van uw leden in percentages?

Man	
Vrouw	

7. Hoe is de verdeling van uw leden naar leeftijd in percentages?

Jonger dan 25	
25-35	
35-45	
45-55	
55-65	
65 en ouder	

8. Waar wonen uw gemeenteleden? (In percentages)

In dezelfde plaats als de gemeente	
In een voorstad/omliggende plaats (<10 km van de gemeente)	
In een plaats in de regio (>10 km van de gemeente)	
In een plaats buiten de regio (>50 km van de gemeente)	

9. Hoeveel mensen zijn er in 2008 in uw gemeente gedoopt?

----------------------	----------------------

10. Opmerkingen m.b.t. vragen over leden/bezoekers

C. Medewerkers/vrijwilligers

1. Hoeveel betaalde werkers (voorgangers, pastoraal medewerkers etc.) zijn er momenteel in dienst van de gemeente?

Betaalde werkers	
Vacatures	
Totaal FTE (incl. vacatures)	

Waarbij we uitgaan van een werkweek van 40 uur. 36 uur is bijvoorbeeld 0,9 fte.

2. Hoe is de raad opgebouwd (inclusief eventuele vacante plekken)?

Voorganger/dominee/pastor	
Overige betaalde werkers	
Oudsten/ouderlingen	
Diakenen	
Overig (geef toelichting)	
Betaalde werkers BUITEN de raad	

3. Hoeveel gemeenteleden en/of bezoekers zijn als vrijwilliger actief in een bediening*? Hoeveel vacatures zijn er in de bedieningen openstaand?

Vrijwilligers	
Vacatures	

Met een *bediening* bedoelen we iedere taak die in de gemeente uitgevoerd wordt. Dat kan koffieschenken zijn, koster, muzikant, jeugdleider, enzovoorts.

4. Opmerkingen m.b.t. vragen over medewerkers/vrijwilligers

D. Diensten /kringen/programma's

1. Hoeveel diensten heeft u normaal gesproken per weekend?	
2. Hoeveel kringen/kleine groepen/cellen/Bijbelstudie groepen heeft uw gemeenten? Indien dit er geen zijn, kunt u 0 invullen.	
3. Uit hoeveel mensen bestaat zo'n kring gemiddeld?	

4. Heeft uw gemeente specifieke programma's*?

a. Zo ja, kunt het gemiddeld aantal programma's per week opnoemen?	
b. Kunt u een aantal voorbeelden geven?	

Met een *programma* bedoelen we een activiteit die door de gemeente wordt georganiseerd met een specifiek doel binnen het kader van directe of indirecte opbouw van de gemeente en haar leden. Dit kan specifiek voor eigen leden en/of bezoekers zijn, maar ook gericht op buitenstaanders. Hieronder vallen niet de reguliere en bijzondere erediensten. We denken hier bijvoorbeeld aan cursussen, gespreksgroepen, studie, evangelisatieacties, sociale acties, sportprogramma's, naschoolse opvang, enzovoort.

5. Opmerkingen m.b.t. vragen

over diensten, programma's en kringen?	
--	--

E. Huisvesting en financiën

1. Is uw hoofgebouw uw eigendom of wordt het gehuurd?	Eigendom / Huur
2. Indien het gebouw gehuurd wordt, is het gebouw geheel of gedeeltelijk tot uw beschikking?	Geheel / gedeeltelijk
3. Hoeveel gebouwen heeft uw gemeente in eigendom?	
4. Hoeveel gebouwen huurt uw gemeente?	
5. Hoe vaak bent u verhuisd de afgelopen 10 jaar?	
6. Heeft u verhuisplannen op de korte termijn?	Ja, binnen 5 jaar

7. Kunt u de inkomsten en uitgaven van uw gemeente van het afgelopen jaar geven?

Inkomsten	
Uitgaven	

8. Kunt u de herkomst van de inkomsten geven in percentages?

Vaste bijdrage	
Collecte	
Overig	

9. Opmerkingen m.b.t. huisvesting en financiën	
--	----------------------

Bijlage III. Kwalitatieve vragenlijst

Identiteit

Startvraag: *Hoe zou u zelf de identiteit van uw gemeente willen omschrijven?*

Vervolg vragen:

Denominatie: In welke mate bepaald de denominatie uw identiteit? Hoe is de verhouding tot uw denominatie?

Rol gemeente: Wat voor rol heeft uw gemeente t.o.v. andere gemeenten (in de regio, binnen uw kerkverband, andere gemeenten)

Bronnen: welke (al dan niet theologische) boeken/personen/gemeenten hebben invloed op de identiteit van de gemeente?

Presentatie: hoe presenteert uw gemeente zich, in de dienst, in kringen, in publieke uitingen?

Cultuur: hoe is de verhouding van uw gemeente tot de hedendaagse cultuur, waarin gaat u mee, waarin geeft u tegengeluiden?

Type gemeente: kunt u iets zeggen over het type gemeente? Bent u stadsgemeente, regionale gemeente, gericht op vinex wijken of juist de oude stadswijken?

Groei

Startvraag: *Wat zijn volgens u de belangrijkste factoren die de groei in uw gemeente hebben beïnvloed? Zijn er ook factoren die volgens u belemmerend werken?*

Vervolg vragen:

Menselijke aspecten: Welke rol spelen leiders of een team in de groei van uw gemeente? Welke rol spelen de gemeenteleden zelf in de groei van de gemeente?

Beschikbare middelen: in welk opzicht bevorderen middelen de groei (huisvesting, personeel, financiën, inzetbaarheid leden)?

Aanbod: in welk opzicht bevordert uw aanbod (programma, diensten, kringen) de groei?

Bronnen: welke bronnen (boeken, personen, gemeenten, theologisch, niet-theologisch) hebben uw gemeente geïnspireerd op uw visie op groei en de uitwerking daarvan?

Evangelisatie: welke rol speelt evangelisatie in uw gemeente en meer specifiek de groei van uw gemeente?

Hoe geeft u evangelisatie vorm?

Cultuur: hoe gaat u om met de cultuur met betrekking tot groei? Neemt u zaken over (zoals Amerikaanse kerken gebruik maken van bepaalde “marketing” technieken)? Hoe gaat u om met het inspielen van de maatschappij op de consument en de vragen van de consument om bepaalde kwaliteit en vormen?

Groeifase: in welke groeifase bevindt uw gemeente zich (pas begonnen, volop bezig, stabiel, daling)?

Relatie met andere gemeenten: hoe beïnvloedt de groei van uw gemeente andere gemeenten?

Gemeenschap

Startvraag: *Welke rol spelen onderlinge contacten (gemeenschap) in uw gemeente? Hoe geeft u dit vorm?*

Vervolg vragen:

Dienst: hoe geeft u gemeenschap vorm in uw diensten?

Vorm eredienst: hoe ziet uw eredienst er in een notendop uit (muziek(stijl), preek(stijl), media gebruik, avondmaal, doop)?

Kringen: hoe geeft u gemeenschap vorm in uw kringen?

Anonimiteit en intimiteit: hoe gaat u om met de wens sommige bezoekers om (in eerste instantie) anoniem(er) te kunnen blijven in een (nieuwe) gemeente, en de wens van andere bezoekers om “warm” te ontvangen worden?

Toekomst

Startvraag:

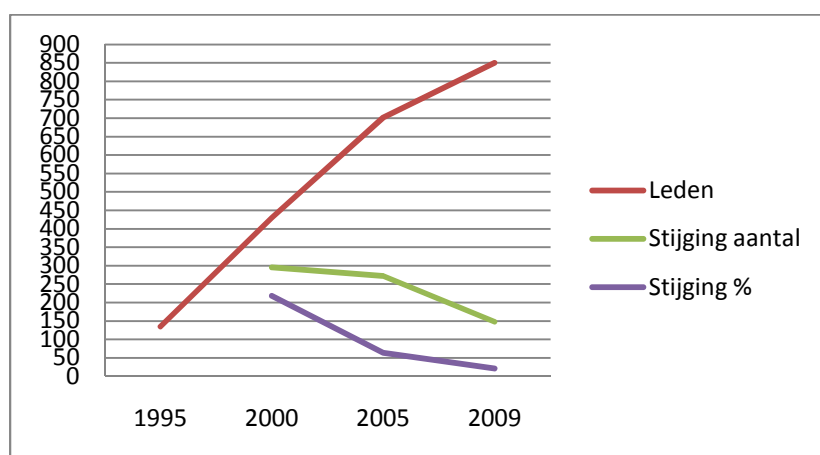
Hoe ziet u de toekomst voor uw eigen gemeente, en andere grote gemeenten in Nederland?

Bijlage IV. Groeicijfers en grafieken

IV.I Rafael Amersfoort

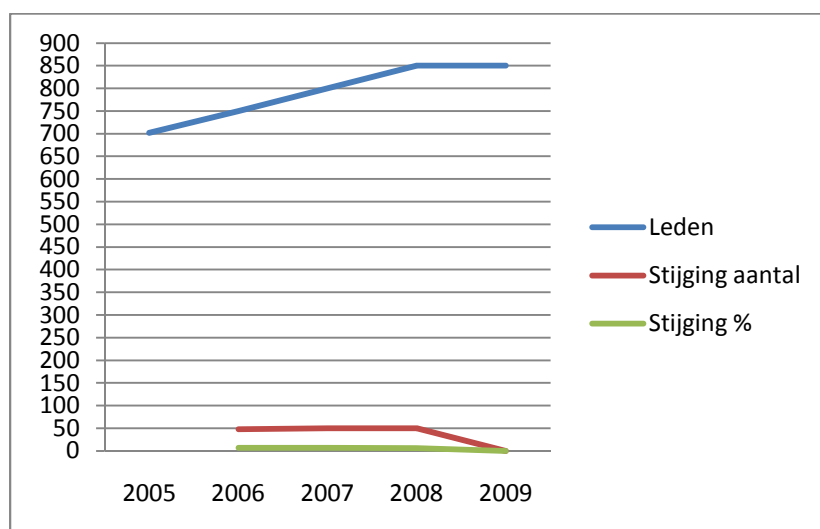
Per 5 jaar

Jaar	Leden	Stijging abs.	Stijging %
1995	135		
2000	430	295	218,52
2005	702	272	63,26
2009	850	148	21,08

Laatste 5 jaar

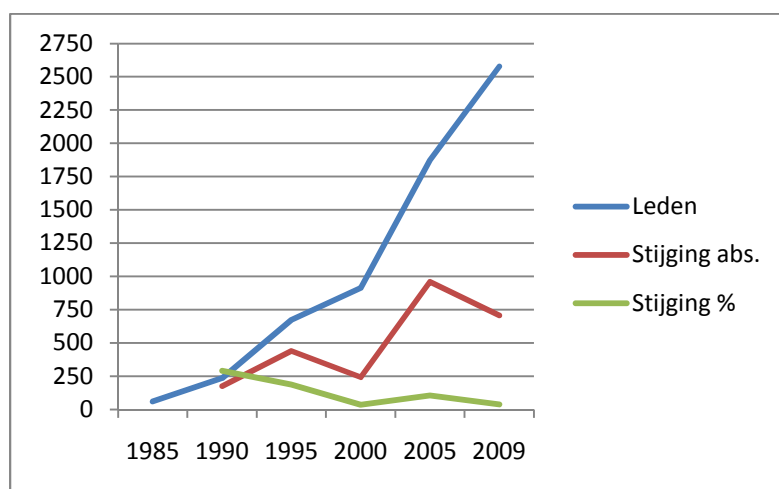
Jaar	Leden	Stijging abs.	Stijging %
2005	702		
2006	750	48	6,84
2007	800	50	6,67
2008	850	50	6,25
2009	850	0	0

IV.II Vrije Baptistengemeente Bethel Drachten

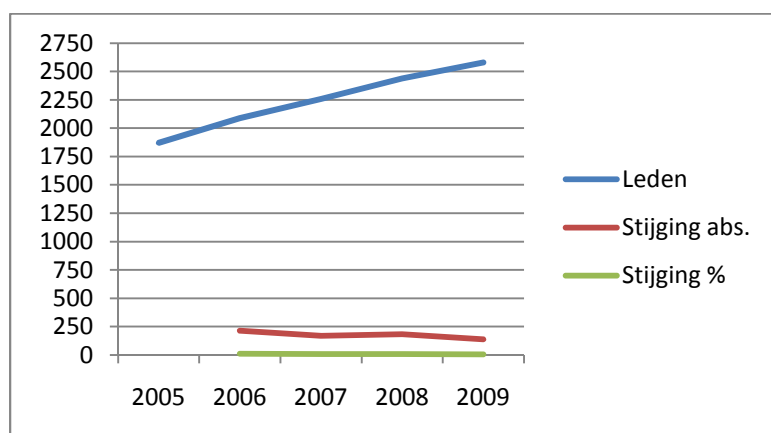
Per 5 jaar

Jaar	Leden	Stijging abs.	Stijging %
1985	60		
1990	234	174	290,00
1995	673	439	187,61
2000	914	241	35,81
2005	1872	958	104,81
2009	2578	706	37,71

Afgelopen 5 jaar

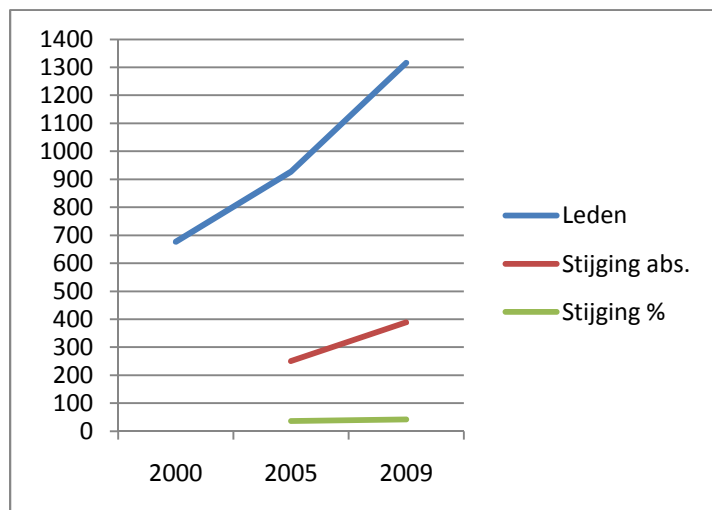
Jaar	Leden	Stijging abs.	Stijging %
2005	1872		
2006	2087	215	11,49
2007	2257	170	8,15
2008	2439	182	8,06
2009	2578	139	5,70

IV.III NGK Houten

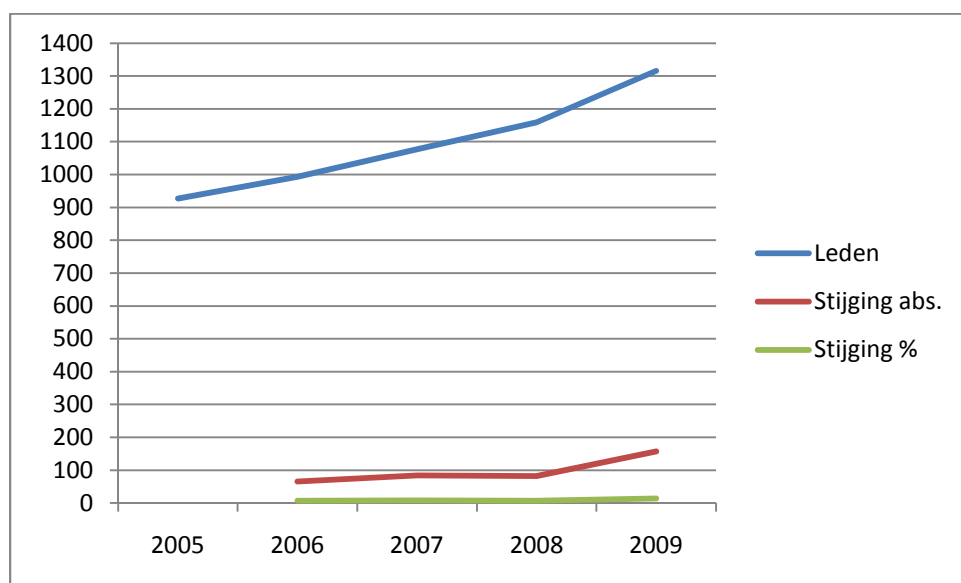
Per 5 jaar

Jaar	Leden	Stijging abs.	Stijging %
2000	677		
2005	927	250	36,93
2009	1316	389	41,96

Laatste 5 jaar

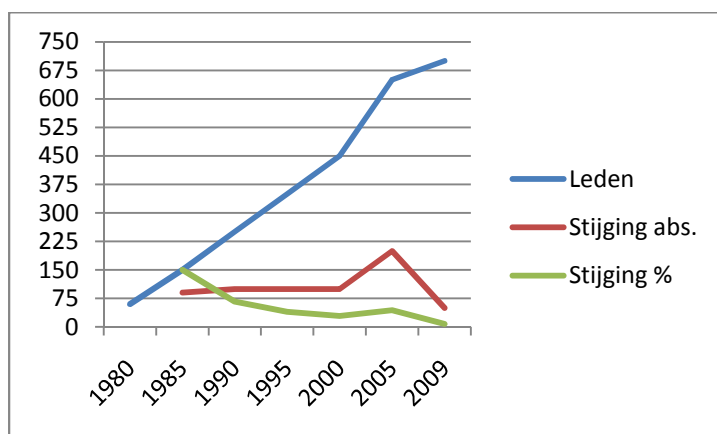
Jaar	Leden	Stijging abs.	Stijging %
2005	927		
2006	993	66	7,12
2007	1077	84	8,46
2008	1159	82	7,61
2009	1316	157	13,55

IV.IV De Pijler Lelystad

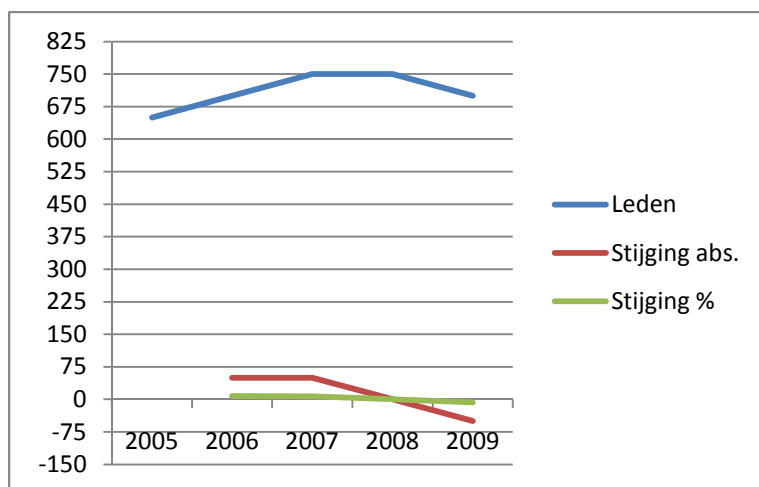
Per 5 jaar

Jaar	Leden	Stijging abs.	Stijging %
1980	60		
1985	150	90	150,00
1990	250	100	66,67
1995	350	100	40,00
2000	450	100	28,57
2005	500	200	44,44
2009	700	50	7,69

Laatste 5 jaar

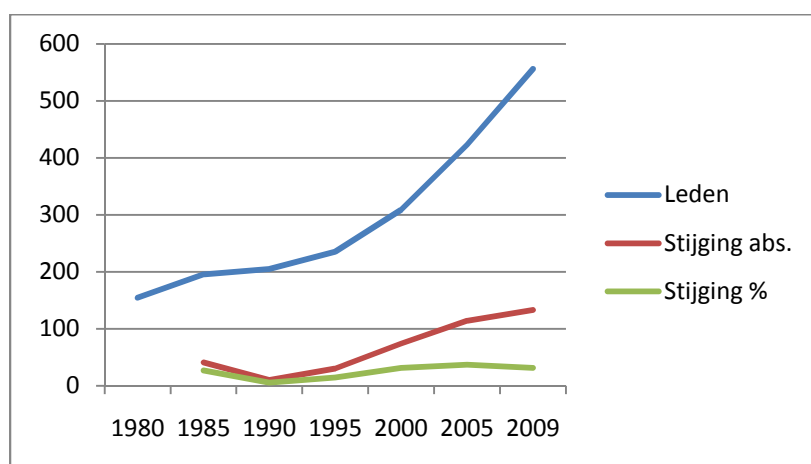
Jaar	Leden	Stijging abs.	Stijging %
2005	650		
2006	700	50	7,69
2007	750	50	7,14
2008	750	0	0,00
2009	700	-50	-6,67

IV.V De Rank Utrecht

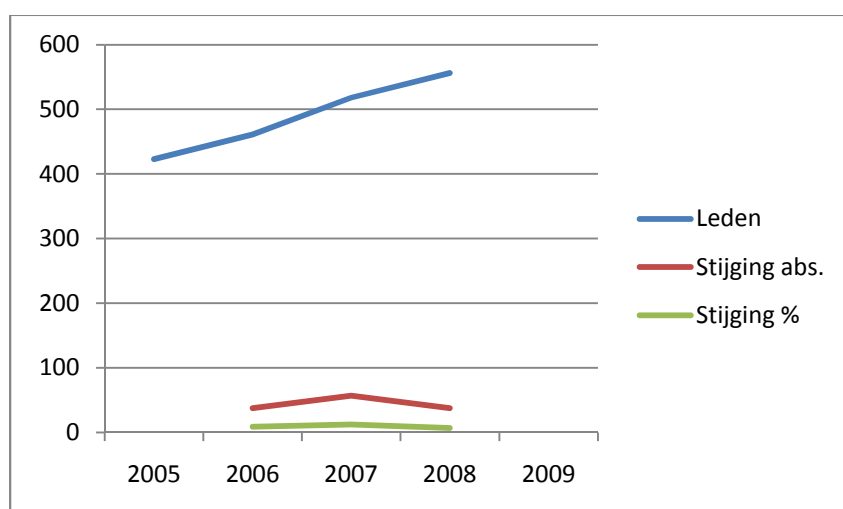
Per 5 jaar

Jaar	Leden	Stijging abs.	Stijging %
1980	154		
1985	195	41	26,62
1990	205	10	5,13
1995	235	30	14,63
2000	309	74	31,49
2005	423	114	36,89
2009	556	133	31,44

Laatste 5 jaar

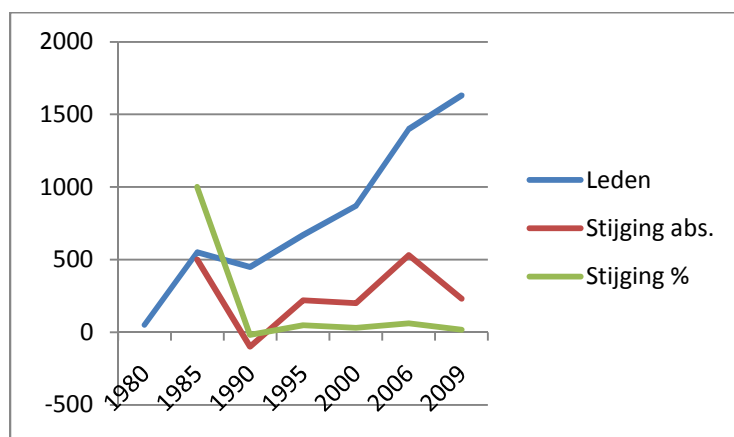
Jaar	Leden	Stijging abs.	Stijging %
2005	423		
2006	461	38	8,98
2007	518	57	12,36
2008	556	38	7,34
2009			

IV.VI De Regenboog Veenendaal

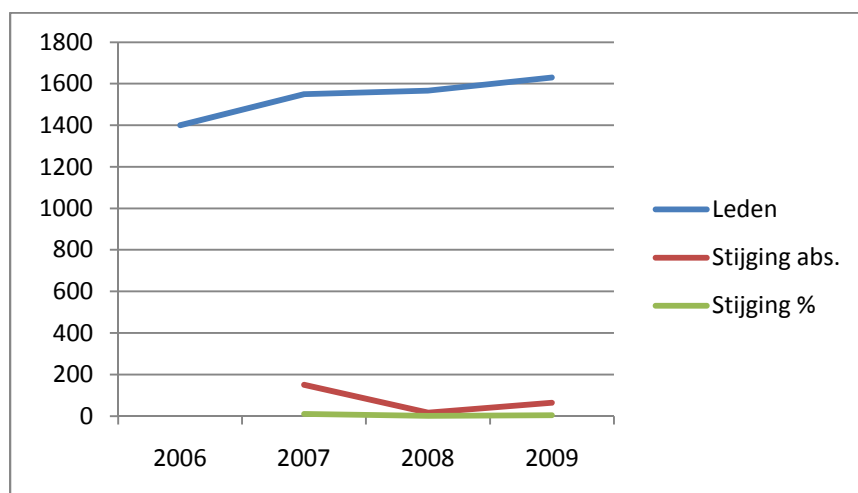
Per 5 jaar

Jaar	Leden	Stijging abs.	Stijging %
1980	50		
1985	550	500	1000,00
1990	450	-100	-18,18
1995	669	219	48,67
2000	870	201	30,04
2006	1400	530	60,92
2009	1630	230	16,43

Laatste 5 jaar

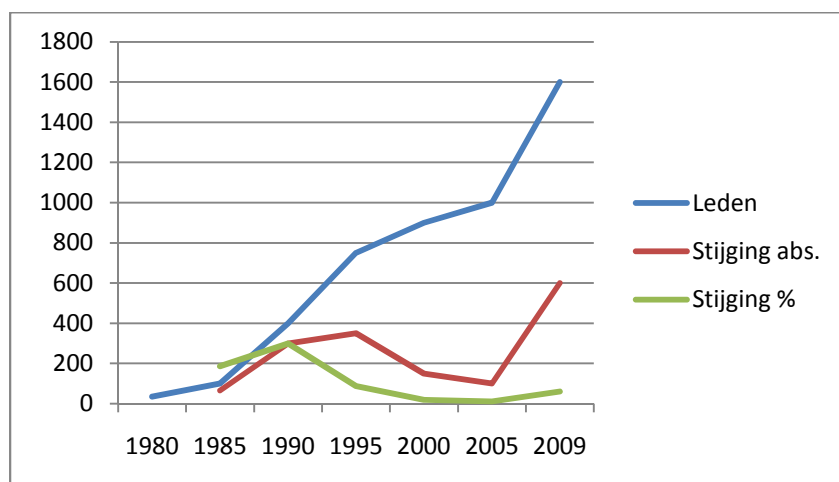
Jaar	Leden	Stijging abs.	Stijging %
2006	1400		
2007	1550	150	10,71
2008	1566	16	1,03
2009	1630	64	4,09

IV.VII Nehemia Zwijndrecht

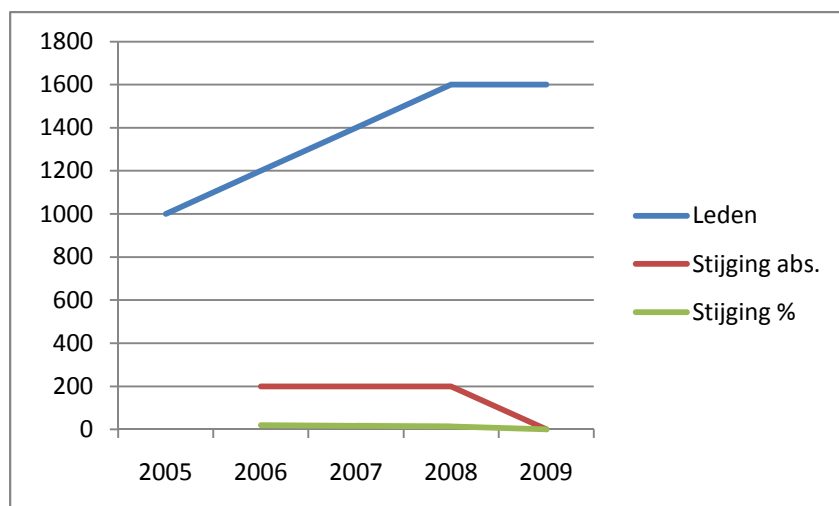
Per 5 jaar

Jaar	Leden	Stijging abs.	Stijging %
1980	35		
1985	100	65	185,71
1990	400	300	300,00
1995	750	350	87,50
2000	900	150	20,00
2005	1000	100	11,11
2009	1600	600	60,00

Laatste 5 jaar

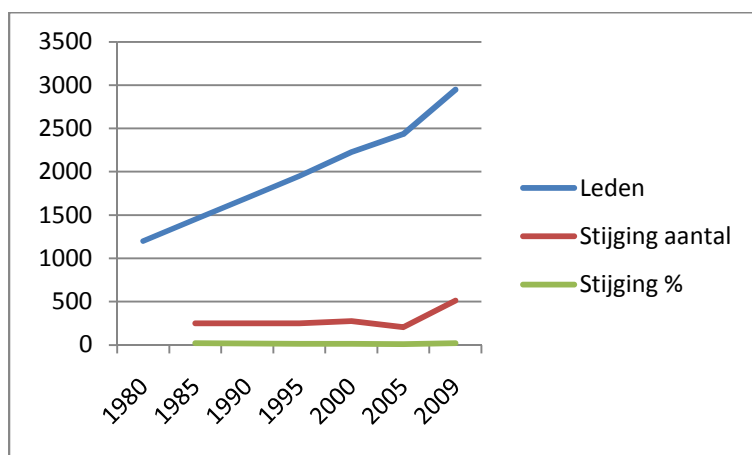
Jaar	Leden	Stijging abs.	Stijging %
2005	1000		
2006	1200	200	20,00
2007	1400	200	16,67
2008	1600	200	14,29
2009	1600	0	0,00

IV.VIII CGK Zwolle

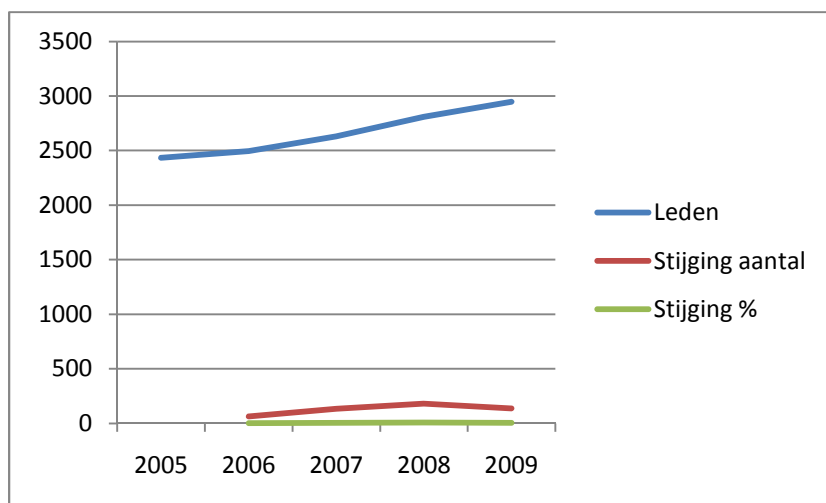
Per 5 jaar

Jaar	Leden	Stijging aantal	Stijging %
1980	1200		
1985	1450	250	20,83
1990	1700	250	17,24
1995	1950	250	14,71
2000	2226	276	14,15
2005	2433	207	9,30
2009	2947	514	21,13

Laatste 5 jaar

Jaar	Leden	Stijging aantal	Stijging %
2005	2433		
2006	2496	63	2,59
2007	2630	134	5,37
2008	2810	180	6,84
2009	2947	137	4,88

IV.V VEG Oldebroek

Jaar	Leden	Stijging abs.	Stijging %
2005	681		
2008	640	-41	-6,02
2009	640	0	0,00

IV.VI De Kerk van de Nazarener Vlaardingen

Geen detail gegevens. Men merkt op: “groei is gestadig ongeveer 60-100 per jaar.”

Bijlage V. Afkortingen

ABC	Alliantie van Baptisten en Cama gemeenten
CAMA	Christian And Missionary Alliance
CGK	Christelijk Gereformeerde Kerk
EA	Evangelische Alliantie
EGP	Evangelische Gemeente Parousia
GG	Gereformeerde Gemeenten (in Nederland en Noord-Amerika)
GGiN	Gereformeerde Gemeenten in Nederland
GKN	Gereformeerde Kerk (Synodaal)
GKV	Gereformeerde Kerk (Vrijgemaakt)
HHK	Hersteld Hervormde Kerk
KvdN	Kerk van de Nazarener
NGK	Nederlands Gereformeerde Kerk
NHK	Nederlandse Hervormde Kerk
PKN	Protestante Kerk Nederland
VBG	Vrije Baptisten Gemeente
VEG	Bond van Vrije Evangelische Gemeenten
VPE	Verenigde Pinkster- en Evangelie gemeenten